Deliliğe Övgü

"Âlem benim hakkımda ne derse desin, en deliler arasında bile deliliğin kötü bir ünü olduğunu bilmez değilim, buna rağmen iddia ediyorum, ilahi gücüyle hem Tanrıları hem de insanları neşelendiren tek varlık benim, sadece ben. Bunun en büyük kanıtı bir..."

ERASMUS

KABALCI

DELİLİĞE ÖVGÜ

Erasmus

Desenler: Hans Holbein

Çeviren: Nusret Hızır

Arka kapak yazısı

Erasmus (1469-1536) Rönesans hümanizminin en büyük temsilcilerindendir. İlk olarak 1511'de yayımlanan Deliliğe Övgü, güncelliğini zamanımıza değin koruyabilmiş başyapıtıdır.

Erasmus, dostu Thomas More'u eğlendirmek için bir yolculuk sırasında bir haftada yazdığını söylediği Deliliğe Övgü'de şu soruyu sorar: İnsanoğlunun tüm zincirlerinden kurtulmasını ve salt özgürlüğe ulaşmasını sağlayan delilik değil midir? Gülmece bu çerçevede gelişir ve söz kendisini övmesi için deliliğe bırakılır. Delilik, yaratıcısının savunduğu her şeyi eleştirerek gençliği, hayattan zevk ve neşe almayı, baş döndüren cinselliği över. Çocuklukta, yaşlılıkta, dostlukta, aşkta ve evlilikte, savaşta ve barışta, kendisinin insanlara nasıl egemen olduğunu ve onları nasıl mutlu kıldığını gösterir. Deliliğe Övgü, yazılışından günümüze, felsefe ile gülmecenin birleştiği en yetkin eserlerden biri olma özelliğini sürekli koruyabilmiş bir kitaptır.

Deliliğe Övgü

Hakkımda ne derlerse "desinler, (zira, deliliğin en deli olanlar tarafından bile her gün nasıl ayaklar altına alındığını bilmez değilim tanrısal tesirlerimle tanrılar ve insanlar üzerine sevim saçan gene ben, yalnız benim; öyle ya, ben.

ERASMUS

ERASMUS DELİLİĞE ÖVGÜ

KABALCI YAYINEVİ: 18

FELSEFE DİZİSİ: 2

Thibaut de Laveaux'un 1780'de Basei'de yayımladığı Fransızca çevirinin Armand Hoog tarafından gözden geçirilmiş metninden çevrilmiş ve Almanca çevirisiyle karşılaştırılmıştır.

Nusret Hızır

[Çeviri, bu baskı için gözden geçirilmiş olup; Elogie de la Folie başlıklı Fransızca baskısındaki bölümlenme esas alınmış ve Praise of Folly başlıklı İngilizce çevirisindeki dipnotlardan gerekli görülenler eklenmiştir. (y.n.) ile belirtilen dipnotlar Yayınevi'nce konmuş olup diğer dipnotlar çevirmene aittir.]

1. ve 2. Baskı: BFS Yayınlan 3. ve 4. Baskı: Kabalcı Yayınevi

5. Baskı: Kabalcı Yayınevi, 1998

6. Baskı: Kabalcı Yayınevi, 2000

7. Baskı: Kabalcı Yayınevi, 2002

Mücellit: Yedigün Mücellithanesi

Baskı: Yaylacık Matbaası

KABALCI YAYINEVİ

Himaye-i Etfal Sok. No: 8 B Cağaloğlu 34410 İSTANBUL Tel: (0212) 526 85 86 Faks: (0212) 513 63 05

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI Cataloging-in-Publication Data (CİP) Erasmus Deliliğe Övgü

Desenler: Hans Holbein Çeviren : Nusret Hızır

Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000

ISBN 975-7942-29-4

ERASMUS VE DELİLİĞE ÖVGÜ

ERASMVS.

Ahmet CEMAL

Günümüzde, Rönesansla birlikte ortaya çıkan hümanizm akımının yaratıcılarından ve en büyük temsilcilerinden biri olarak bilinen Rotterdamlı Erasmus, 1465 yılında Hollanda'nın Rotterdam kentinde doğdu. Bugünkü ortaöğrenimi karşılayan bir öğrenim döneminin ardından Augustin tarikatına girerek rahip oldu. Ancak hiçbir zaman geleneksel anlamda bir rahip olarak etkinlik gösteremedi; kendini daha çok bilime adamak istediği gerekçesiyle, dini makamlardan "cüppe giymeme" iznini aldı. Paris Üniversitesi'ne devam etti. 1499'da İngiltere'ye gittiğinde, John Colet, Thomas Morus (More) gibi aydınlarla tanıştı ve bu dostluklarla ufku daha da genişledi. Papalığın düşünceler üzerinde kurduğu hegemonyaya karşı çıkarak, gerçek Hıristiyanlık ruhunu antik çağın yalınlığında aradı. Güzel sanatların ve bilimlerin yayılmasını, Avrupa'nın ortak bir sanat ve bilim anlayışının çatısı altında birleşmesini, hümanizmin birinci koşulu saydı. Özgün yapıtlarıyla ve çevirileriyle antik çağ düşüncesinin Avrupa'da yayılmasına çok büyük katkılarda bulundu. Luther'in reformları başladığında, kilisenin yenilenmesi görüşüne katılmakla birlikte, Hıristiyan dünyasının kargaşaya, parçalanmaya sürüklenmesine şiddetle karşı çıktı. 1536'da Basel'de öldüğünde Avrupa'nın düşünce yaşamında papaların bile ziyaretine geldikleri bir kişi olacak kadar saygın bir yer edinmişti.

Deliliğe Övgü (özgün adıyla: Morias enkomion seu laus stultitiae), Erasmus'un canlılığını, geçerliliğini ve çekiciliğini günümüze değin değişmeden koruyabilmiş tek yapıtıdır. Bu küçük kitabın taslağını 1509 yazında, İtalya'dan İngiltere'ye yaptığı yolculuk sırasında çıkaran Erasmus, yazma işini İngiltere'de, dostu Thomas Morus'un evine vardıktan kısa süre sonra gerçekleştirdi; kitabı da Thomas Morus'a adadı. Yapıtını birkaç gün gibi kısacık bir sürede tamamlayan Erasmus, bu arada hiçbir kitaptan yararlanmadı.

Gülmece türündeki yapıta egemen olan iki temel görüş vardır. Bunlardan birine göre gerçek bilgelik, deliliktir. Öteki görüşe göre ise kendini bilge sanmak, gerçek deliliktir. İnsana yeryüzünde yaşama gücü kazandıran şey, gerçek bilge olma niteliğiyle doğrudan doğruya deliliğin kendisidir. Kitapta delilik (stultitia), kendi kendisine övgüler düzer; bu arada çocuklukta ve yaşlılıkta, aşkta, evlilikte ve dostlukta, politikada ve savaşta, yazında ve bilimde deliliğin nasıl her zaman egemen olduğu gösterilir. Tüm uğraş

alanları, bu arada özellikle din kurumu ve din adamları bu panorama çerçevesinde sergilenir. Deliliği konuşturma kisvesi altında Erasmus, çağının kilisesine ve o kilisenin mensuplarına en acımasız eleştirileri yöneltir. Bu niteliğiyle Deliliğe Övgü çağlar boyunca bağnazlığa karşı kaleme alınmış en yetkin düzeydeki başyapıtlardan biri olmuştur. Yapıtın yazılışını izleyen sonraki yüzyıllarda -haklı olarak- düşünce düzeyindeki bağnazlığın her türlüsüne yönelen bir eleştiri diye yorumlanması, belki de bugüne değin koruduğu kalıcılığın baş nedenidir.

Yazınsal açıdan Deliliğe Övgü, Latin ozanı Horatius'un "hakikati gülerek söylemek" ilkesinin belki de en yetkin örneğidir. Biçim açısından Erasmus, yapıtını kaleme alırken daha önce yapıtlarını çevirdiği Lukianos ve Libanios'tan da esinlenmiştir.

Rönesans ressamlarından Hans Holbein, Erasmus'un pek çok portresini yaptığı gibi, Deliliğe Övgü'yü de resimlemiştir. Yapıtların bir kısmı Basel, bir kısmı da Louvre müzesindedir.

ROTTERDAMLI ERASMUS'TAN DOSTU THOMAS MORUS'A

Geçenlerde italya'dan İngiltere'ye dönerken, at üstünde geçirmeye zorunlu olduğum zamanı gereksiz hayallerle ziyan etmemek için, kâh ortak araştırmalarımızı içimden tekrar gözden geçirmekle, kâh burada bıraktığım aziz ve âlim dostlarımın güzel hatıralarını yaşamakla neşeleniyordum. Siz, azizim Morus, en sık hatırladıklarımdan biriydiniz. Yanınızda geçirdiğim o mesut anları yokluğunuzda gözümün önünde canlandırıyordum: Bu anlar, sizi temin ederim, ömrümün en tatlı anlarıydı.

Bir şeyler yapmaya karar verdiğimden, fakat ciddi bir eser meydana getirmek için uygun durumda bulunmadığımdan, deliliğe bir övgü yazarak neşelenmek istedim. Belki "Hangi Minerva bu garip fikri size ilham etti?" diyeceksiniz, ilk önce, sizi düşünürken, soyadınız Morus, bana Greklerin deliliğe verdikleri Moria adını hatırlattı, bununla birlikte bu ilgi ancak adlar arasındadır, ve herkesin onaylayacağı gibi, bu Tanrıçanın etkilerinden pay almış olmaktan pek uzaksınız. Aynı zamanda bu şakanın hoşunuza gideceğini düşündüm. Çünkü Demokritos gibi insan hayatına bakarak güldüğünüzü ve bu gibi şakaları, hoşluktan, nükteden büsbütün yoksun olmadıkları zaman sevdiğinizi bilirim. Eğer yanılmıyorsam bu böyledir. Her ne kadar zekânızın yüksekliği sizi sıradan insanların pek üstüne çıkarıyorsa da, siz herkesin anlayabileceği bir tarzda yazmak ve söylemek yeteneğine sahipsiniz, tabii iyiliğinizden, bunu sık sık yapmaktan da zevk alıyorsunuz.

O halde, bu küçük nutku, hem size karşı duygularımın bir belirtisi olarak, hem de koruyuculuğunuza sunduğum, size adamış olduğum için benden çok sizin olan bir eser olarak lütfen kabul ediniz. Zira bu havaiyatın bir teologa layık olmadığını, hicivlerin, Hıristiyanlığın emrettiği alçakgönüllülüğe aykırı olduğunu haykıracak, kötü niyetli Zoilos'lar bulunacağından şüphe etmiyorum: belki bunlar beni esfei komedyanın şeytanlarını yeniden canlandırmak ve Lucian gibi herkesi ısırmakla suçlayacaklardır.

Ama, ben, konuyu pek önemsiz bulacak, eserin şakacı edasına hiddetlenecek olanlardan rica ederim: bu tarzda ilk yazanın ben olmadığımı, bunda birtakım adamların örneklerine uyduğumu lütfen göz önünde tutsunlar. Bundan bir asır önce Homeros farelerle kurbağaların

savaşını yazmaktan zevk duydu: Vergilius küçük sinekler hakkında, Ovidius ceviz hakkında birer şiir yazdılar: Polykratos, Busiris'e övgü yazdı; bu övgü Isokrates tarafından tashih edildi; Glaucus, haksızlığı, Favorius, Thersitus ile sıtmayı; Synesius kelkafaları; Lucian, sineklerle haşaratı övdüler. Seneca, İmparator Claudius'a övgüyü şakacı bir edayla yazdı; Plutarkhos, Odysseus ile domuza çevrilmiş Grillus arasında bir diyalog kaleme aldı. Lucian ile Apuleius, eşek hakkında yazdılar; adını bilmediğim bir yazar da Grunnius Corocatta adlı bir domuz yavrusunun vasiyetnamesini yazdı. Hieronymus bunu eserlerinde zikreder. Beni eleştirenlere bu kanıtlar yetmiyorsa satranç ya da herhangi bir çocuk oyunu oynadığımı farzetsinler.

Öyle ya, insanların hepsine izin verilen eğlenceleri, yazarlara yasak etmek pek haksız olmaz mı? Zira, yazarların eğlenceleri faydalı olabildiği gibi, biraz sağduyu sahibi bir okuyucu, birçok kişinin tantanalı eserlerinden çıkaramadığı faydayı, bazen bunlardan çıkarabilir. Biri, her taraftan çalınmış cümleler sayesinde rengârenk bir hale konmuş bir nutukla retorik ve felsefeyi terennüm eder: öteki bir prensin övgüsünü yapar: şu adam milletleri Türklere karşı savaşa yöneltmek için vaaz verir; bir başkası istikbalden haber vermeye kalkışır; bir başkası da zihinsel varlıklar üzerine tartışmayla vakit geçirir. Ciddi şeyleri alaylı bir tarzda incelemek kadar çocukça bir şey nasıl yoksa, alayları ciddi inceler görünmek kadar da alaylı bir şey yoktur. Bu eser hakkında hüküm vermek halka düşer, fakat özsaygım gözlerimi bürümüyorsa, deliliğe övgü, tam bir deli eseri değildir, derim.

Fakat beni, hicvetmiş olmakla suçlayabilecek insanlara cevap olarak, insan hayatı üzerine şaka yapmak için kalem erbabına her zaman izin verildiğini iddia edeceğim, yeter ki bu şaka hiddet ve şiddete çevrilmesin. Yalnız alışılmış başlıklara tahammül edebilen asrımızın inceliği kadar acayip bir şey yoktur. Hatta birtakım kimseler vardır, bunların edepleri o kadar yetersizdir ki, papalar ve büyükler hakkında en hafif bir alayı duymaktansa -bu alayların kendi faydalarına olması mümkün olduğu halde- İsa hakkında küfürler işitmeye razıdırlar.

Hiçbir bireye hücum etmeden insan hayatını çekiştiren bir kimse, görünüşe göre hicviyle kırmaktan ziyade öğütleriyle uyarır ve paylar. Öyle değil mi? Sonra, kaç defa kendi kendime hücum ettim! İnsanlığın hiçbir halini hoşgörüyle karşılamayan bir kimse, kininin insanlara değil, kötü huylara olduğunu güzelce göstermiş olur. O halde, bu nüktelerle kendine hakaret edildiğini sanan kimse bulunursa, kesinlikle vicdanı onu gizliden

gizliye suçluyor, ya da halkın kendini suçlama hakkı olduğundan korkuyordur. Bizzat Hieronymus, hicvi çok daha büyük serbestlik ve şeytanlıkla kullanmış, zira bazen hücum etmek istediği adamların adlarını söylemeye kadar varmıştır. Bana gelince, bir kimseyi adıyla anmaktan her zaman çekinmiş olmak bir yana, bu esere o kadar ılımlı bir üslup verdim ki, bir kimseyi kırmaktan çok kendimi eğlendirmeyi düşündüğümü her anlayışlı okuyucu görecektir. Ben juvenal gibi, gizli kötü huyların bulunduğu pis kokulu ambarı karıştırmadım. Ayıp, kötü huylardan çok, gülünç kusurlara takıldım. Nihayet, bu delillerle de tatmin olmak istemeyen bir kimse de çıkarsa delilik tarafından karalanmanın bir onur olduğunu ve benim, övgüsünü yapmak üzere bir kere bu Tanrıçayı seçtikten sonra, onun huyuna uymaya mecbur olduğumu düşünsün.

Fakat size, pek sağlam olmayan davalar bile ellerinde gayet iyi birer dava haline girecek kadar mükemmel bir avukat olan size, ne diye savunma araçları telkin edeyim? Hoşçakalınız, ey pek âlim Morus, şimdi artık sizin olan bu deliliği iyi savununuz!

Kırda, 10 Haziran 1508

Erasmus masasında çalışırken.

DELİLİK KONUŞUYOR

1

Hakkımda ne derlerse desinler, (zira, deliliğin en deli olanlar tarafından bile her gün nasıl ayaklar altına alındığını bilmez değilim) tanrısal tesirlerimle tanrılar ve insanlar üzerine sevinç saçan gene ben, yalnız benim; öyle ya, bu kalabalık toplantıda ben görünür görünmez, söz söylemeye hazırlanır hazırlanmaz canlı emsalsiz bir neşenin çehrelerinizde birdenbire parladığı görülmedi mi? Alınlarınızdaki kırışıklıkların hemen kaybolduğu görülmedi mi? Ve her taraftan işitilen kahkahalar kalplerinizi dolduran pek hoş neşeden, burada bulunmamın size verdiği zevkten haber vermediler mi? Şimdi sizi gözlemlerken bana, Homeros'un nektar ve nepenthesle sarhoş olmuş tanrılarını görüyormuşum gibi geliyor; halbuki evvelce Trophonius'un[1] ininden yeni çıkmış kimseler gibi burada kederli ve huzursuz duruyordunuz. Güneşin ilk ışıkları ufku kaplayan karanlıkları ortadan kaldırdığı, ya da ilkbahar, sert bir kıştan sonra, arkasından tatlı esintilerin şen ve şatır sürüsünü getirdiği zaman, dünya üzerinde her şey nasıl değişir, bütün nesneleri daha parlak bir renk nasıl güzelleştirir ve gençleşmiş doğa, gözlerimize nasıl daha hoş bir manzara arzederse, benim burada bulunmam da yüzlerinizde fevkalade mutlu bir değişikliğe sebep olur. Büyük hatiplerin pek uzun ve inceden inceye işlenmiş nutuklarla yapmakta çok zahmet çektikleri şeyi, varlığım bir anda kendi başına yaptı: beni gördünüz, endişeleriniz de hemen uçup gitti.

Halka tavsiye edilen delilik.

2

Bu acayip kıyafetle bugün huzurunuza niçin çıktığımı birazdan öğreneceksiniz; yeter ki beni dinlemekten bıkmayınız. Fakat hatiplerinize karşı göstermek lütfunda bulunduğunuz dikkati burada, sizden istediğimi aklınızdan geçirmeyesiniz. Asla! Beni meydanlardaki soytarıları, hokkabazları ve şarlatanları dinlemeyi âdet edindiğiniz şekilde, ya da dostumuz Midas bir zamanlar tanrı Pan'ın müziğini nasıl dihlediyse öyle dinleyiniz. Zira sizinle biraz safsatacılık yapmak istiyorum. Bununla beraber bugün çocukların kafalarını öğrenilmesi güç birtakım saçmalarla taşarcasına dolduran ve onlara kadınlardan daha fazla inatçılıkla kavga etmeyi öğreten şu bilgiç insanlar gibi konuşmayacağım; eskileri taklit edeceğim; malum ya onlar, zamanlarında itibardan pek düşmüş olan bilge adını kullanmamak için, kendilerine safsatacı adını takmayı tercih ettiler. İmdi, bunlar tanrılara ve kahramanlara, övgülerle saygı göstermeye gayret ederlerdi. İşte ben de bir övgü yapacağım, bu, Herakles ya da Solon'un değil, benim övgüm, Deliliğin övgüsü olacaktır.

3

İlk önce şunu biliniz ki, bir insan kendi kendini övdü diye onu hemen züppelik ve küstahlıkla suçlayan bilgeler umurumda değildir. Böyle bir insana delidir desinler, âlâ! Fakat hiç olmazsa, kendini övmekle bu sıfata tamamen uygun hareket ettiğini itiraf etsinler!

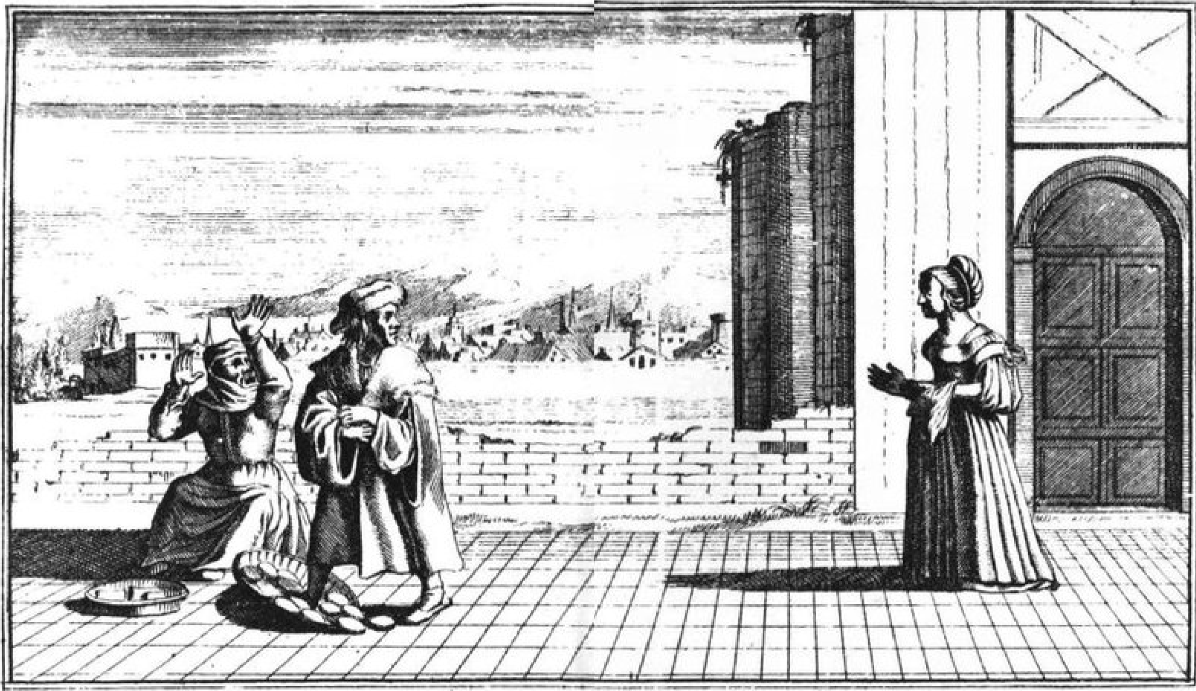

Dünya sıkıntılarını simgeleyen dikenlerin üzerinde yürüyen bilge.

Öyle ya, deliliğin, kendi meziyetini göklere çıkarmasını ve kendi hakkında övgüler terennüm etmesini görmek kadar doğal bir şey olur mu? Beni, olduğum gibi, kim benden daha iyi tasvir edebilir? Meğer ki beni, kendi tanıdığımdan daha iyi tanıdığını iddia eden biri bulunsun.

Zaten, böyle yapmakla, bilgelerin ve büyüklerin çoğundan çok daha büyük alçakgönüllülükle hareket ettiğime inanıyorum. Onları kötü bir utanma alıyor. Kendi kendilerini övmeye cesaret edemiyorlar, fakat çoğu zaman dalkavuk bir şakşakçıyı, sahtekâr bir şairi yanlarına çağırıyorlar: o da para karşılığında, onları övmeyi yani onlara yalanlar söylemeyi üstleniyor. Oysa utanmaz dalkavuk arsızların en sefilini tanrılara eşit göstermeye cüret edince; bütün aşağılıklara dalmış olduğunu bildiği adamı, bütün erdemlerin mükemmel bir örneği olarak ileri sürünce; kuzgunu, tavuskuşu tüyleriyle süsleyince; zencinin derisini beyazlatmaya uğraşınca; sineği fil yerine kabul ettirmeye gayret edince, mahcup kahraman tavuskuşu gibi kurum kuruluyor ve küstahça ibiğini kaldırıyor... Her ne ise; ben şu atasözünün dediğini yapıyorum: Kimse seni övmezse sen kendini öv!

Ama doğrusu, insanların bana karşı nankörlüğüne hayranım. Hepsinin bana fevkalade derin hürmeti var; hepsi iyiliklerimin sonuçlarını görmekten hoşlanıyorlar; fakat buna rağmen, bu kadar asırdan beri bir tanesi çıkıp da yüze gülücü övmelerle beni pohpohlamamıştır; oysa Busiris'ler, Phalaris'ler[2], sıtmalar, sinekler, kelkafalar ve bu türden nice bin belalar şakşakçılarını buldular; bunlar da onları tantanalı övgülerle terennüm etmek için ne zamanı ne de zahmeti sakındılar.

Erasmus, bilge adam, güzel bir kadına bakmak için yönünü değiştiriyor ve bir satıcının yumurta sepetinin üstüne basıyor.

4

Şimdi vereceğim nutuk ne önceden tasarlanmış, ne de işlenmiştir; demek ki o oranda daha az yalan bulunmaktadır. Fakat sanmayınız ki bu söylediğim, hatiplerin, zekâlarını övmek için kullanmak âdetinde oldukları hilelerden biridir. Bilirsiniz ki bu adamlar, bir nutuk üzerinde otuz sene çalıştıktan sonra -hem de nutkun en önemli kısmını başkalarından çalmış oldukları halde- onu sanki üç günde eğlenerek yazmış yahut dikte etmiş gibi gösterirler. Ben ise, ağzıma geleni söylemekten daima hoşlanmışımdır.

Benden ne bir tanı, ne de retorik hocalarına özgü bir bölümleme bekleyiniz.

Hiçbir şey bunun kadar yersiz olmazdı; beni tanımlamak bana sınırlar çizmektir; oysa kudretimin sınırı yoktur. Beni bölümlemek, bana yapılan çeşitli tapınmaları ayırt etmektir; oysa bana yeryüzünde hep aynı biçimde tapınılmaktadır. Sonra, önünüzde aslım bulunurken, bir tanımla, bana gölgemden daha fazla benzemeyen ideal bir suretimi vermeye neden gayret edeyim? İşte ben gördüğünüz gibi, nimetlerin gerçek dağıtıcısı, Latinlerin Stultitia ve Greklerin Morla dedikleri Delilik'im. Fakat bunu söylemeye ne gerek vardı?

5

Yüzüm beni yeter derecede tanıtmıyor mu? Hem, bir kimse, benim Minerva yahut Bilge olduğumu iddia etmeyi aklına koyarsa, ona nutuklarımla ruhumu betimlemeye mi gerek olacak? Aksine inanmak için bana bir an bakmak ona yetmez mi?

Bende ne cila, ne de riya olabilir, kalbimde bulunmayan bir hissin görüntüsü de hiçbir zaman alnımda görülmez. Ve nihayet ben her yerde o kadar kendime benzerim ki, bilge rolü oynamayı ve öyle görünmeyi en çok isteyenler bile dahil olmak üzere, kimse beni saklayamaz. Onlar, bütün suratlarına rağmen erguvan giymiş maymunlara, yahut aslan postuna bürünmüş eşeklere benzerler; ne yaparlarsa yapsınlar, sonuçta, Midas'ın başını meydana vuran bir küçük kulak ucu aradan görünür.

Eşek kulaklarıyla Midas.

Doğrusu şu insan türü, bana karşı pek nankör! Onlar uyruklarımın en sadıklarıdır; bununla beraber, adımı herkesin içinde taşımaktan o kadar utanırlar ki, onu başkalarında bir şerefsizlik ve alçaklık belirtisi olarak ayıplarlar. Fakat, Thales[3] kadar bilge olduklarının zannedilmesini isteyen o mükemmel deliler, kendilerine Morosophe yani Bilge-deli adı takılmasına hak kazanmazlar mı?

6

Zira burada bu defa, sülükler örneği dillerini kullanır gibi görününce kendilerini birer küçük tanrı sanan ve Latince bir nutukta, sözü bilmece haline koyan, birkaç Grekçe kelimeyi ipsiz sapsız bir halde karıştırmayı harikulade bir şey sayan günümüzün retorik bilimi hocalarını taklit etmek istiyorum. Bunlar hiçbir yabancı dil bilmezlerse küflü bir kitaptan birkaç eski kelime çıkarır ve okuyucunun gözünü kamaştırırlar. Bunları anlayanlar, kendi engin bilgilerinden lezzet duymak fırsatını bulurlar ve böylece gururları okşanır; anlamayanlara anlaşılmaz görünmeleri oranında da hayranlık konusu olurlar. Zira, uzaktan gelen şeylere hayran olmak, dostlarım için az bir zevk değildir. Eğer bu sonuncular arasında, bilgin geçinmek isteyecek kadar boş olanlar bulunursa, küçük bir memnuniyet gülümsemesi bir onaylama işareti ve eşeklerinkine benzer bir kulak hareketi, cahilliklerini başkalarının gözünde örtmek için yeterli olacaktır... Fakat konumuza dönelim.

7

Demek şimdi pek... nasıl diyeyim?... pek deli dinleyicilerim mi? Niçin olmasın? Bu, deliliğin, mesleğine vakıf olanlara verebileceği en şerefli unvandır. O halde pek deli dinleyiciler, şimdi adımı biliyorsunuz. Fakat kökenimi bilmeyen birçok kimseler bulunduğundan onu, Musaların[4] yardımı ile size bildirmeye gayret edeceğim.

Ben ne Kaos'tan ne de Ahretten çıktım; hayatımı ne Satürn'e, ne Yasefe ne de şu döküntü tanrıların birine borçluyum. Babam Plutos'tur[5]; o Plutos ki -Homeros, Hesiodos ve hatta büyük Jüpiter kızmasın- tanrıların ve insanların babasıdır; o Plutos ki evvelce olduğu gibi şimdi de hem kutsal, hem sıradan şeyleri istediği gibi altüst etmektedir; o Plutos ki savaşı, barışı, devletleri, danışma meclislerini, mahkemeleri, halk meclislerini, evlilikleri, antlaşmaları, birleşmeleri, kanunları, sanatları, ciddiyi, şakayı... -saymaktan nefesim tükendi- kendi isteğine göre yönlendirir; o Plutos ki, yardım etmeseydi bütün o şairane tanrılar -ve hatta büyük tanrıların kendileri bile diyeceğim- ya hiç var olmayacaklardı, yahut da açlıktan ağızları kokacaktı; ve Plutos'un hiddeti o derece müthiştir ki Pallas[6] bile bu hiddete karşı bizi koruyamaz; elden tutması o derece kıymetli, koruyuculuğu o derece güçlüdür ki bunlara mazhar olan bahtiyar ölümlü, Jüpiter'e ve yıldırımına meydan okuyabilir.

Babam beni, Jüpiter'in vaktiyle şu suratı asık pis Minerva'yı yarattığı gibi kafasında yaratmadı; o bana bütün perilerin en cana yakını, en neşelisi, en canlısı olan Gençliği[7] ana olarak verdi. Ben şu Vulcanus topalı gibi somurtkan bir evliliğin ürünü değilim. Ben, babacan Homeros'un dediği gibi, sevginin tatlı coşkuları içinde doğdum. Yanılmayasınız diye de söyleyeyim: Plutos beni, Aristophanes'in betimlediği gibi,[8] artık ihtiyar ve gözleri hemen hemen hiç görmez olmuşken değil, vaktiyle, tamamen güçlü kuvvetliyken ve gençlik ateşi damarlarında kaynarken, tanrıların sofrasında devirdiği nektarla neşelendiği o hoş anların birinde meydana getirmiştir.

8

Belki doğduğum yeri de bilmek isterdiniz; zira bugün, bir çocuğun ilk defa haykırdığı yerin, onun asaleti bakımından son derece önemli olduğuna inanıyorlar. Onun için size şunu söyleyeyim ki ben ne çevresi dalgalı Delos Adasında[9], ne denizin dalgaları üstünde, ne de derin mağaralarda doğdum, ben gözümü Saadet Adalarında[10] açtım.

Keçi çocuk Jüpiter'i emzirirken.

Bu öyle hoş bir diyardır ki burada toprak, en zengin armağanlarını işletilmeden, kendiliğinden verir, iş, ihtiyarlık, hastalıklar, bu bahtiyar kırların yanına hiçbir zaman yaklaşmamışlardır. Burada ebegümecinin, baklanın, acıbaklanın ve ancak sıradan insanlara layık diğer bitkilerin yetiştiğini göremezsiniz. Burada moly,[11] devayı kül, hüznü gideren nepenthes otu, merzengüş, gül, menekşe ve sümbül her bucaktan burnu ve gözü büyüler, bu hoş yerleri, Adonis'in bahçesinden bin defa daha nefis birer bahçeye çevirirler.

Ben işte bu büyüleyici yerde doğdum ve doğuşum göz yaşlarıyla ilan edilmedi; dünyaya gelir gelmez, anneme zarafetle gülümsediğimi gördüler. Jüpiter bir keçi tarafından emzirilmek bahtiyarlığına nail oldu diye onu kıskanırsam büyük bir hata işlemiş olurum. Zira dünyanın en hoş iki perisi olan Bakkhos kızı Methe yani Sarhoşluk ve Pan kızı Apoidia, yani Cehalet, benim sütninem olmuşlardır. Onları burada arkadaşlarım ve cariyelerim arasında görüyorsunuz.

Deliliğin iki besleyicisi: Methe ve Apoicha.

9

Cariyelerim dedim, onları da size tanıtmak gerek. Şurada size küstah bir tavırla bakan Özsaygı'dır. Yüzü hoş ve elleri alkışa hemen hazır olan şu öteki Yüze Gülme'dir. Burada, Unutma'nın tanrıçasını[12] görüyorsunuz; bakınız, uyumaya başlıyor ve şimdiden daldığı görülüyor. Daha ötede Tembellik, kollarını kavuşturmuş, dirseklerine dayanıyor. Şehvet'i çelenklerinden, gül tacından ve süründüğü nefis kokulardan tanımıyor musunuz? Her tarafa hayasız ve kararsız bakışlarını gezdiren birini de görmüyor musunuz? Bu, Bunaklık'tır... Derisi pek parlak, vücudu pek semiz ve tombul olan şu öteki de Zevku Seja tanrıçasıdır. Fakat bu tanrıçalar arasında iki de tanrı görüyorsunuz: Bunlardan birisi Komos,[13] diğeri Morpheus'dur.[14] Bu sadık hizmetkârların yardımıyladır ki ben evrende ne varsa hepsini devletime tabi kılar, dünyayı idare edenleri idare ederim.

10

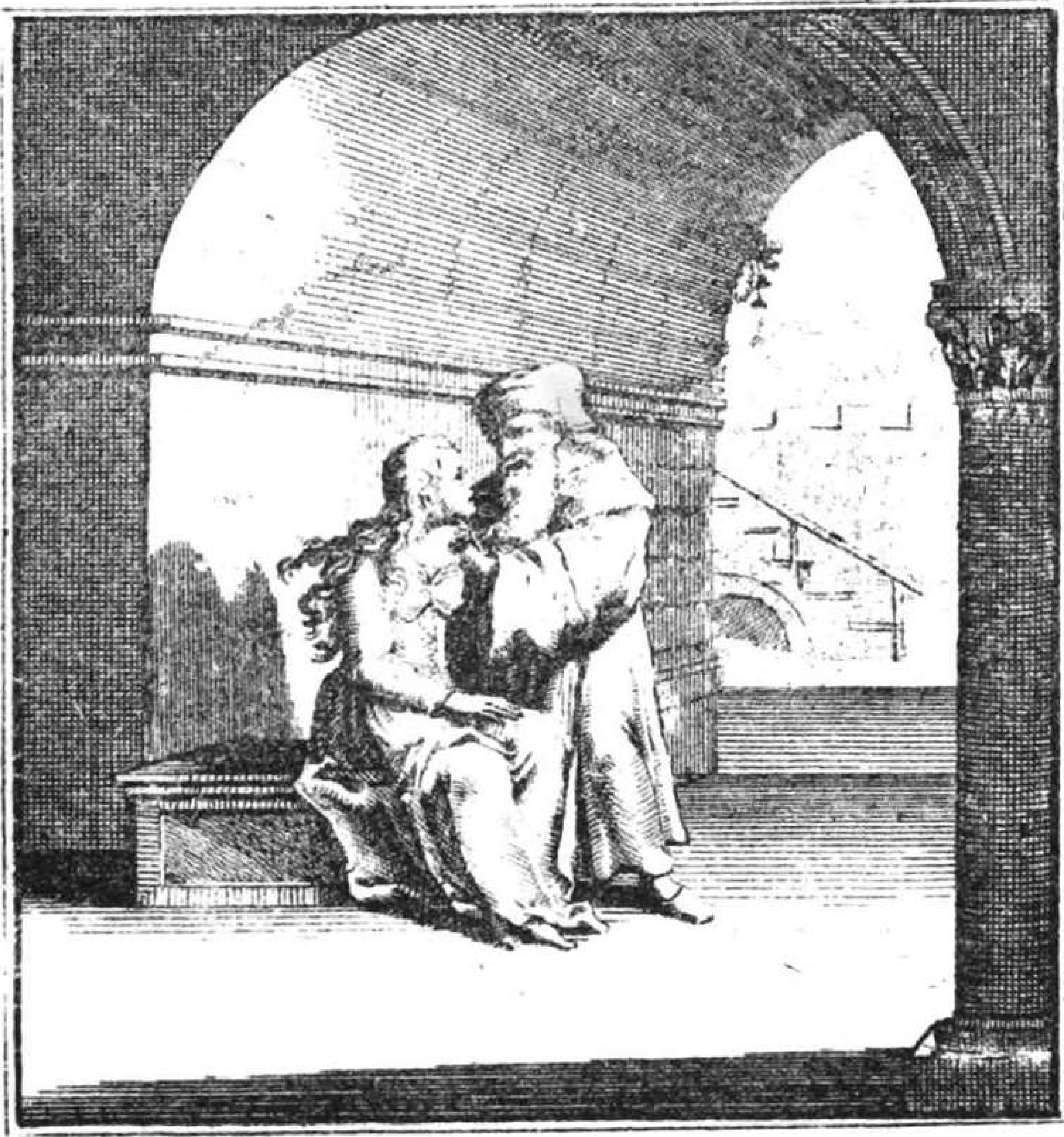
Demek ki artık kökenimi, aldığım terbiyeyi ve uyruklarımı tanıyorsunuz. Şimdi kendime tanrı unvanını takmakla hafif meşrepçesine hareket ettiğimi kimsenin sanmaması için, tanrılara ve insanlara ne gibi faydalar sağladığımı anlatacağım; devletimin ne kadar geniş olduğunu size göstereceğim. Bütün dikkatinizle dinleyiniz.

İnsanlara iyilik etmek tanrı olmak demektir, dendi; bu söz haklı ise; buğdayı, şarabı icat edenleri ya da hemcinslerine bu türden herhangi bir başka faydayı sağlayanları ölmezlerin sırasına koydular ve bunda haklı hareket ettilerse, ölümlülere bütün faydaları ve bütün nimetleri bir arada dağıtan ben, tanrıların en büyüğü sayılmamalı mıyım?

11

Önce hayattan daha tatlı, daha değerli bir şey var mı? Bu nimetin kaynağı ben

değilim de kimdir? İnsanları yaratan ve çoğaltan, ne mağrur Pallas'ın mızrağı ne de kuvvetli Jüpiter'in kalkanıdır. Jüpiter'in kendi bile, bütün Olympos'u bir tek bakışla titreten gök ve yeryüzünün bu kralı bile, canı, ara sıra yaptığı şeyi... yani baba olmaya çalışmayı istediği vakit, korkunç yıldırımını bırakmaya, bütün tanrıları istediği şekilde korkutan ürkütücü tavrını terk etmeye ve zavallı bir oyuncu gibi kılık değiştirerek kendini gizlemeye mecbur oluyor.

Sakallı Stoacı genç bir kadının erdemlerim araştırıyor.

Tanrılardan sonra, varlıkların en yüceleri, kendi iddialarına göre Stoacılardır.[15] Pekâlâ! Bana bir Stoacı veriniz; ve bu isterse Stoacıların topundan üç, dört hatta bin defa daha Stoacı olsun. Tekelerle ortak olmasına rağmen, bilgelik işareti saydığı sakalını kestirmeyi başaramazsam da, hiç olmazsa ona asık suratlı tavrını terk ettiririm, alnının çatıklığını gidertirim, onu sert prensiplerinden vazgeçirtirim, o da bir süre kendini sevince, acayipliğe, deliliğe kaptırır; kısacası, o istediği kadar bilge olsun, eğer meydana getirmenin verdiği hazları tatmak isterse bana, yalnız bana başvurmalıdır.

Fakat size neden her şeyi, âdetim üzere, tamamen doğal olarak söylememeli? Rica ederim söyleyiniz, bana, tanrıları ve insanları yaratan, baş, yüz, göğüs, eller ve kulaklar mıdır? Bu namuslu organların biri midir? Asla. İnsan türünün yayılmasına yarayan kısım o kadar acayip, o kadar gülünçtür ki, onu gülmeden anamayız. Fakat bütün varlıkların hayatı, Pythagoras sayılarından[16] çok bu kutsal kaynaktan akar. Hem samimi olalım, önceden bilge bir insan sıfatıyla, evliliğin sakıncalarını göz önünde tutsaydı, hangi ölümlü başını evliliğin yularına uzatmak isterdi? Hangi kadın gebeliğin rahatsızlıklarını, doğurmanın acılarını, tehlikelerini ve eğitimin yüklediği usandırıcı işleri ciddi olarak düşünseydi, bir erkeğin âşıkane takiplerine kendini kaptırırdı? Halbuki hayatı, evlenmeye borçlusunuz, evlenmeler de benim cariyelerimden Bunaklık tarafında kurulurlar. O halde bana ne kadar minnet borçlusunuz! Sonra, bir kadın, bir kere bütün bu sıkıntıları çektikten sonra, eğer benim aziz dostum Unutmak tanrıçası, onu etkilemeseydi, kendini bu sıkıntılara bir defa daha sokar mıydı? Şair Lucretius ne isterse söylesin! Bizzat Venüs bile inkâr edemez ki benim tanrısal yardımım olmazsa, onun bütün kudreti, enerjiden yoksun, cılız ve sonuçsuz kalır.

İşte sıradan halkın keşiş adını verdiği kimselerin yerine geçen, kendilerini beğenmiş şu insanlar; şu filozoflar, benim başını çektiğim bu acayip ve gülünç oyundan meydana gelirler; erguvana bürülü krallar, Tanrının rahipleri ve pek aziz babalarımız Papalar ondan gelirler: Son olarak Olympos'un, bütün büyüklüğüne rağmen, ancak barındırabildiği sayısız adette şairane tanrılar da ondan çıkmışlardır.

12

Fakat hayatın esasını ve başlangıcını benden aldığınızı kanıtlamış olmak yeterli değildir; şimdi size, bu hayatın bütün faydalarının, hoşluklarının, iyilikseverliğime borçlu olduğunuz birer armağan olduğunu göstereceğim.

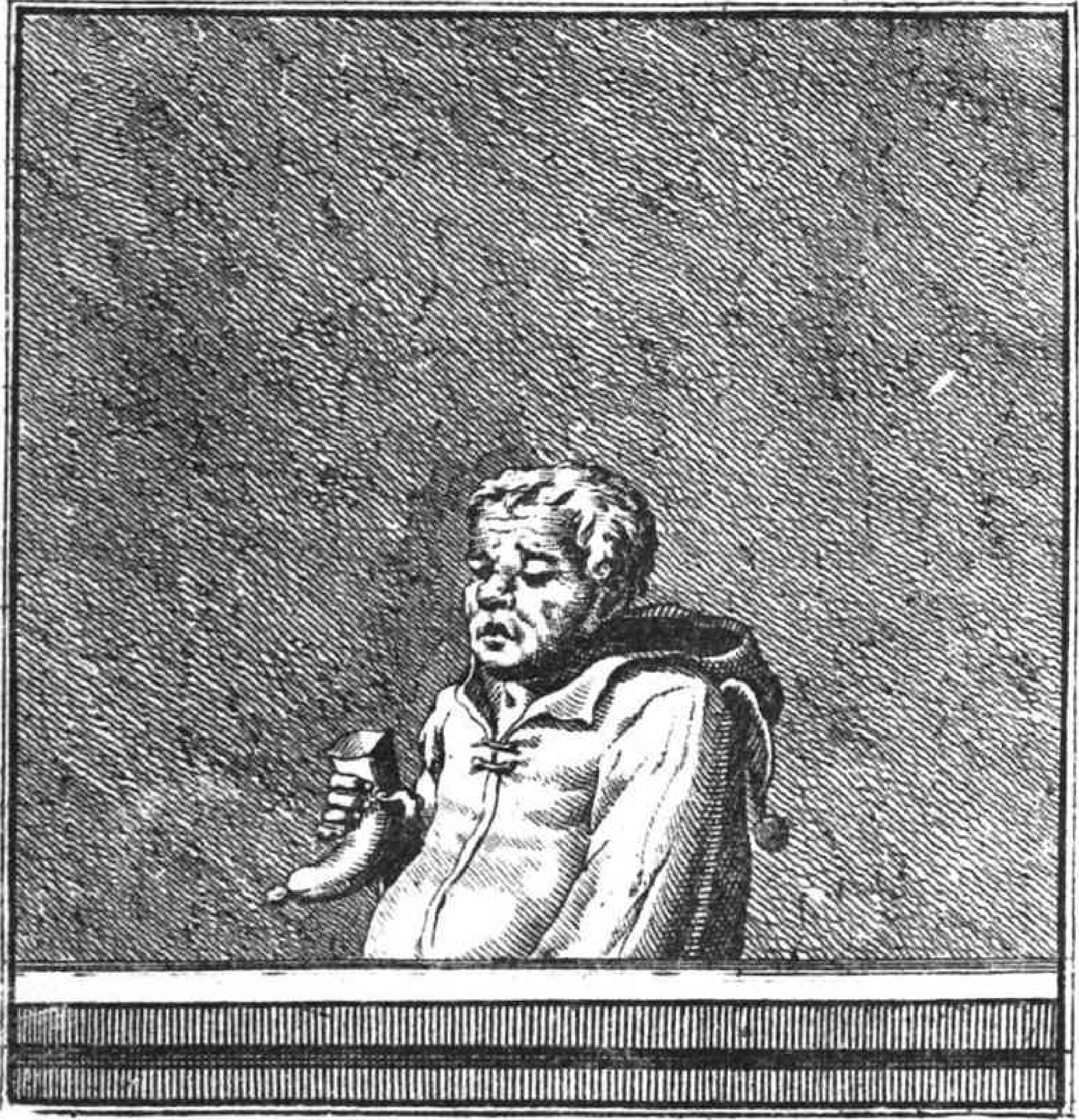
Doğrusu, hayattan hazları çıkarırsanız, hayat neden ibaret kalır? O zaman hayat adına layık olur mu?... Beni alkışlıyorsunuz, dostlarım! Ah, bakınız benimle aynı düşüncede olmamak için, hepinizin haddinden fazla deli yani haddinden fazla bilge olduğunu biliyorum... Bizzat Stoacılar hazzı severler; nefret etmek ellerinden gelmez. Şehveti istedikleri kadar saklasınlar, en çirkin hakaretlerle sıradan halkın gözünden düşürmeye gayret etsinler, bütün bunlar sahte hareketten başka bir şey değildir. Onlar şehvetten, daha büyük bir özgürlükle yararlanmak için başkalarını uzaklaştırmak isterler. Fakat bütün tanrıların rızası için, hayatın haz ile, yani delilikle lezzetlendirilmemiş hangi bir anı, gamlı sıkıntılı, nahoş, tatsız, katlanılmaz değildir? Burada Sophokles'in tanıklığını anmakla yetinebilirim; bu büyük şairi ne kadar övsek azdır; o ne hoş ömür, hiçbir tür bilgelik olmaksızın geçen ömürdür dediği zaman beni en güzel tarzda övmüştür. Ama, sorunu biraz daha ayrıntılı olarak inceleyelim:

13

İnsanın ilkçağı olan çocukluğun, bütün çağların en şeni, en hoşu olduğu doğru değil midir? Çocukları severler, öperler, kucaklarlar, okşarlar, onlara bakarlar, bir düşman bile onlara yardım etmekten kendini alıkoyamaz. Neden? Çünkü daha doğumları anında, doğa, bu sağgörülü ana, onların çevresine bir delilik havası yaymıştır; bu hava, çocukları büyütenleri büyüler, zahmetlerinin karşılığını verir, ve bu küçük yaratıklara gerek duydukları iyilikseverliği ve koruyuculuğu sağlar. Çocukluğu izleyen çağın da herkesin gözünde ne kadar büyük bir cazibesi vardır! Bu çağı korumak, ona yardım etmek, onun imdadına koşmak için ne kadar büyük çabalar sarf edilir! Pekiyi, bu hoş çağa, candan sevdiren güzelliği kim verir? Benden başka kim olacak? Gençlerden can sıkıcı bilgeliği uzaklaştırıyor ve böylelikle hazların çekici güzelliğini onların üzerine yayıyorum; ve burada size havadan masallar anlattığımı sanmamanız için, insanları, büyüyüp yetiştikleri, deneyim ile dersler sayesinde bilge olmaya başladıkları zaman göz önünde tutunuz, görürsünüz ki onlarda güzellik hemen solmaya başlar, neşe söner, kuvvet azalır, çekicilik uçar gider, onlar benden uzaklaştıkça, hayat gitgide onları terk eder ve sonunda, kendine ve başkalarına bir yük olan şu neşesiz ihtiyarlığa erişirler. Şüphe yok ki, insanlığın çektiği sefaletler, beni onun yardımına koşmaya sevk etmemiş olsaydı, ihtiyarlığa katlanacak bir tek ölümlü bulunamazdı. Ölümlüler hayatı kaybetmek üzereyken onlara bir değişim ile avuntu veren, şairlerin terennüm ettikleri tanrılar gibi, mezarın kenarında bulunan ihtiyarları değiştirir, elimden geldiği kadar çocukluğun mutlu çağına geri getiririm.

Bu değişimi hangi araçlarla yaptığımı bilmek isteyen varsa bunu ondan gizli tutmayacağım, ihtiyarları, Lethe ırmağının[17] Saadet Adalarında bulunan (zira ahrette bu nehrin pek küçük bir kolu akmaktadır) kaynağına götürür, orada uzun uzun yudumlarla, onlara unutmayı -bu hayatın bütün sefaletlerinin unutulmasını- içiririm; o zaman endişeleri ve kederleri yavaş yavaş yok olur ve gençleşirler. Fakat diyeceksiniz ki, ihtiyarlar saçmalarlar, sabuklarlar. Şüphesiz, işte çocukluğa dönmek de buna derler. Saçmalamak, sabuklamak, çocuk olmak demek değil midir? Ve bu çağ akıldan yoksun olduğundan değil midir ki, bize haz verir, bizi eğlendirir? Yetişmiş bir adam kadar bilge olan çocuktan herkes nefret eder, ona her yerde bir "monstre"

(hilkat garibesi) gözüyle bakılır. Çocukta vakitsiz bilgelikten nefret ederim, diyen atasözü haklıdır.

Sosise düşkün köylü.

Yargılama gücüne ve deneyime olduğu kadar kavrama çabukluğuna sahip bir ihtiyarın sohbetine ve mevlisine kim tahammül edebilir? İhtiyarlara sabuklamayı, sayıklamayı veren benim; fakat gene bu mutlu sayıklamadır ki, bilge kişiye eziyet eden o kaygıları, kederleri uzaklara kovar, ihtiyar hoş bir eğlence arkadaşı olarak kalır ve kadeh elde, dostlarına akıl öğretmesini bilir.

Neşe içinde yaşar ve hayatın, en sağlam kimselerin güçlükle dayandıkları yükünü, hemen hemen hiç hissetmez. Hatta bazen Platus'un iyi ihtiyarı[18] gibi yapar: o tatlı seni seviyorum sözünü söylemeyi öğrenir. Halbuki, bütün aklına sahip olsaydı, ne kadar acınası olurdu!

Ama iyiliklerimle mutlu olan ihtiyarı dostları da candan severler, o, neşeli bir söyleşiye pekâlâ katılabilir. Zira, Homeros'a inanacak olursak, ihtiyar Nestor'un ağzından baldan tatlı sözler akarmış, oysa, sert ve öfkeli Akhilleus, acı feryatlar koparırmış; aynı şaire göre, duvarlarının gerisinde güvenlikte bulunan yaşlılar, çapkınca ve hoş söyleşilerde bulunurlarmış. Bu bakımdan ihtiyarlık çocukluğa da baskındır; zira pek hoş olmakla beraber çocukluk, hayatın pek tatlı bir hazzı olan dedikodu zevkinden mahrumdur.

Sonra, ihtiyarlar çocukların meclisini, çocuklar da ihtiyarların meclisini pek severler. Zira tanrılar, benzerleri birleştirmekten hoşlanırlar. Gerçekten, ihtiyarlığa has olan yüz buruşukları ve yılların sayısı göz önünde bulundurulmazsa, bir ihtiyarla bir çocuk kadar birbirine benzeyen iki şey var mıdır? Her ikisinin beyaz saçları, dişsiz bir ağzı, cılız bir bedeni var; her ikisi sütü sever, kekeler, gevezelik eder; budalalık, unutkanlık, boşboğazlık, sözün kısası her şey bu iki çağ arasında tam bir benzerlik oluşturmaya yardım eder. insanlar ne kadar ihtiyarlarsa o kadar da çocuğa benzerler. Sonunda da birer gerçek çocuk gibi, hayattan iğrenmeden ve ölümü görmeden, bu dünyadan çıkarlar.

14

Şimdi, istenirse, bütün insanlar arasında dağıttığım bu iyilikle, diğer tanrıların yaptıkları değişimler karşılaştırılsın. Burada, öfkeliyken yaptıkları değişimlerden bahsetmeyeceğim; teveccühlerinin en büyük belirtileri sayılanları inceleyelim. Ölüm döşeğindeki dostlarına tanrılar ne yapıyorlar? Onları ağaca, kuşa, ağustos böceğine, hatta yılana dönüştürüyorlar. Ama, böylece doğa değiştirmek ölmek değil midir? Bana geIince, ben insanı, tahrip etmeden, hayatının en mutlu, en tatlı zamanını geri getiriyorum. Ah! insanlar, bilgelikten büsbütün vazgeçerek bütün ömürlerini benimle geçirselerdi, gamlı bir ihtiyarlığın tatsızlıklarından habersiz olurlardı ve sürekli bir gençliğin büyüsü, üzerlerine her an sevinç ve mutluluk saçardı!

Felsefe yahut başka güç ve ciddi bir şeyi incelemeye koyulan şu güçsüz, gamlı, neşesiz kimselere bakınız. Birbirinden ayrı birçok düşüncelerle çalkalanan ruhları bünyelerini etkiler; bedenlerindeki ruhlar pek fazla miktarda uçar; nemli kökleri kurur ve genellikle, genç olmadan ihtiyarlar. Benim delilerim, tam karşıtı, daima semiz ve tombuldurlar, yüzlerinde sağlığın, semizliğin parlak betimlemesini taşırlar; sanki her biri bir Arkanya domuz yavrusu[19] imiş gibi. Şüphe de yok ki, bilgelik derdi daima biraz kendilerine bulaşmamış olsaydı, ihtiyarlığa özgü sakatlıkların hiçbirini hissetmeyeceklerdi. Fakat insan, dünya yüzünde tamamen mutlu olmak için yaratılmamıştır.

Eski bir atasözü de ileri sürdüğümüzü kanıtlamaya yarar. Bu atasözü der ki:

Ancak delilik, gençliğin hızlı akışını yavaşlatır ve can sıkıcı ihtiyarlığı bizden uzaklaştırır. Böylece, Brabantlılar[20] hakkında, ihtiyatlı başka insanların tersine olarak, yaş bastıkça delileştikleri söylenmiş ki bu, doğrudur. Buna karşın, sohbeti daha hoş ve ihtiyarlığın sıkıntılarından daha az etkilenmiş bir millet yoktur. Ahlaklarıyla olduğu kadar içinde yaşadıkları iklim ile Brabantlılara benzeyen bir kavim de benim aziz dostlarım Hollandalılardır. Madem ki Hollandalılar deli lakabına layık olacak derecede büyük bir gayretle bana boyun eğiyor ve hizmet ediyor ve bu şerefli sıfattan utanacak yerde onur duyuyorlar, ve bu lakabı en güzel

unvanlardan biri sayıyorlar, ben de neden onlara aziz dostlarım demeyeyim?

Haydi gidin, çılgın ölümlüler, şimdi Medealara, Kirke'lere, Venüs'lere, Aurora'lara[21] sığının! Gidin her yerde sizi gençleştirecek bilmem hangi kavramın pınarını arayın! Şu gençliği, bu kadar istenen bir şey yapmaya ancak benim gücüm yeter. Gerçekten de onu insanlara çekici kılan yalnız benimdir. Memnon'un kızının, atası Tithon'un[22] gençliğini uzatmak için kullandığı o harikulade ilaç bendedir. Ben Phaon'a, Sappho[23] tarafından delicesine sevilmeyi getirecek kadar gençliğin bütün çekiciliğini, bütün kuvvetini geri vermeye bu derece başarılı olan Venüs'üm.

Eğer gençliği geriye çağırmak ve daha iyisi, gençliği daima korumak özelliğine sahip sihirli bitkiler, büyüler, yahut herhangi bir pınar varsa, onu bende aramak gerekir. Gençlik kadar sevimli, ihtiyarlıktan daha nefrete layık bir şey olmadığını hepiniz kabul ediyorsanız, -bu kadar büyük bir nimeti elde tutmayı, bu kadar büyük bir yıkımı uzaklaştırmayı bilin!- bana ne kadar şükran borçlusunuz.

Bafefehos asmaların içinde.

15

Ama ölümlülerden fazla bahsettik. Olympos'un geniş alanını beraberce gezip dolaşalım; bütün tanrıları birbiri ardına inceleyelim, eğer bunlar arasında, -bir parça sevimli ve fikirlerinde biraz tutarlı olmak şartıyla- şanının en büyük kısmını bana borçlu olmayan bir tane bulunursa, adımın hakaret olarak yüzüme vurulmasına razıyım. Şu hoş gençlik, Bakkhos'un yüzünde neden durmadan parlıyor? Şu genç çocuk saçları, neden bu kadar zarif bir şekilde omuzları üzerine dökülüyor? Çünkü daima deli daima sarhoş olan bu tanrı hayatını oyunlar, danslar, ziyafetler içinde geçirir ve Pallas'la en ufak bir ilişkide bulunmamaya dikkat eder o, bilge geçinmekten çok uzaktır. Tersine ona, ancak deliliğin oyunları ve zevkleriyle hoşuna gidecek tarzda tapılabilir; o da, atasözlerinin verdiği deli lakabından kırılmaz; bu lakabın Bakkhos'a verilmesinin nedeni şudur: O, tapınağın kapısında otururken, çiftçiler çok defa yüzüne gözüne tatlı şarapla taze incir bulaştırırlarmış. Eski komedya onu esasen deli olarak temsil etmiş değil midir? Eskiler: "Ah, hoş tanrı, insanların ve tanrıların doğdukları yerde doğmaya layık olmayan tanrı!" derlerdi. Bununla beraber, bir kimse var mıdır ki, karanlık ve sert suratı göğü ve yeri titreten şu Jüpiter ile ya da yol açtığı boş korkularla her şeyi zehirleyen şu Pan, ya da daima kül ile kömürle kaplı, daima şimşeklerle kuşatılmış, daima ocak dumanıyla kararmış, şu Vulcanus, hatta size yan bakan ve sizi mızrağı ve korkunç kalkanı ile korkutan şu Pallas olmaktansa, bu acayip ve gülünç tanrıya benzemeyi, onun gibi daima neşeli, daima genç, daima eğlenceli olmayı, her yere sevinç ve zevk götürmeyi istemesin? Niçin Cupido hep çocuktur? Çünkü, hep şen ve şakacıdır, çünkü yalnız delilikler söyler ve yapar. Gençlik baharı Venüs'ün çekiciliklerini daima korur. Acaba neden? Çünkü o biraz benim ailemdendir. Belki de sarı renk ona babamdan gelmemiş olsaydı, saçları bu derece sarı olamazdı. Zaten, şairlere ve rakipleri heykeltıraşlara inanmak gerekirse, şen gülüş, hoş çehresinde sürekli olarak hakimdir. Flora,[24] bu kadar haz uyandıran o şehvetli tanrıça, Romalıların en fazla özenle saygı gösterdikleri tanrıça değil miydi?

Fakat Homeros'ta ve başka şairlerde en gamlı, en sert sayılan tanrıların hayatlarını takip etmek isteseydik, onların deliliğin tatlı hükmüne her an boyun eğdiklerini görürdük. Zira, kahredici Jüpiter'in başka kahramanlıkları

bir yana, onun âşıkdaşlıklarını ve yeryüzünde oynamış olduğu güzel oyunları bilirsiniz.

Bir de, cinsiyetini unutmuş, durmadan ormanlarda avlanan, nihayet güzel Endymion'un aşkına yanan o pek mağrur Diana'ya bakınız... Bununla birlikte Momos'un,[25] eskisi gibi, bu tanrıları bütün acayiplikleri yüzünden azarlamasını, gene tercih ederdim. Tanrılar pek az evvel ona, daima münasebetsizce gelip bilgeliğiyle zevklerini bozduğu için o kadar öfkelendiler ki, onu göğün yükseklerinden, Arabozucuyla[26] birlikte aşağı yuvarladılar. O zamandan beri o yeryüzünde, her tarafta, avare avare dolaşır; henüz hiçbir ölümlü gönül indirip ona bir sığınak vermemiştir; özellikle saraylara kabul edilmek hususunda hiçbir umut beslemez, zira cariyelerimden biri olan Yüze Gülme, saraylarda bir hükümdar gibi emreder ve Momos ile, kurtların kuzularla uyuştuğundan daha iyi uyuşmaz.

Polyphemos, Pan ve bir satyr ile birlikte dans ediyor.

Şimdi bu can sıkıcı eleştirmenden kurtulmuş olan tanrılar daha büyük bir haz ve özgürlük ile her türlü havai eğlencelere kendilerini verirler. Gülünç Priapos[27] ne kadar çok esinlere ve şakalara sebep olur! Şu şeytan Mercurius'un hilelerini, hokkabazlıklarını her zaman görmek tanrılar için ne zevktir! Vulcanus bile tanrılar sofradayken onları soytarılıklarıyla eğlendirmeye kalkışır: Kâh tuhaf yürüyüşü ile güldürür, kâh cinasları ve şakalarıyla neşelerini uyandırır, onları içmeye kışkırtır. Silenos,[28] bütün ihtiyarlığı ile hâlâ çapkınlık yapmakta, Polyphemos ve perilerle maskara ve gülünç danslar yapmaktan haz duymaktadır.

Keçi ayaklı Satyrler bin türlü şehvetli, açık saçık vaziyetler alırlar. Pan, kaba köy havalarıyla, bütün tanrıları güldürür, özellikle nektar başlarına vurmaya başladığı zaman onun müziğini Musalarınkine[29] yeğlerler. Ah, tanrıların yemekten sonra tamamen sarhoş oldukları vakit yaptıkları bütün çılgınlıkları söylesem! Doğrusu, ne kadar deli isem de bunlara gülmekten bazen kendimi alamıyorum. Fakat susalım, herhangi bir tanrı bizi işitebilir, ben de Momos'un akıbetine düşmekten korkarım.

16

Artık yerden göğe, gökten yere inen Homeros gibi, ben de tekrar insanların arasına katılmak üzere Olympos'u terk ediyorum. Hayır, yeryüzünde benden gelmeyen ne sevinç, ne saadet, ne de haz vardır. İlkin bakınız, insan türünün sevecen anası doğa her tarafa deliliğin tuz biberini ne kadar büyük bir derin görüşlülükle ekmek özenini göstermiş! Zira, Stoacılara göre bilge olmak, aklı rehber olarak almaktır; deli olmak ise kendini tutkuların akışına bırakmaktır. Halbuki Jüpiter hayatın acılarını, kederlerini biraz yumuşatmak için insanlara akıldan çok tutku vermemiş miydi? Birinin ötekine oranı, bir tanenin bir dragmaya[30] oranına benzer. Ve Jüpiter aklı başın bir köşesine atmış, oysa bedenin geri kalan kısmını tutkuların sürekli sarsıntılarına terk etmiştir. Sonra, yalnız kalan bu zavallı aklın karşısına, karşıtları olarak, pek sert ve pek şiddetli iki kıyıcıyı çıkarmış; üst kısımda, yani hayatın kaynağı olan kalpte hakim olan hiddet, hükmü bedenin en aşağıdaki yerlerine kadar yayılan şehvet, insanların hareket tarzları, aklın bu iki güçlü düşmana karşı ne yapabileceğini her gün yeterli derecede gösteriyor. Namusa kanunlarını bahşediyor ve bunlara uyulması için sesi kısılıncaya kadar bağırıyor; bütün yapabileceği de budur. Düşmanları bu uydurma kraliçe ile alay ediyorlar, kendinden daha fazla gürültü yapıyorlar, nihayet o da, gereksiz bir direniş göstermekten bıkkın bir halde, teslim oluyor, ne isterlerse ona razı oluyor.

17

Fakat, yazgısı kendini işlere vermek olan insana, nefsini idare etmek için ufak bir akıl taneciği yeterli gelmediğinden, ne yapacağını bilmeyen Jüpiter, âdeti üzere, akıl sormak için beni çağırdı. Az sonra ona, bana layık bir tavsiyede bulundum ve dedim ki: "Bir kadın yapınız, insana arkadaş olarak veriniz. Kadının çılgın ve havai bir hayvan olduğu doğrudur; fakat aynı zamanda da hoş ve eğlendiricidir, insanla yaşayarak, onun gamlı ve ve somurtkan yapısını, delilikleriyle değişikliğe uğratmayı, yumuşatmayı bilir." Platon, kadını akıllı hayvanlar ya da idraksiz hayvanlar sınıflarından birine koymakta duraksar gibi göründüğü zaman, bize yalnız bu hoş cinsin olağanüstü deliliğini işaret etmek ister. Gerçekten, bir kadın bilge geçinmeyi aklına korsa, o zamana kadar sahip olduğu deliliğine yeni bir delilik eklemiş olur; zira, insan doğadan fena bir eğilim almış ise, ona karşı direnmek ya da erdemin maskesiyle saklamaya kalkışmak, onu fazlalaştırmaktır. Bir Grek atasözü şöyle der: Erguvana büründüğü zaman dahi maymun, maymundur. Bunun gibi bir kadın da -kendini gizlemek için istediği kadar çaba göstersin- her zaman kadın, yani daima delidir.

Kadınların, burada söylediklerime kızacak kadar deli olduklarını sanmıyorum. Ben onların cinsindenim, ben Delilik'im. Deli olduklarını kanıtlamak, yapabileceğim en büyük övgü değil midir? Zira, işin doğrusuna bakılacak olursa, erkeklerden sonsuz derecede daha mutlu olmalarını bu deliliğe borçlu değil midirler? Her şeye yeğlemekte haklı oldukları şu büyüleri, en gururlu kıyıcıları kendilerine bağlamaya yarayan şu çekiciliklerini ilk önce delilikten almıyorlar mı?

Erkeklerde o nahoş ve vahşi dış görünüş, o kıllı deri, o orman gibi sakal, her çağda taşıdıkları o ihtiyarlık hali nereden geliyor? Bütün bunlar kötülüklerin en büyüğü olan ihtiyarlıktan geliyor. Kadınların, tersine, yanakları düz, sesleri tatlı, derileri narindir, onlarda her şey sürekli bir gençliğin hoş betimlemesini sunar. Zaten onlarda, erkeklerin hoşuna gitmekten başka bir arzu var mıdır? O süslerin, düzgünlerin, hamamların, saç kıvrımlarının, parfümlerin, kokuların ve nihayet yüzü, gözü, deriyi güzelleştirmeye, boyamaya ve gizlemeye yarayan bütün o kozmetik[31] ürünlerinin amacı bu değil midir? Eh! Bu kadar arzu edilen bu amaca onlar delilik aracılığıyla erişemezler mi? Eğer erkeklerde kadınların her şeyine

katlanıyorlarsa, bunu salt onlardan bekledikleri hazzı düşünerek yapmıyorlar mı? Bu haz, neden ibarettir? Delilikten! Bir erkeğin, kadının lütuflarından yararlanmak istediği her defada, söylediği anlamsız sözlere, kadınla yaptığı bütün deliliklere dikkat ederseniz, bu gerçeğe kanaat getirirsiniz. Demek ki şimdi, hayatın en büyük hazzının kaynağı nedir, biliyorsunuz.

Aşkın hazları.

18

Fakat birçok kimse ve özellikle ihtiyarlar, Bakkhos'un lütuflarını, aşkınkine yeğleyerek, en yüksek şehveti boğaz zevklerinin tekeline verirler. Burada kadınsız iyi bir yemek yenip yenmeyeceğini incelemeyeceğim. Kesin olan şu var ki, delilik neşelendirmediği takdirde, gamlı ve tatsız olmayan bir tek yemek olamaz. Öyle ki, bir ziyafette, deli bir insan veya öyle görünmek isteyen biri bulunmazsa, bir soytarıya para verirler, yahut neşeli bir asalağı getirirler, o da şakaları, hoş sözleriyle sessizliği ve sıkıntıyı kovar, davetlileri güldürür. Gerçekten, gözler ve kulaklar aynı zamanda şenliğe katılmazlarsa; zihin, oyunlar, gülüşler, zevklerle neşelenmezse, karnı bir yığın etle ve nefis yemeklerle doldurmak neye yarar? İşte, o oyunları, gülüşleri, hazları yalnız ben meydana getiririm. Ziyafetin kralını kura çekerek seçmek, çepeçevre oturup şarkı söylemek ve içmek, dans etmek, sıçramak, hoplamak gibi yemeklerde kullanılan o şen törenleri kimin ilk kez kurduğunu sanıyorsunuz? Yunanistan'ın yedi bilgesi mi? Asla. İnsan türünün iyiliği için onları icat eden benim. Bu türden eğlencelerde ne kadar fazla delilik olursa, bunlar insanların hayatını o oranda uzatır, o hayatı ki gamlı olduğu zaman hayat adını taşımaya layık değildir. Oysa, hayatı hiç durmadan izleyen can sıkıntısı, bütün bu zevkler sayesinde kovulmazsa, hayat daima hüzünlü kalacaktır.

19

Belki, bütün bu zevkleri duyamayan kimseler vardır ki, bunlar mutluluğu ancak dostlar arasındaki sohbette bulurlar. Onlarca dostluk bütün nimetlerin en büyüğüdür: Hayatta su, ateş ve hava kadar gerekli olan dostluk, doğa için güneş ne ise, insan için odur; dostluk o kadar hoş, o kadar namusludur ki (bu kelimenin bu işle bir ilgisi yoktur) bizzat filozoflar onu en büyük nimetlerin arasına koymuşlardır. Eh, şimdi size, bütün dostlukları dünyaya getirenin ben olduğumu kanıtlarsam ne dersiniz? Bundan kolay şey yok. Şimdi sorunu size gün kadar aydın kılacağım; fakat bunun için, ne ikilemler, ne birbirini izleyen önermeler, ne de ince mantıkçılarımızın hep kullandıkları başka aldatıcı usavurmalar kullanacağım. Sağduyunun[32] ışıklarının peşinde gitmekle yetineceğim. O halde başlıyorum.

Dostların taşkınlıklarına göz yummak, onların kusurları hakkında hayale kapılmak, bu kusurları taklit etmek, onlardaki en büyük ahlaksızlıkları sevmek, birer erdemmiş gibi bunlara hayran olmak, deliliğe sapmak denen şey değil midir? Sevgilisinin derisi üzerinde gördüğü bu işareti sevgi ile öpen şu âşık, Agnes'inin[33] ahtapotunu şehvetle koklayan şu öteki âşık, şaşı oğlunun bakışını hoş bulan şu baba... bütün bunlar saf delilik değil midir? Evet, bunların delilik, hatta en sunturlu delilik olduğunu istediğiniz kadar söyleyiniz; fakat teslim ediniz ki dostlukları yapan, koruyan, bu deliliklerdir. Burada yalnız, kusurlu olarak doğan ve içlerinden en iyisinin, en az kusur sahibi olan olduğu ölümlülerden söz ediyorum. Her biri kendini birer küçük tanrı sanan o bilgelere gelince; dostluk onları hemen hemen hiç birbirine bağlamaz; bazen bu gerçekleşince, kurulan dostluk, pek az kimse arasında yayılmış gamlı, nahoş bir dostluktur. Onların kesinlikle kimseyi sevmediğine dair güvence vermekten çekinirim: İnsanların çoğunluğu delidir, hatta denebilir ki deliliğin birkaç türünü kendinde taşımayan bir tek birey yoktur; halbuki bütün dostluklar benzerliğe dayanırlar.

Demek oluyor ki, bu haşin filozoflar, bazen birbirlerine karşılıklı hayranlık bağlarıyla bağlanırlarsa da, pek sağlam olmayan bu bağlılık, dostların kusurunu görmek için keskin gözlü,[34] kendileri hakkında kör, daima gamlı, neşesiz ve heybe masalı sanki kendileri için yazılmış olan kimseler arasında uzun sürmez.

Gerçekten, bütün insanların, tabiat tarafından esaslı birkaç kusur sahibi olmaya mahkûm edildikleri düşünülürse, başka başka yaş, huy ve değişik eğilimli insanlar arasına koyduğu müthiş fark göz önünde tutulursa, bunların sonlu ömürlerinin her zaman yüz yüze olduğu o zayıflıklar, hatalar, kazalar üzerinde düşünülürse; delilik (isterseniz ona hatırşinaslık deyiniz), bu adamların karakterlerindeki sertliği gelip yumuşatmadığı takdirde, bu kadar keskin nazarlı kimseler arasında tatlı dostluğun bir saat için olsun yaşayabileceğini hayal etmek mümkün müdür? Hem de, bütün hoş bağlılıkların yaratıcısı ve babası olan Cupido, kör bir tanrı değil midir?

O, çok kere çirkinliği güzellik sanmaz mı? Gene onun sayesindedir ki insanların hepsi sevdikleri şeyden memnundurlar; onun yüzündendir ki yaşlı bir adam, ihtiyar dostunu, bir delikanlının genç sevgilisini sevdiği gibi sever; bu, her yerde görülür, daima gülünç bulunur, fakat dostluğun bütün bağlarını yapan ve sıkılaştıran işte bu gülünçlüktür.

Düş kırıklığına uğramış koca: Şapkasında horoz tüyleriyle bir adam bir guguk kuşunu dinliyor.

20

Dostluk hakkında şimdi söylediklerim, evliliğe çok daha uygundur. Ulu tanrılar! Eğer uyruklarımdan olan yüze gülme, oyunlar, hatırşinaslık, ikiyüzlülük ve kurnazlıklar, erkekle-kadın arasındaki bağı durmadan desteklemeseler, korumasalardı, her gün ne kadar boşanmaya, hatta ne kadar daha uğursuz olaylara tanık olurduk! Ah damat adayı, o kadar alçakgönüllü ve çekingen görünen Agnes'inin düğünden çok evvel oynadığı küçük oyunları özenle soruşturmak önlemini alsaydı, ne kadar az evlenmenin gerçekleştiğini görürdük! Gerçekleşmişler arasında da, kocaların ihmali yahut ahmaklığı, sevgili karılarının maceralarını görmeyecek kadar kör etmeseydi, ne kadar uzun zaman korunurdu? Bütün bunlar deliliktir; bunu kabul etmekte haklıdırlar, bununla beraber kadının, kocasının hoşuna gitmesini, kocanın karısının hoşuna gitmesini sağlayan, işte bu deliliktir; ailede barış ve huzuru koruyan, ayrılmalara, boşanmalara engel olan odur. Koca ile alay edilir; ona boynuzlu denir; daha bilmem ne adlar konur; o sırada zavallı adam sadakatsiz karısının vefasız göz yaşlarını buseleriyle kurutur. Fakat, kıskançlığın azalarına, kemirici huzursuzluklarına kendini kaptırmaktansa, şiddetli feci sahnelerle her yere karışıklık ve düzensizlik saçmaktansa, bu tatlı hataya kapılmak bin defa daha hayırlı değil midir?

21

Özetle, hayatta hoş olan ya da sürekli olan hiçbir bağlılık görmezsiniz. Hükümdar uyruklarını, uşak efendisini, cariye hanımını, öğrenci eğitmenini, dost dostunu, koca karısını, ev sahibi misafirini, arkadaş arkadaşını; durmadan hata, yüze gülme, hatırşinaslık ya da buna benzer hoş bir deliliğin verdiği tatlı rüyalarla karşılıklı olarak aldatmazlarsa, her biri az zamanda diğerine katlanılmaz gelir. Şimdi söylediğim bütün bu şeylerin sizi şaşkınlık ve hayranlığa düşürdüğünden şüphe etmiyorum; fakat daha başka şeyler de işiteceksiniz.

22

Rica ederim, bana söyleyiniz, insan kendinden nefret ederse, birini sevebilir mi? Kendi kalbi ile barışık olmazsa başkalarıyla iyi geçinebilir mi? Kendi varlığından canı sıkkın ve yorgun ise topluluğa hoşluk getirebilir mi? Bu soruların hepsine evetle cevap vermek için, deliliğin kendinden daha deli olmak lazımdır. Ben toplumdan dışlanırsam, insan, başkalarına katlanmak şöyle dursun, kendi kendine katlanamayacaktır. Kendiyle herhangi bir ilişkisi olan her şeyden tiksinecek ve şahsı, kendi gözünde bir kin, iğrenme ve nefret konusu olacaktır. Zira, genellikle anadan daha çok üvey ana olan doğa, bütün insanlara, ve özellikle biraz bilgelik sahibi olanlara, ellerinde olana karşı isteksizlik göstermeyi, olmayana hayran olmayı emreden talihsiz bir eğilim vermiştir. Bir uğursuz eğilim, hayatın bütün faydalarını, bütün güzelliklerini, bütün çekiciliklerini bozar; son olarak hayatı da tamamen mahveder. Ölmezlerin insanlara verebildikleri en kıymetli armağana; güzelliğe sahip olan, kendi kendinin hoşuna gitmezse neye yarar? Hüznün kara zehiriyle bozulunca, gençliğin faydaları ne olabilir? Nihayet burada sağ tarafımda gördüğümüz ve çıkarlarıma her yerde gösterdiği bağlılıkla sevgimi kazanmış olan Özsaygı'nın yardımı olmaksızın, hayatta, yerinde ve istekle yapabileceğiniz (yerinde diyorum, zira yerinde olmak, yalnız sanatların değil hayatın bütün edimlerinin büyük esasıdır) herhangi genel ya da özel bir edim olur mu?

Deli aynaya bakıyor.

İnsanın her yaptığından memnun olmasından kendine hayran olmasından daha delice bir şey olur mu? Ama itiraf ediniz ki, ömrünüzde yaptığınız güzel ve hoş ne varsa bunu deliliğe borçlusunuz. Evet, Özsaygı olmayınca, edimlerinizde ne hoşluk, ne güzellik, ne uygunluk kalır. Hayatın bu tatlı çekiciliği bir kere mahvolduktan sonra, hatibin nutkunda ateş, müzisyenin sesinde hoşluk, zevzeğin tavır ve hareketlerinde komiklik kalmayacak, şairle ve şairin Musalarıyla alay edilecek, ressamın kendi ve sanatı hor görülecek, hekimin, ilaçlarının ortasında açlık ve sefaletten öldüğü gözlemlenecektir. Sonunda, bir Nireus bir Thesites[35] sanılacak, bir Phaon da bir Nestor,[36] zarif bir adam budala, değerli bir insan çocuk, en terbiyeli kavalye de kaba saba bir kimse sanılacaktır. Demek ki, herkesin kendi kendini okşaması, başkalarının alkışına hak iddia etmeden önce adeta kendinden alkışa kavuşması bu derecede gereklidir.

İnsanın, ne ise onu olmaktan memnun olması, sahip olduğu şeylerle yetinmesi, saadetin en büyük kısmı değil midir? İşte bu çıkarı size benim aziz Özsaygı'm sağlar; herkesin, kendi çehresinden, zekâsından, doğuşundan, mevkisinden ahlakından, vatanından memnun olmasını sağlayan odur; onun sayesindedir ki, İrlandalı kendini kalyandan, Trakyalı Atinalıdan, İskit Saadet Adaları sakinlerinden daha mutlu sanır. Doğanın uzak görüşlü özeninin hayran olunası etkisi! O doğa ki, ölümlülere dağıttığı armağanların sonsuz çeşitliliğine karşın, her bireye verdiği nimetler arasında doğru bir dengeyi korur. Ölümlülerden birinden armağanlarından birkaçını sakınmışsa, ona, karşılık olarak biraz daha fazla Özsaygı verir.

Fakat ben de, doğa ondan bir şey sakınır demekle ne kadar deliyim. Ona vereceği en kıymetli armağan özsaygı değil midir? Ama, benim meydana getirmediğim iyi bir edim, biraz öğütlenmeye değer olup da varlığını bana borçlu olmayan bir ilim ya da bir fen olmadığını da size kanıtlayacağım.

23

Örneğin savaş, insanların hayranlıklarını çeken bütün edimlerin kaynağı değil midir? Kahramanların defne dalları dedikleri şanlı meydanları o hazırlamaz mı? Neden çıktıkları çoğu kez bilinmeyen, birbiriyle tutuşan iki taraf için faydalı olmaktan çok daima zararlı olan kavgalara girişmekten daha delice bir şey var mıdır? Zira savaşta ölenler hiç sayılırlar, iki ordu karşı karşıya durduğu, boruların tiz sesleri havalarda uçtuğu zaman, okumakla bitmiş tükenmiş, gamlı ve cansız bir ömrü güçlükle sürükleyen filozofların çehreleri neye yarar? Burada, sağduyuların azlığı oranında cesaretleri çok, kuvvetli, sağlam kimseler gereklidir. Meğer ki Demosthenes türünden askerler yeğlenilsin: Demosthenes, Arkhilokhos'un[37] öğüdü üzerine, düşmanı görür görmez kalkanını yere atıp kaçmış ve böylece, kürsüde ne kadar güzel söz ustasıysa, savaşta o derece tabansız olduğunu kanıtlamış.

Bana belki: "Savaşta ihtiyatlılık zorunludur" diyeceksiniz; teslim ederim; kumandanlar için zorunludur. Unutmayalım ki, onlara felsefi değil askeri bir ihtiyat gereklidir, bu, ordunun bütün geri kısmı için gereksizdir. Zaferin defne dallarını, filozoflar için yapılmamış olan bu defne dalları, toplamak, asalaklara, alçaklara, hırsızlara, katillere, köylülere, avanaklara, baldırı çıplaklara, özetle en aşağı tabakaya düşer.

24

Bu zavallı filozofların, dünya işlerinde ne derece kabiliyetsiz olduklarına kanaat getirmek isterseniz, şu Sokrates'e, Apollon kâhininin, insanların en bilgesi diye nitelemek budalalığında bulunduğu şu filozofa bakınız. Bir gün halk önünde bilmem hangi meseleden söz etmeye mecbur kalan Sokrates, bu işi o kadar fena başarmış ki, herkes kendisiyle alay etmiş. Fakat itiraf etmeli ki onun bazen pek de ahmakça olmayan fikirleri var; mesela, bilge şanı ancak tanrılara aittir diyerek bu şanı reddettiği, yahut filozof hükümet işlerine karışmamalıdır, dediği vakit... Bununla beraber, insan olmak için bilgelikten kesin olarak vazgeçmek gerektiğini öğrenseydi daha iyi ederdi. Hakkında ileri sürülen suçlamalara ve onu zehir içmeye[38] mahkûm eden yargıya kim sebep oldu? Bilgelik değil mi? Eğer bulutlar ve fikirler üzerine felsefe yapmakla meşgul olacağı, tahtakurusunun ayağını ölçeceği, sineğin vızıltısı karşısında vecde geleceği yerde hayatın sıradan işlemleri için gerekeni öğrenmiş olsaydı, bu felaket başına gelmezdi. Fakat Sokrates'in ünlü öğrencisi Platon'u, üstadının hayatı için titreyerek, onu savunmak için ilerlerken görüyorum. Ne mükemmel avukat! Meclisin gürültüleriyle şaşırmış, ilk cümlesinin yarısını söylemeyi zar zor başarıyor. Theophrastos da, bir gün halk önünde bir nutuk söylemek istediği zaman, aşağı yukarı aynı hale düşmüş değil mi? İlk önce o kadar şaşırmış ki, ağzından bir tek söz çıkaramamış. Bu adam savaşın kızıştığı bir zamanda askerlere cesaret esinlemeye pek elverişliydi, değil mi?

Isokrates o kadar mahcuptu ki, halk önünde hiçbir zaman ağzını açmaya cesaret edemezdi; Roma güzel söz söyleme sanatının babası Cicero'nun kendisi de, acemi tavırlıydı ve savunmalarının giriş bölümünü söylerken bir çocuk gibi kekeler, titrerdi. Gerçi, Fabius bu mahcupluğun, tehlikeyi gören ihtiyatlı bir hatibe işaret ettiğini söyler. Fakat böyle konuşmak, bilgeliğin iyi hareket etmeye daima engel olduğunu itiraf etmek değil midir? Bütün bu büyük adamlar, yalnız dilleriyle savaşmak söz konusu olduğu zaman bile damarlarında bir damla kanı kalmayan bu kimseler, düşman karşısında kim bilir ne güzel bir tavır takınırlardı!

Bununla beraber, Platon'un şu ünlü bilgeliği dillerde Tanrılar bilir ne kadar çok dolaşıyor; Filozoflar hükümdar, yahut hükümdarlar filozof olsalardı, devletler ne bahtiyar olurlardı. Fakat tarihçilere başvurunuz,

görürsünüz ki hükümdarlar arasında hiçbirisi, felsefe yahut edebiyat incelemeleriyle vakit geçirenler kadar devletleri için uğursuz olmamıştır. Bunu kanıtlamak için her iki Cato'nun örneği yeterli olmaz mı? Biri gereksiz gammazlıklarla cumhuriyetin huzurunu bozuyor; öteki, Roma milletinin her şeyini fazla bilgelikle savunayım derken, onu esasından harap ediyor. Buna, Brutus'ları Cassius'ları, Gracchus'ları ve hatta Demosthenes'in Atinalılar Cumhuriyeti'ne yaptığı fenalık kadar Roma Cumhuriyeti'ne kötülük yapmış olan Cicero'yu katınız.[39]

İsterseniz, Marcus Aurelius'un iyi bir imparator olduğunu itiraf edeyim. Oysa, bunu pekâlâ kabul etmeyebilirim, çünkü filozof sanı onu vatandaşlara dayanılmaz ve nefretlik kılmıştır. Fakat saltanatının topluma bazı faydalar sağladığını farz etsek bile, bu faydalar, saltanatı pek uğursuz olmuş olan bir oğlu kendi yerine bırakmakla yol açtığı belalarla karşılaştırılabilir mi? Felsefe üzerinde çalışan ve genellikle hayatının bütün işlerinde pek çok talihsizliğe uğrayan kimseler, özellikle hemcinslerini yetiştirmekte pek az başarı gösterirler ki bu da, bana kalırsa, doğanın akıllıca bir önlemidir; doğa böylece o bahtsız bilgeliğin insanlar arasında fazla ilerlemesine engel olmak istiyor. Biliyoruz ki, Cicero'nun soysuzlaşmış bir oğlu olmuş, ve birinin pek doğru olarak işaret ettiği gibi, Sokrates'ın çocukları babalarından ziyade analarına çekmişler - yani deli imişler.

Marcus Aurehus oğluyla birlikte; gelecegin uysal imparatoru deli kıyafetiyle.

25

Eğer filozoflar, hiç olmazsa özel hayata ait işlerde bir şeye yarasalardı memurluklarda ve kamu işlerinde saz önünde birer eşek gibi durmaları affedilirdi. Fakat filozofu bir ziyarete oturtunuz, hüzünlü sessizliği ya da yersiz soruları, her an davetlilerin neşesini bozacaktır; dans ettiriniz, bir devenin, sihrine ve hafifliklerine tanık olacaksınız; zorla bir temsile sürükleyiniz, onun yalnız varlığı hazları kovacaktır. Ve bilge Cato, hiç olmazsa bir süre için ağır ve sert halini bırakamazsa, tiyatrodan çıkmaya mecbur olacaktır. Konuşmanın hararetli olduğu bir meclise girsin, görünüşü birdenbire sessizliği doğuracaktır. Bir şey satın almak, günlük hayatın ilişkilerinde çok gerekli olan bir işi görmek, ya da böyle bir iş için birisiyle sözleşmek söz konusu olsun, o zaman bizim zavallı filozof insana benzemeyecek, size bir kütük kadar budala görünecektir. Sözün kısası o, hayatın bütün işlerinde o kadar kabiliyetsiz, alışılmış fikir ve âdetlerden o derece uzaktır ki, ne kendine, ne vatanına, ne de ailesine bir faydası olabilir. Bu kadar garip ahlak ve hislerin onun hakkında genel bir kin doğurmuş olması kaçınılmazdır. Zira, dünyada deliliğin damgasını taşımayan, deliler tarafından ve deliler için yapılmayan bir şey var mıdır? Bu tümel deliliğe kendi başına karşı koymak istemeyi aklından geçiren biri çıkarsa, ona insanlardan kaçan Timon'u[40] taklit ederek aziz bilgeliğinden yalnız başına yararlanmak üzere herhangi bir derin inzivaya dalmasını salık veririm.

26

Fakat ilk önce dediğime dönelim; doğuştan hissiz, vahşi ve dağlı olan insanları, toplum halinde yaşamak üzere şehirlerde toplanmaya hangi kuvvet mecbur etti? Yüze gülme. Amphion'un ve Orpheus'un sazının[41] başka anlamı yoktur. Senato'ya karşı isyan eden Roma halkı en büyük taşkınlıklara hazırken onu barış ve huzura nasıl döndürdüler? Bunu felsefi bir nutukla mı başardılar? Asla. Bunun için mide ile uzuvlara dair gülünç ve çocukça bir masal yeterli oldu. Themistokles, öteki kadar gülünç olan tilki ile kirpi masalıyla aşağı yukarı buna benzer bir sonuç elde etti. Hangi bilge, bütün söz gücüyle, Sertorius'un dişi geyik masalı ya da at kuyrukları hakkındaki gülünç hikayesiyle yaptığını, Lykurgos'un iki köpeğiyle yaptığını yapabilir? Uydurdukları masallarla çılgın ayak takımını yönetmeyi başarmış olan Minos ile Numa'dan bahsetmiyorum. Bu gibi saçma şeylerledir ki halk denen şu kocaman ve kudretli hayvan harekete geçirilebilir.

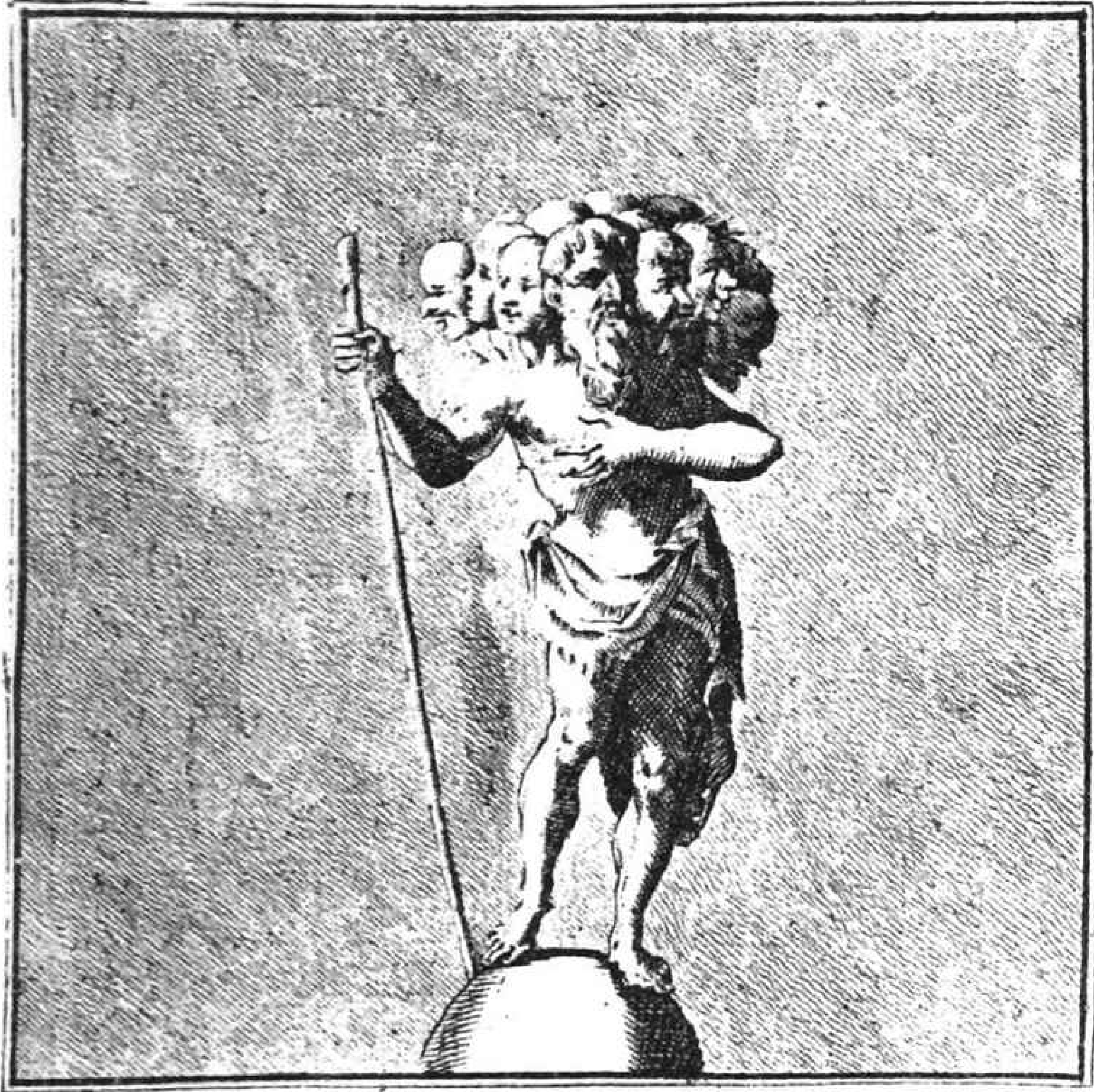

Sertorius'un atların kuyruklarıyla ilgili alegorisi.

27

Zaten Platon ile Aristoteles'in kanunlarını kabul etmeye yahut Sokrates'in

bilgeliklerini izlemeye razı olmuş şehir nerededir? Vatanları uğruna kendilerini feda etmek için Deciusları, kendilerini uçuruma atmaları için Curtiusları[42] ikna etmeyi, boş şan ve şereften, -bilgelerin hiç hoşlanmadığı bu etkileyici Siren'den-, başka kim başarabilirdi? Bilgeler derler ki: "Lütfundan bir pay almak için halka alçakça dalkavukluk etmek, fazla iltifatlarla sevgi ve saygısını satın almak, birçok deli el çırpınca hararetle peşlerinden koşmak, birçok gürültülü alkışla sarhoş olmak, tanrı tasviri gibi kendini zafer alaylarında taşıtmak, ya da ayak takımı görsün diye pazar yerinin ortasında havaya kaldırılmak kadar çılgınca bir şey var mıdır? İnsan adına bile layık olmayan kimselere takılan şu isimler, şu lakaplar, yapılan tanrısal törenler, en iğrenç zalimler için yapılan o açık tanrısallaştırmalar, bütün bu şeyler, ne kadar alay edilse gene az olan gülünç delilikler değil midir?" Ey efendiler kim bunun aksini iddia ediyor? Ama gene bu deliliklerin aşkınadır ki en büyük kahramanlar, şairlerin ve hatiplerin göklere çıkardıkları bütün o parlak anıtları yaratmışlardır. Şehirleri kuran, devletleri, kanunları, dini, meclisleri, mahkemeleri koruyan bu deliliktir. Özetle, insan hayatının temeli bu deliliktir. Saçmasapan fikirlerine göre dünyayı idare eden, odur.

Halk adı verilen çok başlı canavar.

28

Fakat, bilimler ve sanatlar hakkında da bir şeyler söyleyelim:

O kadar olağanüstü bir şey sayılan bütün bu sanatları, bütün bu bilimleri icat etmeye, evlatlarına miras bırakmaya insanları yönelten, şan ve şeref susuzluğu değil midir? Delilerin hepsinden daha deli olan bilim ve sanatların yaratıcıları, herhangi bir saygının, bir şöhretin -ki dünyanın en hayali şeyidir- çalışmaları içinde uykusuz geçirdikleri geceleri için bir ödül olabileceğine inanmışlardır. Son olarak şunu da söyleyeyim ki, hayatın başlıca hoşluklarını bana borçlu olduktan başka, böylelikle de başkalarının deliliklerinden zevk duymak gibi pek tatlı bir hazza kavuşuyorsunuz.

29

Kudretimle ustalığımı övdükten sonra, ihtiyatlılığımı övmeye koyulursam ne dersiniz? Bana, "İyi diyeceksiniz, ihtiyatın delilikle birleşebileceğini kanıtlamak, suyun ateşle karışabileceğini kanıtlamaktır." Fakat beni şimdiye kadar dinlediğiniz kadar dikkatle dinlerseniz, bunu da başarabileceğimi umuyorum. İlk önce, ihtiyat deneyimden ibaretse, ihtiyatlı gibi şanslı bir unvana kim daha layıktır: korku ya da utanma yüzünden hiçbir şeye teşebbüs edemeyen bilge mi, yoksa utanması olmadığından tehlikeyi de hiçbir zaman görmediğinden, aklından geçeni pervasızca yapan deli mi? Burnu daima eskilerin kitaplarına yapışık bulunan bilge, ancak ustalıkla bir araya getirilmiş boş kelimeler öğrenir, bana öyle geliyor ki, deli, tersine, talihin bütün heveslerine maruz olduğundan, başarısızlığın ortasında gerçek ihtiyatkârlığı öğrenir. Homeros, her ne kadar kör idiyse de şu sözü söylemekle, bunu pek iyi gördüğünü anlatmıştır. Deli, kendi zararına olarak bilge olmayı öğrenir. Zira eşyayı insanın iyice tanımasına engel olan özellikle iki şey vardır: biri, insanın ruhu önüne perde çeken utanma, öteki, tehlikeyi gösteren ve büyük eylemler yapmasına engel olan korku. Oysa delilik bizi bu iki şeyden mükemmel surette kurtarır. Utanma ve korkudan kesin olarak vazgeçmiş olanların kendilerine ne kadar çok fayda sağladıklarını hisseden pek az kimse vardır. Belki her şey hakkında doğru bir fikir edinmekten ibaret olan bu ihtiyatlılığı tercih edecek kimseler bulunacaktır; fakat çok rica ederim, dinleyiniz, insanın bu erdeme tam olarak sahip olduğuna inandığı zaman bile ondan ne kadar uzak olduğunu göreceksiniz.

Evvela, şurası kesindir ki, insana ait şeylerin hepsinin, Alkibiades'in Silenleri[43] gibi, birbirinden büsbütün farklı iki yüzü vardır, ilk önce eşyanın dış manzarasını görüyorsunuz; fakat madalyonu çeviriniz, beyaz siyah olacak, siyah size beyaz görünecektir; güzelliğin yerine çirkinliği, zenginliğin yerine sefaleti, ünün yerine namussuzluğu, bilimin yerine cehaleti göreceksiniz; zayıflığı kuvvet, alçaklığı yüce gönüllülük, hüznü neşe, gözden düşmeyi teveccüh, kini dostluk sanacaksınız; nihayet, her şeyin, hangi taraftan ele almak isterseniz, ona göre her an değiştiğini göreceksiniz.

Belki diyeceksiniz ki, fikrimi burada fazla filozofça anlatıyorum; pekâlâ; şimdi sizinle daha açık konuşacağım.

Kötü yürekli prens.

Bir krala, pek zengin ve pek kudretli bir ölümlü gözüyle kim bakmaz? Ama, onun ruhu itibara layık hiçbir sıfatla süslü değilse, sahip olduğu şeylerden memnun değilse, o gerçekten pek fakir değil midir? Ruhu birçok kötü tutkunun egemenliğine boyun eğmekte ise, o tutsakların en aşağısı değil midir? Bu dünyanın bütün diğer şeyleri hakkında böyle usa vurmalar yürütülebilir. Fakat bu örnek yeterlidir. Belki bana bütün bu usavurmalar nereye varıyor, diyeceksiniz, nereye vardığını şimdi göreceksiniz. Aktörler rollerini oynarken biri gelip onların maskelerini söküp atarak seyircilere doğal çehrelerini gösterirse, sahneyi bozmaz mı? Bir çılgın gibi tiyatrodan dışarı atılmayı hak etmez mi?

Fakat bu olunca her şeyin hemen yüzü değişir: kadın bir erkek olur, delikanlı da bir ihtiyar, krallar, kahramanlar, tanrılar o anda gözden kaybolurlar ve yerlerinde yalnız birtakım sefiller, maskaralar görülür. Hayal mahvolmakla piyesin uyandırdığı bütün ilgi mahvolur. İşte bu kılık değiştirme, bu gizlenmedir ki seyircinin gözlerini sahneye bağlar. Fakat hayat nedir? Böyle şekillere girmiş olan insanlar, sahneye çıkarlar, rollerini oynarlar ve tiyatro sahibi bazen kıyafetlerini değiştirdikten, onları kâh kralların görkemli erguvanı içinde, kâh esaret ve sefaletin iğrenç paçavralarına bürünmüş olarak gösterdikten sonra, nihayet sahneyi terk etmeye zorlar.

Gökten düşen bir bilge, birdenbire aramızda görülse de şöyle haykırsa: "Tanrınız ve efendiniz gözüyle bakmakla olduğunuz kimse, insan adına bile layık değildir; o madem ki hayvanlar gibi idaresini vahşi tutkularına bırakmışsa, o halde hayvanlar sınıfından da üstün değildir, madem ki bu kadar aşağılık efendilere kendi arzusuyla boyun eğmektedir, o halde tutsakların en alçağıdır." Babasının ölümüne ağlayan bir adama da şöyle dese: "Sevin baban şimdi yaşamaya başlıyor, zira bu dünyada hayat bir çeşit ölümden başka bir şey değildir." Unvanlarıyla övünen bir soyluya da şöyle dese: "Sen ancak bir soysuz ve bir piçsin, çünkü gerçek soyluluğun, tek şartı olan erdem sende yoktur." Özetle, hayata ait her şey hakkında bu tarzda konuşsa, rica ederim bana söyleyiniz, bütün bu güzel sözlerle ne kazanır? Her tarafta ona bir çılgın, bir divane diye bakarlar. Yersiz bir bilgeliğe sahip olmak ne kadar delilikse, muzır bir bilgelik sahibi olmak da o derece ihtiyatsızlıktır. Zamana ve şartlara uymasını bilmeyen, komedyanın bir komedya olmamasını isteyen bir ihtiyatlılık, ihtiyatlılıklarm en zararlısıdır.

Grekler eskiden davetlilerine: İçin, yahut kalkın gidin derlerdi, hakları da vardı. Madem ki insanız, gerçek ihtiyatlılık, yapımızın kaldırdığından daha fazla bilge olmamaktan ibarettir. Ya kalabalığın deliliklerine tatlılıkla katlanmalı, ya da kalabalıkla birlikte hatalar deryasına kendimizi kaptırmalıyız. "Fakat, diyeceksiniz, böyle bir hareket deliliktir." Bunu kabul ederim; ama siz de hayat komedyasını oynamanın gerçekten bu olduğunu kabul edersiniz.

30

Ulu tanrılar! Söyleyeceklerimden geri kalanları söyleyeyim mi, söylemeyeyim mi? Madem ki bunlar tamamen doğrudur, niçin içimde saklayayım? Fakat bu kadar önemli bir konuda şairlerin saçma sapan şeyler için sık sık yardımlarına sığındıkları şu tanrısal Musaları yardımıma çağırmak, belki yerinde olurdu. O halde Jüpiter'in kudretli kızları, bir an için Helikon'dan[44] ininiz, bana ilham veriniz: delilik, onu yönlendirmek işini üzerine almazsa, hiçbir ölümlünün bilgelik tapınağına, mutluluğun içine sokulunmaz bir sığınağı sayılan o kutsal ve harikulade tapınağa, erişemeyeceğini şimdi kanıtlayacağım.

İlk önce bütün taşkın tutkuları deliliğin doğurduğu açıktır. Zira bir deli ile bir bilge arasındaki bütün fark, birincisinin tutkularına, ikincisinin ise aklına boyun eğmesinden ibarettir. İşte bunun içindir ki Stoacılar, bilge kişiye, bütün tutkuları, birer hastalıkmış gibi yasak etmişlerdir. Bununla beraber, bilgelik koşusunda uçarına koşanlara rehber olan, bu tutkulardır; erdemin bütün görevlerine onları yönelten, iyilik etmek düşüncesini ve arzusunu ilham eden gene odur. Seneca; şu aşırı Stoacı, bilgenin mutlak surette tutkusuz olması gerektiğini istediği kadar söylesin. Bu türden bir bilge bir insan olmaz, bir çeşit tanrı, ya da daha açık konuşalım, her türlü insani duygudan yoksun, en sert mermerden bile daha duygusuz, ahmak bir put olurdu. Stoacılar, kuruntuladıkları bilgelerinden istedikleri kadar memnun kalsınlar, onları diledikleri gibi sevsinler; kendilerine rakip çıkacağından korkmasınlar; ama onlarla gidip Platon'un Devlet'inde, idealar dünyasında ya da Tantalos'un[45] bahçelerinde otursunlar.

Bu tür bir insandan -eğer böyle bir insan var olabilirse- berbat bir ucube gibi nefret etmemek, korkunç bir hayaletten kaçar gibi kaçmamak nasıl mümkündür? Doğanın sesine sağır olan böyle bir kimsenin kalbine -bu kalp en sert kayadanmış gibi- sevgi, merhamet, iyilik duygularının hiçbir etkisi olmayacaktır. Ondan bir şey kaçmayacak, onu bir şey aldatmayacak; vaşağın gözü onunki kadar keskin değildir; o her şeyi büyük bir dikkatle inceler, tartar, hemcinslerine karşı hoşgörüsüzdür ve ancak kendinden memnundur. Kendini biricik zengin, biricik sıhhatli, biricik özgür kimse sanır; sonra, dünyada edinilebilecek ne varsa hepsine sahip olduğuna inanır; fakat bu inancında yalnızdır. Dost sahibi olmayı kendine tasa etmez, kendi

de kimsenin dostu değildir. Hatta tanrıları aşağılamaya cüret eder ve dünyada ne yapılıyorsa hep onun eleştirilerine, alaylarına konu olur. Stoacıların yetkinlik ve bilgelik örneği diye baktıkları hayvan işte böyledir. Rica ederim söyleyin bana, hangi ulus böyle bir insanı kendine bilge olarak seçmek ister? Hangi ordu onu kendine baş olarak görmek ister? Böyle bir kimse, sofrasına kabul edecek bir insan, kendisiyle evlenmek isteyen bir kadın, hizmete razı bir uşak bulabilir mi? Ya da rastlantıyla bulursa, az zamanda onlara katlanılmaz bir yük olmaz mı? Delilik sıfatları sayesinde delilere kumanda etmek ya da boyun eğmek için başkalarından çok daha uygun olan, dünyaya pek yayılmış sevimli delilerden biri, karılarına göz yumucu, dostlarına hoş, geri kalan herkese hoşgörülü delilerden biri, insanlıkla herhangi bir ilintisi olan, her şeye katılmaktan gurur duyan delilerden biri tercih edilmez mi? Fakat şu sözde bilgeden bu kadar uzun uzadıya söz ettiğim için yazıklanıyorum, insanlara sağladığım faydaları gözden geçirmeye devam edelim.

31

Bir kimse, yüksek bir bekçi kulübesinden şairlerin dediklerine göre, ara sıra Jüpiter'in yaptığı gibi, insan türünü seyrederek vakit geçirirse, sefil ölümlülerin hayatında her taraftan saldıran ne kadar çok afet görür! Kirli ve iğrenç bir doğum, zahmetli ve elemli bir eğitim, çevresinde her şeyden gelecek tehlikelere maruz bir çocukluk, birçok inceleme ve çalışmalara boyun eğen bir gençlik, birçok katlanılmaz sakatlıklarla dolu bir ihtiyarlık, sonunda, gamlı ve acı bir zorunluluk: ölüm. Bu bahtsız hayat süresince durmaksızın çevremizi saran sayısız hastalıklar sürüsünü, hiç durmadan bizi tehdit eden kazaları, birdenbire bizi ezen sakatlıkları: en tatlı anlarımızı hep berbat eden o acı zehiri buna katınız. Fakirlik, hapis, alçaklık, utanç, azap, pusu ihanet, dava, hakaret, hile... gibi, insanın hemcinsinin başına sardığı belalardan henüz söz etmedim... Fakat nasıl saymalı?... Bunlar denizin kenarını kaplayan kum taneleri kadar çoktur. Hangi cinayetlerden dolayı insanlar bu belalara layık oldular? Hangi kızgın tanrı onları bu sefalet uçurumunda yaşamaya mecbur etmiş olabilir? Bunun hakkında ne düşündüğümü söylerdim ama, onu şimdi yapmaya izinli değilim. Kesin olan bir şey varsa, bütün bunlar üzerinde ciddiyetle düşünecek bir insan, Miletos kızlarının örneğini yazıklanılacak bir şey gibi görülmesine rağmen, onaylama eğilimi duyabilir.

Hayattan iğrendiklerinden dolayı kendilerini öldürmek hevesine kapılan insanlar kimlerdir? Bunlar özellikle kendilerini bilgeliğe vermiş kimseler değiller midir? Burada, Diogenes'lerden, Ksenokrates'lerden, Cato'lardan, Cassius'lardan ve Brutus'lardan bahsetmiyorum;[46] Kheiron ki ölmezlikten yararlanabilirdi, ölümü tercih etmedi mi?[47] Bilgelik bütün insanları eline alsaydı işte bakınız ne olurdu. Az zaman sonra dünya boşalır, o vakit yeni bir adam yapmak için yeni bir Prometheus'a gerek olurdu. Fakat ben bütün bu dertleri birbirinden ayrı bin bir biçimde yumuşatmasını bilirim; ölümlülere cehalet ve gafleti dağıtırım; kâh daha mutlu bir talihin tatlı ümidini yollar, kâh ayaklarına sevimli şehvetin bir günlük güllerini serperim, iyiliklerim onları büyüler ve ecel perisi eğirecek ipliği kalmamış, hayat onları kendiliğinden terk etmiş gibi olunca bile, hayat için en ufak bir tiksinme duymak şöyle dursun, onu bırakmaya yöneltmesi gereken sebepler ne kadar artarsa, onların da hayata bağlılıkları o oranda artar.

Benim iyiliklerimledir ki her yerde, yılların yükü altında ezilmiş ve artık bir insan yüzüne sahip olmayan birçok ihtiyarın hayata pek kuvvetle bağlı oldukları görülmektedir. Bunlar kekelerler, saçmalarlar, ağızlarında artık diş kalmamıştır; kel başlarında tek tük birkaç beyaz tel görünür, buna rağmen, hayatı o kadar severler ki, delikanlı yerine geçmek için ellerinden geleni yaparlar. Kimi ak saçlarını boyatır, kimi kılı kalmamış kafasını, yabancı bir saç altında saklar. Biri boşalmış çene kemiklerine, kendine benzeyen bir hayvanın dişlerini yerleştirir; öteki bir genç kıza aşkından ölür, onun uğrunda en deneyimsiz ve en çılgın delikanlılardan daha fazla delilik yapar.

58

Yakışıklı yaşlı erkek.

Şu iki büklüm olan yaşlıların, bir ayakları çukurda olduğu halde başkalarına karı olacak bir genç kızı drahomasız almalarına gelince, bu övünç konusu olacak kadar yayılmıştır. Fakat daha da eğlenceli şey, ihtiyarlığın sanki canlılar arasından çoktan kovduğu şu çürümüş kadınları, şu cesetleri, her yerde mezar kokusu yayan, ama gene her an: Dünyada en tatlı şey hayattır, diye haykıran şu murdar bir deri bir kemik kadınları görmektir. Kalpleri kösnül arzularla doludur, hâlâ tutulmuş oldukları "kudurganlıklarını"[48] yatıştırmaktan başka bir şey düşünmezler, kendilerini helak eden ateşi para karşılığında söndürmeye gayret edecek yeni bir Phaon'u her tarafta ararlar. Durmadan süslenmekle meşgul olduklarından, yüzlerini düzgünce sıvarlar; günün bir kısmını ayna önünde geçirir, yılların doğaya yaptığı gizli hareketleri, her türlü araçla gizlemeye savaşırlar. Kâh gevşek ve iğrenç memelerini gösterirler, kâh titrek ve kırık sesleriyle havlayarak, âşıklarının dinçliğini uyandırmaya çalışırlar. İçerler, genç kızlarla dans eder ve onlar gibi âşıklarına aşk mektupları yazarlar.

Kızgın yaşlı kadın.

Herkes bu çılgınlıkla alay eder; bunları yapanlara her yerde deli ederler -gerçekten de öyledirler- onlar buna aldırmazlar. Kendilerinden memnun olarak, bir zevki sefa denizinde yüzerler; uzun yudumlarla tatlı hazları tadarlar; özetle, kendilerine sağladığım mutluluktan yararlanırlar. Hele bütün bunları gülünç bulanlar, gelip bana: hayatını böyle nefis bir delilik içinde geçirmek, gidip kendini asmaktan çok daha iyi değildir, desinler! Gerçi bütün bu deliliklerin namusu halkın nazarında berbat edilmiştir; ama ne önemi var? Namussuzluk, etkisini hiç duymadıkları hastalıklardan biridir: eğer bazen duyarlarsa, bunun verdiği nahoş duyguyu kovmayı başarırlar. Başınıza bir taş düşsün, işte buna dert denir! Ama ayıp, rezalet, namussuzluk, hakaret, ancak zarar vermesini isteyenlere zarar verir. Bir dert, onu duymayana bir dert değildir. Herkes sana ıslık çalıyor; sen kendini alkışladıktan sonra sana ne? İşte, insanın kendini alkışlamasına sebep, yalnız deliliktir.

32

Filozofların karşı çıkışlarını şimdiden işitiyorum: "Deli olmak, bahtsız olmaktır; bozulmuşluk, cehalet içinde yaşamaktır" -Fakat dostlar, insan olmaktır bu: zira, doğrusu, doğuşuna, aldığı eğitime, doğasına uygun olarak yaşayan bir kimseye neden bahtsız diyeceksiniz anlamam. Bu var olan her şeyin yazgısı değil mi? Kendi doğal halinde bulunan hiçbir varlık bahtsız olamaz; yoksa insan, kuşlar gibi uçmadığından, dört ayaklı hayvanlar gibi dört ayağı üzerinde yürümediğinden, boğalar gibi kafası boynuzlarla süslü olmadığından acınmaya layıktır, denebilirdi. Bunun gibi, güzel bir at, gramer bilmediğinden, börek yemediğinden dolayı bahtsızdır; akademi çalışmalarının hiçbirini öğrenemiyor diye, boğanın talihine acınmalıdır, denebilirdi. Fakat at gramerci olmamakla ne kadar bahtsız değilse, insan da deli olmakla o kadar bahtsız değildir; zira delilik onun doğasına bağlıdır. Ama işte benim ince lüşünceli akıllarım, bana yeni bir itirazda bulunuyorlar ve 'tanrılar", diyorlar, "insana, doğanın vermediği şeyi zekâsıyla edinmesi için, bilim ve sanatların bilgisini verdiler." Fakat rica ederim bana şunu söyleyiniz: böceklere, bitkilere ve en küçük çiçeklere gerekli olan şeyleri o kadar büyük bir derin görüşlülükle veren doğanın, o sevecen ananın, bilimler ve sanatlar insanın mutluluğu için şarttır diye düşündüğü halde bunları ona vermeyi unutmuş olması mümkün müdür? Bilimlerle sanatlar, doğadan gelmezler.

Bunları Theut[49] adlı insan türünün düşmanı bir cin, insanı mahvetmek için icat etmiştir. Demek ki bilimler ve sanatlar, herhangi bir faydaları olmak şöyle dursun, tersine insana zarar vermeleri için icat edilmişlerdir; bunu Platon'un söz ettiği, alfabenin bulunmasını yasak eden şu kralın örneği çok iyi kanıtlar.

Demek ki bilimler, insanın hayatına askıntı olan öteki afetlerin arasında dünyaya gizlice giriverdiler. Onlar doğumlarını, bütün cinayetleri ve fesatları yaratanlara, yani isimlerini bu uğursuz bilimlerden alan felaketli demonlara[50] borçludurlar.

Altın Çağ'ının insanları bu boşuna ve zararlı bilimleri hiç tanımazlardı; doğanın dürtülerine boyun eğerek içgüdülerine tatlı tatlı uyarlardı. Madem ki hepsinin bir tek dili vardı ve yalnız birbirlerini anlamak için konuşurlardı, o halde gramer nelerine yarardı? Madem aralarında hiçbir

zaman boş kavgalara yol açacak karşıt düşünceler yoktu, o halde tartışmaya ne gereksinimleri olurdu? Hiçbir davası olmayan kimselerin, retorik nelerine yarardı? Ahlakları daima temiz ve masum olan bu insanlar, cinayetleri cezalandırmak, ahlaksızlıkların önünü almak için bilge ve tedbirli kanunlar yapmayı nasıl düşüneceklerdi? Bunlar tanrılarına saygıyla dolu olduklarından, doğanın sırlarını çözmeye, yıldızların uzaklıklarını, dönüşlerini, etkilerini bilmeye, her şeyin gizli nedenlerini keşfetmeye uğraşan o kâfirce meraka sahip değillerdir. Zavallı ölümlülerin zekâlarına doğa tarafından çizilen sınırları geçmeye yeltenince, cinayet işlemiş olacaklarına inanırlar. Göğün öte tarafında neyin bulunduğunu bilmek isteğine gelince, bu kafalarından asla geçmemiş olan bir çılgınlıktır.

Altın çağının masumluğu yavaş vavaş bozulunca, muzır cinler, evvelce dediğim gibi, bilim ve sanatları icat ettiler, ilk önce bunların sayısı azdı; pek az kişi bunlarla meşgul olurdu. Az sonra, Keldanilerin boş inançları ve Greklerin işsiz güçsüzlüğü yüzünden, bunlardan pek çok sayıda icat olundu ve her biri zihinlere birer işkence kesildi. Zira, en önemsizlerinden biri olan gramer, tek başına bir adama bütün ömrünce eziyet etmeye yeter.

Hekim bir sepeti teşhis ediyor.

33

Bununla beraber, bütün bu bilimler arasında, en faydalıları sağduyuyla yani delilikle en çok ilgili olanlardır. Teologlar açlıktan ölüyorlar, fizikçiler pinekliyorlar, astrologlarla alay ediliyor, münazaracılar hor görülüyor. Hekim ise, kendi başına bütün bu kimselerden daha değerlidir. Sanatının güç olmasına karşın, o ne kadar cahil, gafil, yüzsüzse, halkın hatta en zengin prenslerin güvenini de o oranda kolay kazanır. Zaten tıp özellikle çoğu hekimlerin bugün uyguladıkları şekilde olursa, bir çeşit yüze gülücülükten başka bir şey değildir; bu bakımdan da retoriğe oldukça benzer. Hekimlerden sonra, hukukçular sırada ikinci yere layıktırlar; hatta, hakça düşünülürse, birinci yeri istemeye layık değil midirler bilmiyorum. Her neyse, bütün filozoflar (zira kendi hakkımda bunu söylemek istemem), onlarla alay etmekte, onlara eşek gözüyle bakmakta birbirleriyle uyuşurlar, fakat bu âlemin büyük ve küçük işlerini keyiflerine göre düzenleyenler, gene bu eşeklerdir. Bu cahiller, gelirlerini artırırlar; oysa tanrısallığın bütün gizlerini bilen teolog, bir tabak kötü sebzeyi miskin miskin yer ve vücudunu kemiren haşarata karşı sürekli bir savaş vermek zorunda kalır.

Madem ki deliliğe yakın bilimler bizi, daha uzak olanlardan fazla mutlu eder, o halde bilimlerle hiç ilişkisi olmayan kimseler, saf doğadan başka rehberleri olmadığından, ne kadar mutludurlar. Onlar da insanlığa çizilmiş sınırlar içinde kaldıkça, bu sadık rehber tarafından hiç terk edilmezler. Doğa onu örten ve engel olan her şeyin düşmanıdır ve doğanın etkin eserleri, sanat tarafından bozulmamış olanlardır.

Sevinçli deli.

34

Öyle ya, bütün hayvanların en bahtiyarları, kural ve özentisiz yaşayıp doğa kanunlarından başka kanun tanımayanlar değil midir? Arılardan daha mutlu, hayranlığımıza daha layık bir varlık var mı? Her ne kadar insan gibi beş duyuya sahip değillerse de, onların mimarisi, sizinkine sonsuz derecede üstün değil mi? Devletleri sizin filozofların tasarladıklarından bin defa daha mükemmel değil mi? Şimdi atı ele alalım. At, insanlığın bütün felaketlerini paylaşır, çünkü, insanla beraber yaşadığından, duygularının insan duygularıyla birtakım ilintileri vardır. Onu cenklerin ortasında bir görünüz kâh yenilginin utancından korkarak kendi kendini tahrik eder, tekmeler atar; kâh zafer arzusuyla dolu, ateşle ileriye atılır ve sonunda çoğu zaman yaralarla delik deşik can çekişen sahibinin yanında telef olur. Onu tutan şu gemleri, kanatan şu mahmuzları, ona hapishane vazifesini gören şu ahırları, durmadan eziyet veren, rahatsız eden şu kamçıları, değnekleri, dizginleri, yuları, kolanları; onu ezen mahveden her çeşit işi, gönüllü olarak kabul ettiği kul ve kölelikleri buna ekleyiniz. Böyleyken at, birçok prensi örnek aldı; intikam arzusu ona büyük bir budalalık yaptırdı. Sineklerle kuşların hayatı bin defa daha yeğ değil midir? Bunlar insanların tuzaklarından kurtulmak şartıyla, doğanın tatlı dürtülerine kendilerini öylece terk etmekle, mutlu yaşarlar. Kafeslere kapatınız, sizin insan dillerinden kelimeler tekrar etmeye alıştırınız, az zamanda büyülerini, doğal güzelliklerini nasıl yitireceklerini görürsünüz; güzelliklerini yalnız doğaya borçlu olan şeylerin, sanatın yabancı süsleri altında gizlenen şeylerden pek üstün olduğu her bakımdan ne kadar doğrudur! Bunun içindir ki, ruh göçü yoluyla Pythagoras'ın şahsında bir filozof olmuş olan horozu, Lucian'ın horozunu, övmekten bıkıp usanmam. Bu horoz çeşitli durumlardan geçmişti. Erkek, kadın, kral, esir, balık, at, kurbağa, sanırım sünger de olarak, her şeyden tatmıştı. Son olarak, insanın en bahtsız hayvan olduğuna ve doğa tarafından bütün yetilerine çizilen sınırdan dışarıya çıkmak istediğine hükmetti.

Bu horoz, ahmakları ve cahilleri âlimlerden ve büyük dâhilerden daha fazla takdir ettiğini, Gryllus, Kirke tarafından bir domuza çevrilince, bilge Odysseus'tan çok daha tedbirli davrandığını, zira bu kahramanla yeniden birçok can sıkıcı rastlantılara maruz kalmaktansa bir ahırda rahatça homurdanmayı tercih ettiğini de söylerdi.

Masalların babası Homeros, bütün insanlara sefil dediği vakit, bize bilgeliğin bir örneği olarak sunduğu Odysseus'a bahtı kara sıfatını taktığı vakit, benim kanaatimden fazla uzaklaşmamışa benzer. Homeros bu sıfatı, deli olmak şerefine erişmiş olan Paris'lere, Aias'lara, Akhilleus'lara hiçbir zaman vermemiştir. Peki bu Odysseus'un neden bahtı bu kadar kara idi? Çünkü Pallas'ın fikrini sormadan bir şey yapmazdı ve doğanın kanunlarından elinden geldiği gibi, haddinden fazla bilgelik ve tedbir sahibiydi.

Evet, insanlar kendilerini ne kadar bilgeliğe verirlerse, mutluluktan o kadar uzaklaşırlar. O zaman, bizzat delilerden daha deli olduklarından, insan olduklarını unutur, tanrı gibi görünmek isterler; Titan'ların örneğine uyarak, bilim üzerine bilim, sanat üzerine sanat yığarlar ve bunların her birini doğaya karşı savaşmakta birer silah gibi kullanırlar. Demek ki insanlar, hayvanların cehaletine, deliliğine ellerinden geldiği kadar yaklaşmak, hal ve yapılarının üstünde hiçbir şeye girişmemekledir ki, kendilerine eziyet eden, üzerlerine yüklenen sayısız sefaletlerin hissedilir şekilde azaldığını göreceklerdir. Bakalım, Stoacıların kanıtlarını kullanmadan iyi bir örnekle bu kanıtlanamaz mı?

Ey ulu tanrılar! Kendilerine deli, akılsız, budala, avanak gibi güzel adlar verilmesi âdet olan kimselerden yeryüzünde daha mutlu insanlar var mı? Belki burada ileri sürdüğüm şeyleri, çılgınca ve gülünç bulursunuz; fakat hiçbir şeyin bu kadar doğru olmadığına sizi temin edebilirim. Önce, ölümden hiç korkmazlar; bu da kuşkusuz ufak bir üstünlük değildir. Ne kötü bir vicdanın kemirici azaplarını, ne ahret masallarının diğer insanlara verdiği boş dehşetleri, ne de hayaletlerle cadıların sebep oldukları büyük korkuları tanırlar. Onları tehdit eden dertlerin korkusu, onlara gelebilecek olan iyiliklerin ümidi, ruhlarının dinginliğini hiçbir zaman, hatta bir an için olsun, bulandırmaz. Özetle, onların yürekleri, insan hayatını durmaksızın

saran bir yığın derdin etkisiyle parçalanmaz. Onlarda ne utanma, ne korku, ne hırs, ne kıskançlık, ne şefkat vardır. Hayvanların budalalığına çok yaklaşacak kadar bahtiyar olduktan başka, teologlara göre hatadan korunmuş olmak üstünlüğüne bile sahiptirler.

Ey, bütün insanların en delisi, sen ki bilgeliğe ermek istersin! Gece gündüz ruhunu parçalayan bütün güçlükleri, bütün kaygıları, rica ederim biraz tart! Bu bilgeliğin ömrünün her anına serptiği dikenlere bir göz at! O zaman teveccühümü kazananları ne kadar çok dertten koruduğumu nihayet anlayacaksın! Daima neşeli ve memnun olan onlar, yalnız, durmadan çalmak, şarkı söylemek, gülmek eğlenmekle kalmazlar, gülüp oynamaları, zevkleri bütün çevrelerine de saçarlar. Sanki tanrılar onları ancak insan hayatının gamını gidermek için dünyaya bağışlamış! Bunun içindir ki bütün diğer şeyler hakkında başka başka hisseden insanlar deliler hakkında birbirlerine uyarlar. Onları ararlar, severler, okşarlar, korurlar, beslerler, felaketlerinde yardım ederler, nihayet onlara ceza görmeden her şeyi yapmaya ve söylemeye izin verirler. Bütün doğa onlara zarar vermekten o kadar uzaktır ki, en yırtıcı hayvanlar bile, sanki masum olduklarını doğal olarak hissediyorlarmış gibi, onlara saygı gösterir ve hiçbir fenalık yapmazlar Delilere böylece saygı göstermek pek yerindedir; zira onlar, tanrılara ve özellikle bana adanmışlardır.

36

Zaten, en büyük krallar, delilerle yaşamaktan o kadar haz duyarlar ki, krallar arasında, deliler olmadan ne yiyebilen, ne gezebilen, ne de bir an yaşayabilen birkaç tane vardır. Onlara, gösteriş için yanlarında bulundurdukları, tatsız ve asık suratlı filozoflardan çok daha fazla değer verirler. Bu tercih, bence ne şaşılası ne de anlaşılması güçtür. Bu bilgeler prenslere söyleyebilecek yalnız gamlı ve nahoş şeyler bulurlar. Bilgileri ile övündüklerinden, bazen onların nazik kulaklarını sert ve dokunaklı gerçeklerle tahriş etmek cüretinde bile bulunurlar. Deliler, tersine, bin bir çeşit haz bulur buluşturur; her an onları eğlendirir, avutur, kahkahalarla güldürürler.

İmparator Maxìmillien ve soytarısı.

Fakat benim delilerimin muhakkak hor görülmeye layık, başka bir iyi nitelikleri de, bütün insanların biricik samimi ve doğru sözlüleri olduklarıdır. Oysa gerçekten daha güzel ne vardır? Alkibiades, Platon'da, gerçeği çocukluğun ve şarabın söylettiğini, istediği kadar desin; Euripides'in, şu güzel sözde, deli, delilikler söyler, gayet iyi dile getirdiği gibi, bu şeref, yalnız bana aittir. Delinin ruhunda ne varsa yüzünde yazılıdır, ağzı bunu gizlemeden söyler; oysa, aynı Euripides'e göre, bilgenin iki dili vardır, biri gerçeği söylemek, öteki gerekirse gizlemek için. Bilge, beyazı siyaha, siyahı beyaza çevirmek hünerine sahiptir; ağzı, hem soğuğu hem sıcağı üfler, sözleri de genellikle düşüncelerinden pek uzaktır.

Bir deliye askıntı olan kadın.

Çevrelerini saran bütün debdebeye rağmen, prensler, kendilerine gerçeği söyleyecek kimseleri bulunmadığından ve gerçeği gizleyen yaltakçıları dost edinmeye mecbur olduklarından, bana bahtsız görünüyorlar. "Fakat, denecek, prensler gerçekleri duymayı sevmezler, bunun için kendilerine hoş şeylerden ziyade doğru şeyleri söylemeye cüret edecek birtakım bilgelere rastlamak korkusuyla, bilgelerin meclisinden kaçınırlar" bunda sizinle beraberim, krallar gerçeği sevmezler. Fakat bu, delilerimin ağzından yalnız gerçekleri değil, en açık hakaretleri zevkle dinlediklerine, bir filozofu asmaya yeten bir sözün, delinin ağzında onları eğlendirdiğine şaşmak için ayrıca bir sebeptir. Gerçeğin, aşağılamazsa, hoşa giden safdil bir yanı vardır; tanrılar, aşağılamaksızın onu söylemek kabiliyetini delilere vermişlerdir. Aşağı yukarı aynı sebepledir ki zevklere ve saçmalara doğal olarak çok eğilimi olan kadınlar, genellikle delilerle beraber olmaktan pek hoşlanırlar; bunda buldukları başka bir fayda da delilerle yaptıkları her şeyi -çoğu zaman ciddiyet işin içine epeyce karıştığı halde- oyun ve şaka diye kabul ettirmekten ibarettir. Fakat kadınlar, bilhassa budalalıklarını boyayarak örtmek söz konusu olunca ne kadar marifetlidirler!

Delilerin bahtiyarlığına dönelim; hayatlarını sevinç ve zevk içinde geçirdikten

sonra, ölümden korkmadan, onu hissetmeden, bu dünyadan çıkıp dosdoğru cennete giderler; orada da bahtlı ruhları sıhhatli bir işsizlik içinde en nefis hazları tadar.

Şimdi bana tasarlayabileceğiniz en bilge adamı veriniz; onu benim delilerimden biriyle karşılaştıralım. Bu adam, çocukluğunu ve gençliğini bin bir türlü bilimi öğrenmek için eziyet çekmekle geçirir; en güzel günlerini, uykusuz gecelerde, zahmetlerde, işlerde ziyan eder. Ömrünün bütün geri kalan kısmında en ufak bir haz duymaz. Her zaman fakir, sefil, gamlı, neşesiz; kendi kendine bir yüktür, başkaları için de katlanılmazdır; renksizlik, zayıflık, ihtiyarlık ve her nevi sakatlıklar, mesleğinin ortasında gelip üzerine yüklenir, nihayet o başka insanların yaşamaya başladıkları bir yaşta ölür. Gerçi, doğrusunu söylemek gerekirse, hiç yaşamamış bir insan için ölüm saatlerinin hepsi eşittir, işte, ünlü bilgenin görkemli tasviri.

Fakat Stoa kurbağalarının bağırtılarını işitiyorum: Stoacılar şöyle derler: "Hiçbir şey bunaklık kadar yazıklanılası değildir. Halbuki büyük delilik bunaklığa yaklaşır, daha doğrusu, bunaklığın ta kendisidir. Bir bunak nedir? Zihni şaşırmış bir insan değil mi?" Böyle düşünmek, saçmalamaktır. Bu itirazı da tuzla buz etmeye çalışalım; fakat Musalar beni terk etmemek şartıyla. İleri sürülen delil son derece ince, fakat sağduyu sahibi geçinmeyi o kadar isteyen tartışmacılar hiç olmazsa Sokrates'in Platon'da, bir Venüs'ü ikiye bölmekle iki Venüs; bir Gupido'yu, ikiye bölmekle, iki Cupido yapılır dediğini hatırlamalı dolayısıyla başka bunaklıklar olabileceğini düşünmeliydiler. Gerçekten, bütün bunaklıklar uğursuz değildir. Böyle olmasaydı Horatius, sevimli deliliğe tutulmuş değil miyim? demezdi; Platon, hayatın en büyük nimetleri arasında, şairlerin, peygamberlerin ve âşıkların deliliklerini saymazdı; Sibylla, dindar Aeneas'ın girişimini delice diye nitelemezdi. Demek ki iki türlü bunaklık var. Bir tanesi vardır ki bu, ahretin lanetli kızıdır. Zalim Furialar, korkunç yılanlarını ölümlülerin kalplerine atıp savaşın çılgınlıklarını, doymaz bir altın hırsını, ayıp ve canice aşkı, baba katlini, aile içi ilişkiyi ve bu türden bütün diğer cinayetleri üfledikleri zaman, ya da müthiş meşalelerini suçlu ölümlülerin cani ruhlarında çılgıncasına sallayarak, onlara eziyet ettikleri zaman, bu bunaklığı dünya yüzüne yayarlar. Başka bir tanesi vardır ki bu, birincisinden pek farklıdır. Görevi bütün insanlara mutluluk vermek olan bu tür, varlığını benden alır. Bu bunaklık ruhu kavrayan, hayatın bütün güçlüklerini, bütün kaygılarını, bütün acılarını unutturan, ömrü bir haz deryasına daldıran tatlı bir hülyadan ibarettir. Cicero'nun, Atticus'a yazdığı bir mekupta, pek çok belanın nahoş bilincini içimizden kovmak gücüne sahip olduğundan, tanrıların en büyük armağanı saydığı şey, işte bu tatlı hülyadır. Bilgelerin hüneriyle deliliklerin en hoşundan yoksun kılınan bir Grek'in aramış olduğu, işte bu hülyadır. Tiyatroda günlerce yalnız oturmuş, dünyanın en güzel komedyalarını dinliyormuş gibi gülüyor, el çırpıyordu. Oysa bir şey işitmiyordu. Toplum hayatının bütün görevlerini yerine getiriyordu; iyi dost, şefkatli bir koca, hizmetkârlarına hoşgörülü bir efendi olan bu adam, tıpasız bir şişe gibi öfkeye kapılanlardan değildi. "Zalim dostlar! Bana iyilik etmek şöyle dursun, beni zevklerimden ayırarak, mutluluğumu oluşturan bir hayalden yoksun bırakarak, beni

öldürüyorsunuz!" Böyle konuşmakta çok hakkı vardı; bu mutlu ve tatlı deliliğe, tıp tarafından mahvedilmesi lazım gelen bir hastalık gözü ile bakanlar, pek kabaca yanılıyorlardı; bunlar çöpleme otuna, kendilerine bu ot yerilmekte olan bir kimseden daha ziyade muhtaçtırlar.

Zaten duygularla, zihnin bütün hayallerinin birer delilik olduğunu kesip atmadım. Sözgelimi, şaşı olduğundan bir katırı eşek sanan, ya da en berbat destana yüce bir şeymiş gibi hayran olan bir adam, ilk önce bir deli sayılmayacaktır. Oysa, düşüncesi, duyguları kadar karışmış olduğundan alışılmış örf ve âdetlere ters düşen bir bozukluğu sürekli olarak koruyan bir kimseye bu unvan kolayca bahşolunacaktır. Sözgelimi, bir eşeğin anırdığını ne zaman duyarsa, nefis bir senfoni dinlediğini hayal eden, ya da sefalet ve bayağılık içinde doğmuş olduğu halde kendini Craesus kadar zengin ve kudretli sayan bir insan işte böyledir, denebilirdi. Bu cins delilik, çoğu zaman olduğu gibi, neşe ile beraber olunca, hem onu duyanları hem de kendileri deli oldukları halde başkalarında görenleri, çok eğlendirir. Kudretimin çoğu zaman sanıldığından çok daha geniş olduğu işte bundan anlaşılır. Her tarafta delilerin birbirlerine güldükleri ve böylece kendilerine karşılıklı haz sağladıkları görülür. Çoğu zaman en delisi, daha az deli olana, daha samimiyetle güler.

Bence, ne kadar çok deliliğe sahipsek o nispette daha mutluyuz -fakat bana

özgü olan delilik cinsinden dışarı çıkmamak şartıyla- bu cins o kadar genel ve o kadar yaygındır ki, ömrünün her saatinde bilge olan ve kudretimin herhangi bir etkisini ara sıra duymayan bir insanın, dünya yüzünde bulunduğundan şüpheliyim. Bütün fark şudur ki, örneğin bir helvacı kabağını bir kadın sanan kimseye her yerde deli nazarıyla bakılır, çünkü bu cins deliliğe alışılmış değildir; oysa Penelope'den[51] daha iffetli bir karısı olduğuna inanmakla mutlu olan ve kadın birçok âşığa oldukça iyi davrandığı halde, tatlı aymazlığı içinde yaşayan bir insan hiçbir zaman deli olarak görülmez, çünkü bu, olağan bir şeydir; denebilir ki her kocanın başına gelir.

Avdan başka şey sevmeyen şu kimseler aynı sınıfa konabilirler; onlarca boruların sert ve nahoş sesini, köpeklerin pek çirkin ulumalarını işitmek pek büyük bir zevktir.

Sanırım bunlar, köpeklerinin sidiğini, sanki miskmiş gibi, şehvetle koklarlar.

Bir vahşi hayvan parçalamak ne zevktir! Öküzlerin ve koyunların uzuvlarını kesmek, koparmak, ayak takımına bırakılan aşağı ve düşkün bir uğraşıdır; fakat vahşi bir hayvanın titreyen uzuvlarını koparmak, ancak kahramanlara mahsus soylu ve şanlı bir etkinliktir. Bu heybetli tören diz çökerek, baş açık, bu işe tahsis edilmiş bir bıçakla (zira bir başkasını kullanmak cinayet olurdu), belirli hareketlerle, bir çeşit dini saygıyla yapılır; o sırada hazır olanların hepsi, kurban kesenin etrafında sıralanmış olarak, saygılı bir sessizlik içinde, belki bin defadan fazla görmüş oldukları bu sahneyi, fevkalade güzel ve yeni bir şeymiş gibi hayranlıkla seyreder. Ne mutlu o ölümlüye ki, hayvanın etinden bir parça tatmasına izin verilmiştir. Bu, ailesinin en şanlı lâkaplarından biri gibi baktığı bir onurdur. Bu gibi azimli avcıların bütün kazandıkları, sonunda takip ettikleri ve yedikleri hayvanlara yakın derecede vahşi olmalarıdır. Buna rağmen gerçekten krallara layık bir hayat sürdüklerine pek inanırlar.

Avın hazları.

Avcılara epeyce benzeyen bir çeşit deli de, bina yaptırmak hususunda,

yatıştırılamayan bir tutkunun pençesi altında bulunan kimselerdir. Bunlar yaptıklarını yıkar; yıktıklarını yaparlar; durmadan dört köşeleri yuvarlağa, yuvarlakları dört köşeye çevirirler, nihayet esaslı surette mahvolurlar; ne evleri, ne de yiyecek ekmekleri kalır. Ne önemi var? Hiç olmazsa gayet hoş birkaç yıl geçirmişlerdir.

Bunlardan sonra, simyacılar gelir. Kafaları daima yeni sırlarla dolu olarak nesnelerin niteliğini değiştirmeye koyulurlar, madenleri değiştirmek isterler ve dağdan tepeden giderek, hiç yakalayamayacakları bilmem hangi varsanılan özsunun peşinde koşarlar. Tatlı bir ümidin dumanlarıyla sarhoş olduklarından, ne zahmetten ne de çalışmaktan kaçınırlar ve her gün kendilerini hoşça aldatan yeni bir sapkınlık icat etmekte olağanüstü verimli olan zihinleri, onları öyle bir sefalete götürür ki, en küçük fırını yapmaya bile ellerinde para kalmaz. Bu hale bir kere düşünce, hoş rüyaları onları henüz terk etmez, bütün çabalarını, artık izleyemedikleri mutluğun peşinde koşmaya başkalarını kışkırtmakta kullanırlar, bu son çareden yoksun olsalar da şu güzel sözü düşünerek yeteri derecede avuntu bulurlar: Büyük işlerde, cüret etmiş olmak yeterlidir. Belki o zaman insana bu kadar büyük bir girişimi başarmak için yeterli uzunlukta bir ömür verilmediğine yazıklanırlar.

Zar oyuncuları.

Kumarbazlara gelince, onları delilerim arasında saymalı mıyım bilmiyorum. Gerçi, her gün sundukları seyirden daha delice ve daha gülünç bir şey yoktur. Bazen aralarında öyleleri görülür ki, bunlar zarların sesini işitince, kalplerinin attığını ve çarptığını duyarlar. Bazıları da, kazancın tatlı ümidiyle durmadan aldanarak talihlerinin gemisini gelip rastlantının tehlikeli kayasına çarptırır ve parçalarlar; kazadan çırılçıplak kurtulan bunlar, nihayet dolandırıcı olurlar. Fakat garip bir namus anlayışı ile kendilerini soyanları aldatmaz, başka oyuncuları aldatırlar. Kuvvetten düşmüş ve hemen hemen kör birtakım ihtiyarların, burunlarında gözlük, hâlâ oynadıkları görülür; bazı ihtiyarlar da iyice hak ettikleri damla hastalığı parmaklarını kaskatı edince, bir kimseye para verip kendileri için zar attırırlar. Kumarbazlar bütün bu bakımlardan muhakkak benimdirler; fakat kumarbazları çılgınca bir hırs o kadar sık yakalarlar ki, onları "Furia'lara gönderirsem daha iyi ederim sanıyorum.

40

Fakat işte, kesinlikle tamamen bizden kimseler: Mucizelere ve olağanüstü şeylere ait şu gülünç masalları dinleyen ve anlatanlardan söz etmek istiyorum. Gerçek hayatlara, ruhlara, cadılara, cehennem ve bu tür başka olağanüstü şeylerin hepsine ait ve bütün şu inanılmaz hikâyeleri, ne büyük zevk ve ne kadar istekle dinlerler! Hikayeci akla yakın olmaktan ne kadar uzaklaşırsa, dinleyicilerini o derece etkileyeceğinden ve onların aç kulaklarını hoş bir tarzda gıdıklayacağından emindir. Bununla beraber, bütün bu şeylerin ancak söyleyen ve dinleyenlerin can sıkıntılarını gidermekten ibaret olacağı sanılmamalı; bunların daha sağlam bir faydaları vardır: Rahiplerin ve keşişlerin tencerelerinin kaynamasına yararlar.

Deli Aziz Christophorus'a dua ederken.

Bu delilerle, azizlerin koruyuculuğuna çılgınca güvenerek en tatlı ümitlerle oyalananlar arasında büyük bir fark yoktur. Biri, sabahleyin Hıristiyanların Polyphemos'u, Christophorus'un[52] bir tasvirini ya da devasa bir heykelini görmek mutluluğuna erişirse bütün gün kendine hiçbir kötülük gelmeyeceğine inanır; öteki, cenkten sağ salim çıkacağından emindir çünkü savaştan önce Barbara'nın[53] heykeline küçük bir duada bulunmuş; üçüncüsü, yakında zengin olacağından şüphe etmiyor, çünkü haftanın belirli günlerinde, Aziz Erasmus'un[54] tasvirini ziyaret etmekte, tasvirin önünde küçük mumlar yaktırıp küçük dualar mırıldanmakta hiç kusur etmez, başkaları, kendileri için Ayen'lerin Herakles ve Hippolytos'un[55] yerini tutan bir Aziz Georgius[56] uydurmuşlar. Bunun, atını kıymetli tokalar ve koşumlarla süslüyorlar; tanrıların Styks üzerinde yemin ettikleri gibi miğferine yemin edecek kadar saygı duydukları bu biniciye yaptıkları ibadeti az kalsın ata da yapacaklar. Papa'nın verdiği bağışlanma belgelerine rahatça bel bağlayanlara ne diyelim? Bunlar, bu belgelerin etkisinden o kadar ümitlidirler ki arafta geçirecekleri zamanı adeta kum saati ile sayar, bu sürenin asırlarını:, yıllarını aylarını, günlerini ve saatlerini matematik cetvelleri düzenleyecek derecede doğru hesap ederler. Herhangi bir hilekâr sofunun kendi zevki ya da çıkarı için icat ettiği bazı muskalara, bazı büyülü dualara güvenle dolu olarak zenginlikler, şan ve şeref, zevkler, güzel yemekler, bozulmaz bir sağlık, uzun ömür, dinç bir ihtiyarlık ve nihayet gökte İsa'nın yanında bir yer bekleyen şu ötekilere ne dersiniz? Bu son şerefe gelince, onlar bundan elden geldiği kadar geç yararlanmak isterler. Ancak, bu dünyanın zevkleri, onları tamamen terk ettiği, zevklerin bir tekini bile alıkoyamadıkları zamandır ki cennetin ölümsüz hazzını tatmaya razı olurlar.

Bir tüccar, bir asker, yahut bir hakim yaptığı çapulculukların kendisine sağladığı para yığınından ufak bir sikke ayırıp şu dindarca saçmalara kullansın; bundan fazlasına gerek yok: hemen hayatının bütün pisliklerinden ruhunun temizlendiğine inanır. Yalan yere yeminleri, hayasızlıkları, kavgaları, sefaletleri, cinayetleri, ihanetleri, hilekârlıkları, her şeyi, her şeyi o küçük para sikkesi temizlenmiş, o kadar iyi temizlemiştir ki, adam bunlara yeniden başlamaktan başka bir işi olmadığını sanır.

Her gün Mezmurlardan birkaç ayeti ezbere okumakla cennete gitmekten geri kalmayacaklarına kani olan insanlardan daha delileri, dolayısıyla daha bahtiyarları bulunabilir mi? Söylenene bakılırsa, bu ayetlerin büyülü

özelliğini bulan, alaycı bir şeytanmış. Kurnazdan ziyade hoppa olan bu şeytan, Aziz Bernardus önünde bu güzel sırra sahip olmakla övünecek kadar ihtiyatsızlık etmiş; fakat kendinden daha kurnazına çatmış ve keşiş şeytanı yakalamış. Bununla beraber, duyunca kızarmaktan kendimi güç alıkoyduğum bütün bu çılgınlıklar, yalnız halk tarafından değil, rahipler ve teologlar tarafından da onaylanır.

Aziz Bernardus ve Şeytan.

Aynı derecede deli ve hoş kimseler de çeşitli ülkelerin koruyuculuğuna yükseltilen şu azizlerdir. Her küçük ülkenin özel törenlerle kutsandığı, kendine özgü erdemleri bulunan koruyucusu var. Örneğin, biri diş ağrılarını iyileştirir, öteki lohusa kadınların imdadına yetişir; şu aziz, çalınmış eşyayı geri verdirir, öteki, deniz kazasından korur, bir başkası koyun sürülerine göz kulak olur, ilah... Bu aziz koruyucuların bütün erdemlerini burada bildirmek isteseydim, sözümü hiçbir zaman bitiremezdim. Bazıları vardır ki, bunlar, kendi başlarına birkaç erdeme birden sahiptirler. Örneğin Tanrının anası böyledir. Denebilir ki halk ona oğlundan daha fazla kudret atfeder.

41

Fakat insanlar, bu tanrısal koruyuculardan, delilikle ilgisi olan şeylerden başka şeyler isterler mi? Bazı tapınakların duvarlarını hatta kubbelerini dolduran o kadar çok adak arasında bir tanecik gördünüz mü ki, delilikten kurtulmuş ya da bir parçacık daha bilge olmuş olmak dolayısıyla oralara asılmış olsun. Biri, bir deniz afetinden kurtulmuştur; öteki göğüs göğüse dövüşürken aldığı önemli bir yaradan iyileşmiştir. Beriki, savaşın hararetli anında, cesaretli olduğu kadar talihli bir tarzda kaçtığından dolayı, öteki, asılmışken hırsızların dostu bir azizin etkisiyle darağacından düştüğünden ve bütün gayretiyle yolcuları soymaya yeniden başlayabildiğinden dolayı Tanrıya şükreder. Burada hücresinin kapısını zorla kırıp adaletin elinden kaçan bir suçlunun adağını, şurada, sıtmadan doğal olarak iyileşip, hastalığın daha uzun sürmemiş olmasından dolayı kızan hekimin açgözlülüğünü aldatmış olan bir adamın bağışını görüyoruz. Bu kimse kendine ölsün diye verilen bir zehirde ilaç bulmuş; bu yüzden heba olan parasına ve zahmetlerine acıyan karısı büyük bir keder içinde; arabası devrilen şu adam, atlarını evine sağ salim getirmek mutluluğuna erişmiş; bir başkası, bir binanın üstüne çöken yıkıntısı altında ezilmediğinden olayı bir azize teşekkür etmiş, sevgilisinin kocası tarafından baskına uğrayan bir âşık, vartadan poturu temiz kurtulmak bahtiyarlığına eriştiğinden bu mutlu serüvenin anısını kutsamış. Bunların hiç ama hiçbiri henüz, delilikten kurtulabildiklerinden dolayı tanrıya teşekkür etmiş değildir. Bu hoş delilik o kadar tatlı, o kadar hoştur ki, insanlar, ondan yoksun olmaktansa her şeyden vazgeçmeye hazırdırlar.

Fakat, neden boş inançların bu engin denizinde açılayım? Vergilius'un dediği gibi, Tanrıdan yüz ağız-dil ve demir gibi bir ses almış olsaydım bile yeryüzündeki bütün delilik cinslerinden haber vermek işini sonuna kadar başaramazdım. Kesin olan şudur ki, bütün Hıristiyanların hayatı bu türden birçok delilikle doludur. Bu çılgınlıklara rahipler izin verirler, hatta bunları kışkırtırlar. Çünkü bu sayede elde ettikleri çıkarı pekâlâ bilirler.

Bütün bu deliliklerin ortasında, rahatsız edici bir bilge kalkıp şu gerçekleri duyursun: "Bilgece yaşamakladır ki üzücü kazalardan sakınırsınız, günahlarınız, yalnız rahiplere verdiğiniz para ile değil, fakat günah korkusu, göz yaşları, uykusuz geceler, dualar, oruçlar ve bütün diğer

'iyi edimler' ile bağışlanır. Şu veya bu azizin hayatını taklit etmekledir ki onun koruyuculuğuna hak kazanırsınız." Böyle bir adamın gevezelikleri, ruhları ne kadar tatlı sapkınlıklardan toptan yoksun eder. Bu adam vicdanlara nasıl bir karışıklık sokar! Bir düşününüz.

Kendini beğenmiş genç soylu.

Yaşamaktayken kendi cenaze törenlerini en ince ayrıntıya kadar düzenleyen, alaya katılacak meşalelerin, davetlilerin, para ile tutulan ağlayıcı sayısını saptayan delileri de bir önceki sınıfa sokalım. Sanki bunlar mezardayken debdebeli cenaze alaylarının zevkini tadacaklarmış ya da cesetleri bütün bu heybet olmadan gömülseymiş, ölmüş olmaktan utanacaklarmış gibi. Sanki bunlar için ölüm, protokol müdürlüğü mevkisiymiş ve kendileri de şimdiden törenler ve ziyafetler düzenlemeyi öğrenirlermiş gibi.

42

Çeşitli deli sınıflarının hepsini büyük bir acele ile gözden geçirirken, ayak takımının en aşağısının ahlak ve eğilimlerine sahip olmakla beraber soyluluklarının boş unvanlarını övmekten geri durmayan kimseleri de unutmayalım. Biri Aeneas'tan, öteki Brutus'tan, bir üçüncüsü Artus'tan geldiğini söyler. Atalarının heykel ve resimlerini her tarafta teşhir ederler. Atalarının ve atalarının babalarının can sıkıcı silsilesini durmadan size tekrar ederler, ağızlarında eski ad ve lakaptan başka bir şey yoktur ve bütün uzun sözlerine rağmen onlar ancak heykeller kadar budala ve meydana vurdukları görünüşlerinden çoğu zaman daha da değersiz kimseler olarak görülürler. Bütün bunlara rağmen, özsaygıları onlara mutlu bir hayat geçirtir, insan adına bile layık olmayan bu ahmak hayvanlara birer tanrı gibi boyun eğecek kadar deli kimseler bile bulunur.

Bir deli kuklalarını hayranlıkla seyrederken.

Ama burada özsaygının mutlu kıldığı bir ya da iki tür deli ile neden yetmeyim?

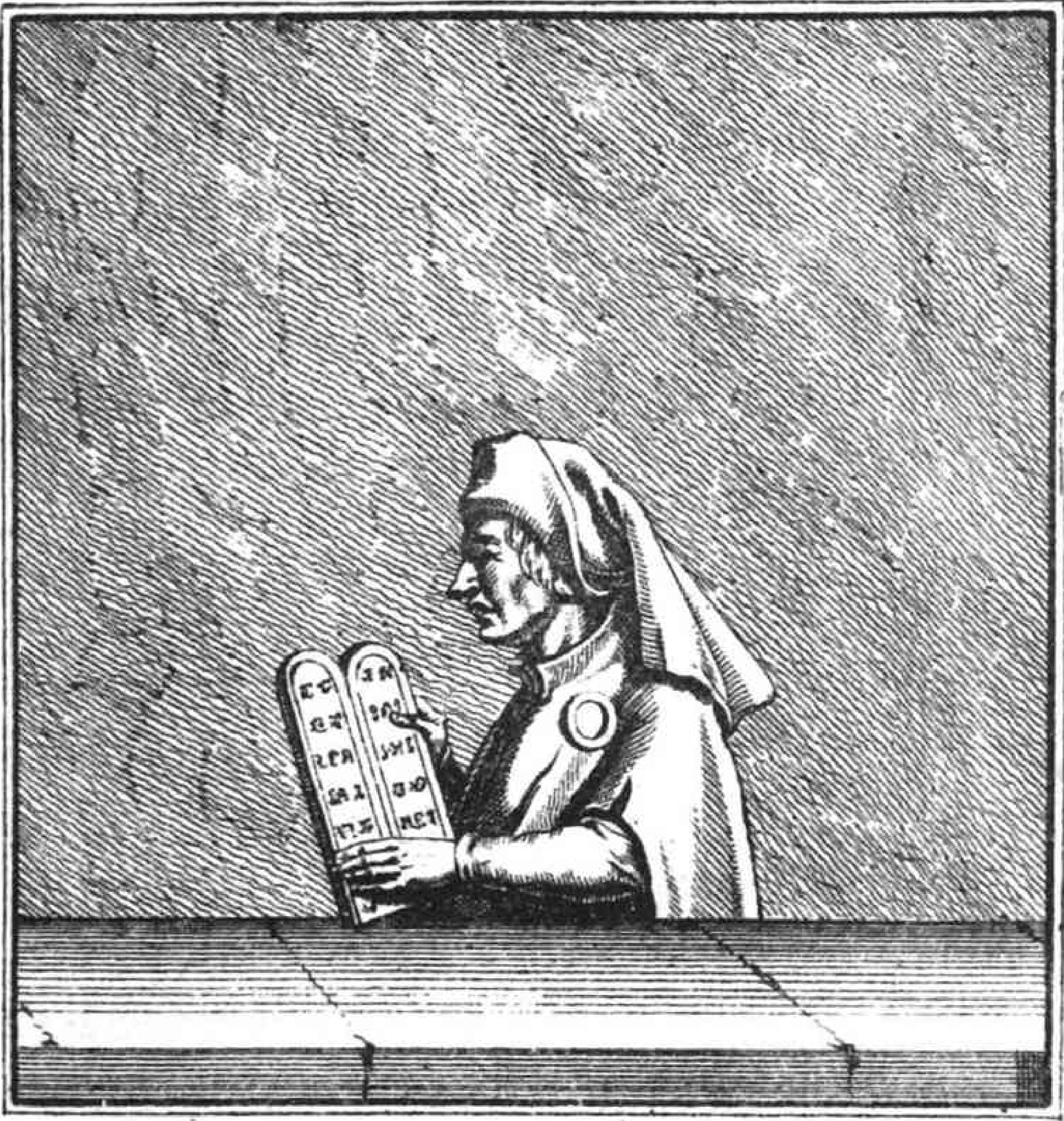
Özsaygı her tarafa birbirinden farklı bin bir tarzda mutluluk yaymıyor mu? Bir tanesi maymun kadar çirkin olduğu halde kendini Niera kadar güzel sanır; öteki kendine bir ikinci Eukleides nazarıyla bakar, çünkü pergel yardımıyla birkaç eğri çizmeyi başarmıştır. Bir üçüncü müziğe, kılıktan yana doğanın en büyük sillesini yemiş eşekten daha fazla yeteneği olmadığı, sesi horozun sesi kadar nahoş ve kısık olduğu halde, Hermogenes[57] kadar iyi şarkı söylediğini sanır. Yukarıdakiler kadar hoş bir delilik türü de hizmetlerinde bulunanların erdem ve hünerleriyle -sanki Tanrı bunları kendilerine bahşetmiş gibi- gururlanan ve övünen kimselerin deliliğidir. Seneca'nın söz ettiği şu mutlu zengin işte böyle idi. Bu adam ne zaman bir masal anlatsa, yanında daima, isimleri kendisine gizlice söyleyecek hizmetkârlar bulundururdu ve hayatı artık bir solumalık nefesten ibaretken en ünlü pehlivanlarla cenge cüret etmeye hazırdı, çünkü yanında bulunan bütün tutsakların gücüne sahip olduğuna inanırdı.

Burada güzel sanatlarla uğraşanlardan söz etmeye gerek var mı? Bunların hepsinde özsaygı o kadar doğaldır ki, dâhilik ününü terk etmektense babadan kalma küçük servetlerinin bütününü terk etmeye razı olmayan belki aralarında bir tane yoktur. Özellikle, aktörler, müzisyenler, hatipler ve şairler böyledirler. Ne kadar az hüner sahibiyseler, o derece kibirli ve gururludurlar. Bununla beraber, bütün deliler, kendilerini alkışlayan başka deliler bulurlar; zira bir şey ne kadar sağduyunun karşıtı ise, o kadar çok hayranı kendine çeker; en fena olan şey, her zaman çoğunluğu okşayan şeydir; bundan da doğal bir şey yoktur, madem ki, size daha önce dediğim gibi, insanların büyük çoğunluğu delidir. İmdi madem ki en cahil sanatkârlar küçük şahıslarından daima pek memnun ve çoğunluğun hayranlığına erişmişlerdir, sonuçta kendi değerleri hakkında olumlu fikri ortadan kaldırmaktan, onları daha alçakgönüllü yapmaktan ve hayranlarının sayısını pek fazla azaltmaktan başka bir şeye yaramayacak olan gerçek hünerleri kazanmak için sonu gelmeyen zahmetlere katlanırlarsa, pek yanlış hareket etmiş olurlar.

43

Doğa, özsaygının mutlu armağanlarını yalnız bireylere vermiş değildir.

Genellikle her kavim, her millet, hatta her şehir bunlardan oldukça bol nasibini almıştır, ingilizler, güzel adam, iyi müzisyen ve ziyafetlerinde cömert olmakla övünürler. İskoçyalılar, asaletleri, unvanları, krallarının hanedanı ile olan akrabalıkları ve skolastik tartışmalardaki olağanüstü incelikleri ile iftihar ederler. Fransızlar, nezaket iddiasındadırlar; Parisliler, özellikle Sorbonne'larında en bilimsel teoloji okuluna sahip olmakla gururlanırlar. Edebiyat ve söz söyleme sanatına sadece kendilerinin sahip olduklarına inanan italyanlar, kendilerini dünyanın barbarlık karanlıklarına dalmamış biricik kavmi sanırlar.

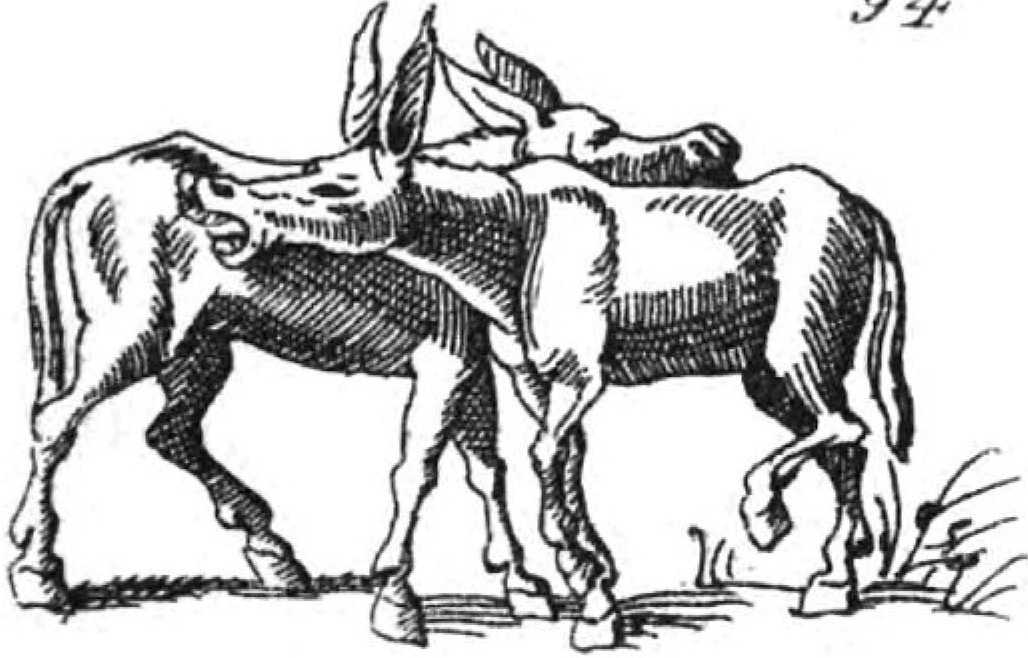
Yahudilerin dini.

Aralarında bu tatlı yanılgıyı en fazla yaşayanlar Romalılardır; eski Romalıların büyüklüğünü sayıklar ve onlardan bir şeyler aldıklarına iyice inanırlar. Venedikliler, asaletlerini düşünmekle, Grekler bilimlerin kurucuları olduklarını düşünüp eski kahramanlarının sıfatlarını kendilerine takmakla mutludurlar. Türkler ve yeryüzünün dörtte üçünü kaplayan şu sayısız barbarlar, doğru dine girmiş olmakla övünürler, boş inanç sahibi alçak kimseler saydıkları Hıristiyanlara yukardan bakarlar. Çok daha mutlu olan Yahudiler meşinlerini tatlı tatlı bekleyerek yaşar ve bu arada daima Musa'nın dinine bağlı kalırlar. İspanyollar dünyanın en büyük askerleri geçinirler; yüksek boylarından gururlanan Almanlar, sihirden anladıklarını, büyük sihirbaz olduklarım iddia ederler.

Türklerin dini.

Daha fazlasına gerek yok; özsaygının nasıl her yerde en tatlı zevkleri, hem ayrı ayrı şahıslara hem de bütün insanlara birden saçtığını size göstermek için bu kadarı yeter sanırım. Bu hayırlı özsaygının kendine tıpatıp benzeyen bir de kız kardeşi vardır, o da yüze gülücülüktür. Öyle ya, kendinin yüzüne gülücülük özsaygıdır, başkasının yüzüne gülmek ise yüze gülücülüğün kendisidir. Gerçi bugün yüze gülücülüğün oldukça kötü bir ünü vardır, fakat bunu yalnız, varlıklardan daha çok adlara dikkat eden kimselerde görüyoruz. Bunlar, yüze gülücülüğün sadakatle beraber yaşayamayacağını sanıyorlar, aldanıyorlar. Hayvanlar bile onlara bunun karşıtını kanıtlayan örnekler verebilirlerdi. Köpekten daha yüze gülen aynı zamanda daha sadık bir hayvan var mı? Sincaptan daha okşayıcı, aynı zamanda insana daha dost bir hayvan var mı? Bu örnekler, onları inandırmak için yeterli olmalıdır. Meğer ki kükreyen arslanların, kötü kaplanların, yırtıcı parsların insana bu masum hayvanlardan daha fazla iyiliği olduğunu iddia etsinler. Birtakım zavallıları berbat, maskara etmek için hainlikle alaycılığın kullandıkları bir tür barbarca yüze gülücülük de var; bunu ben çok iyi bilirim. Fakat benim yanımda bulunanın bu gibi nefrete layık nitelikleri yoktur; hoş görünme ile tatlılığın kızı olan bu yüze gülücülük erdeme, Horatius'un bahsettiği erdemin tam karşıtı şu somurtkan, çekilmez adamcılıktan daha çok yaklaşır; cesareti canlandırır, sıkıntıları giderir, gevşeklikten kurtarır, ahmaklığı mahveder, acıyı hafifletir, yırtıcılığı yumuşatır, hiddeti yatıştırır. Geçici sevgiye güç ve bağlılık verir. Çocukları, bilimlerin öğrenilmesine özendiren, hoşluğu ile en hüzünlü ihtiyarların bile içini açan, övmenin hoş kılığına bürünmüş olarak prenslere, gücendirmeyecek nasihatlar ve dersler verdiren odur. Özetle, bütün insanlara, kendileri hakkında iyi bir kanaati ve kendilerine sevgiyi verir; bu da mutluluğun en büyük kısmını oluşturur.

İki katır birbirine sürtünürken.

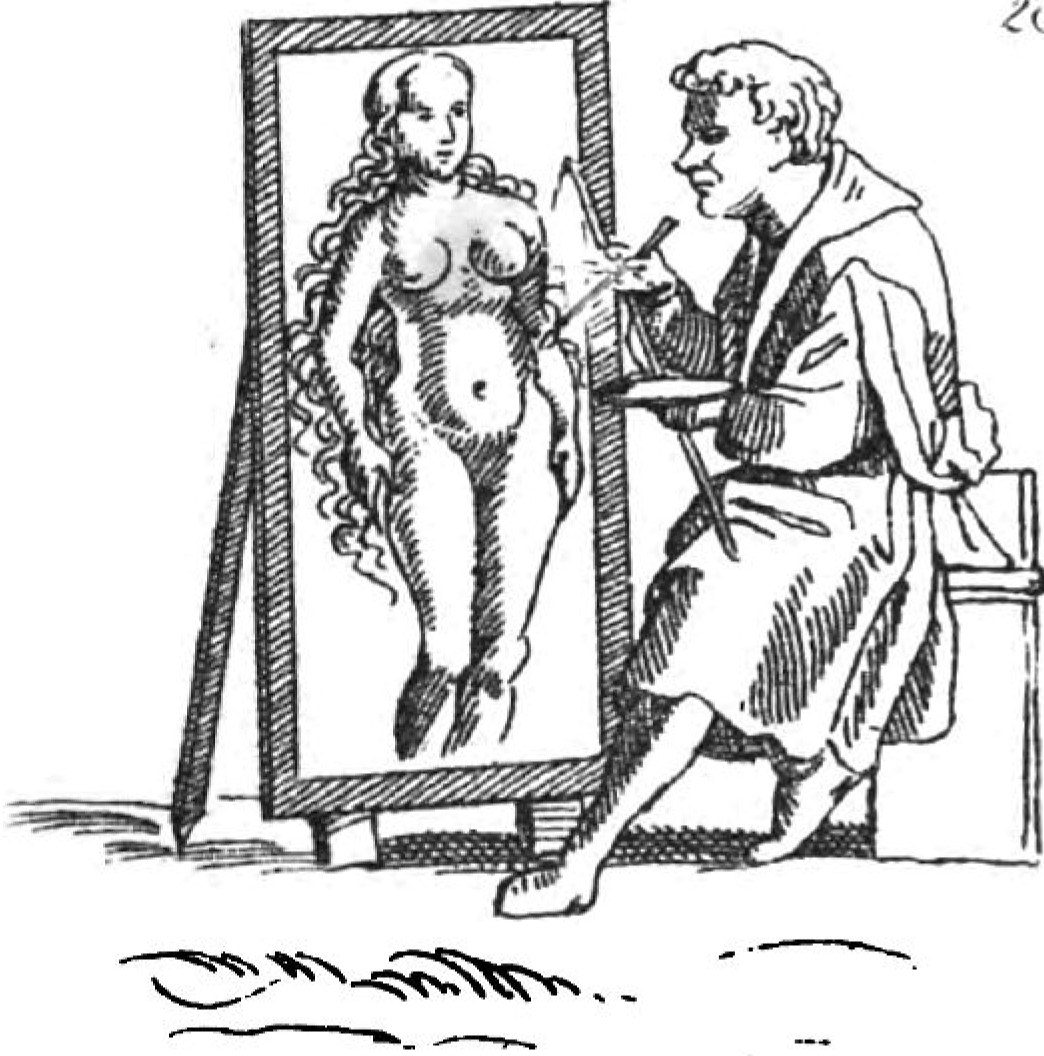
İki katırın nasıl bir zevkle sürtüştüklerine bir bakınız, işte söz söyleme sanatının önemli bir kısmı, tıbbın pek büyük bir kısmı ve diyebilirim ki, bütün şiir bundan ibarettir. Sonuçta hayatın bütün hoşluğunu, bütün tatlılığını yapan budur.

45

Belki bana: "Aldanmış olmak büyük bir derttir" diyeceksiniz; tersine, "Aldanmamış olmak pek büyük bir derttir" deyiniz, insanların mutluluğunu nesnelerin kendinden ibaret sanmak, çılgınlığı aşırıya vardırmaktır. Bizi yalnız kanaatler mutlu eder. Dünyada her şey o kadar karanlık ve değişkendir ki, hiçbir şeyi kesin olarak bilmek mümkün değildir. Ya da, bir şey bilmek mümkün olsa bile bu, hemen hemen her zaman hayatta mutlu olmak pahasına elde edilir. Bunu, bütün filozofların en az küstahları olan aziz dostlarım Akademiacılar pek güzel işaret etmişlerdir. Özetle insanın yapısı o şekildedir ki, efsaneler onun üzerinde gerçekten daha etkili bir izlenim bırakırlar. Buna açık ve elle tutulur bir kanıt ister misiniz? Vaaz edilirken kiliselerinize gidiniz. Hatip ciddi bir sorundan mı söz ediyor? Kiminin içi sıkılır, kimi esner, kimi uykuya dalar; fakat çok defa olduğu gibi, yaygaracı (affedersiniz vaiz demek istiyordum) tumturaklı bir eda ile eski bir kadın nine masalı anlatmaya koyulsun, dinleyenler o anda tavırlarını değiştirirler: uyanırlar, doğrulurlar, dinlerler, göz kulak kesilirler. Kilisenin büyük törenlerinde de böyledir. Aziz Georgius, Christophorus, ya da Barbara gibi kilisenin efsanevi ve şairane bir azizi mi kutlanıyor? Bütün halk, kutlanan Petrus, Paulus ya da bizzat İsa olsa, bu kadar hürmet, dindarlık göstermekten uzak olurlar. Fakat burada bütün ayrıntılara girişmek söz konusu değildir.

Kanaatlerin verdiği zevklere dönelim. Bunlar zevklerin içinde en kolay elde edilenleri değil midir? En değersiz bilgileri -hatta gramerin esasları bile olsa- elde etmek için çoğu zaman ne kadar çok zahmet, ne kadar çok çalışma gereklidir. Kanaat tersine, kendiliğinden önümüze çıkar, sanki onu soluyormuşuz gibi; buna rağmen kanaat, nesnelerin hakiki bilgisi kadar, hatta ondan daha fazla yardım eder. Rica ederim, bana şunu söyleyiniz: bir insan, pis kokusuna dayanamadığımız, kokmuş bir parça pastırmayı, tanrılar yemeği imiş gibi büyük bir zevkle şapırdata şapırdata yerse, yemeğinin tadının fenalığı, onun duyduğu hazdan bir şeyi azaltır mı? Bunun aksine olarak bir başkasının en nefis yahnileri görünce midesi bulanırsa, bu yemeklerin güzel lezzeti ona bir haz verebilir mi? Son derece çirkin bir kadın, kocasının gözünde Kythera[58] tanrıçası kadar güzelse, bu koca bir Helena'ya malikmiş gibi bahtiyar değil midir? Bir adam alınız, bunun, cahil ve kötü bir ressam tarafından yapılmış fena bir tablosu olsun, fakat tablonun

Apelles'in yahut Zeuksis'in[59] eseri olduğuna kani olsun; bu tatlı yanılgıya kapılarak onu hayran hayran durmadan seyretsin; bu adam o büyük adamların bir şaheserini çok pahalıya alıp da onda olağanüstü ve hayranlığa layık hiçbir şey bulmayan bir kimseden çok daha fazla haz duymaz mı? Benim adımı taşıyan birini tanırım. Bu zat evlendikten bir müddet sonra, karısına bir kutu dolusu sahte elmas hediye etti. Şakadan çok hoşlandığından, bunlar pek ince bir türden, hatta pek değerlidir diye karısını kandırdı. Peki karısının mutlu olması için nesi eksikti? Bu ufak cam parçalarını hayranlıkla seyrederken, kadının gözleri ve zihni, sahte değillermiş gibi memnun değil miydi? Sanki dünyanın en büyük hazinesiymiş gibi, saklamakla büyük bir zevk duymuyor muydu? Oysa kocası, böylece büyük bir masraftan kaçınmış oluyor ve karısının düştüğü hatadan zevk duyuyordu; kadın ise hediye pek büyük meblağlara mal olmuş gibi kocasma karşı minnettarlık duyuyordu.

Ressam Apelle, Anadyomene Venüs'ünün resmini yaparken.

Rica ederim, bana şunu söyleyiniz: Platon'un bir mağarada nesnenin ancak gölgelerinin ve görüşlerinin bilgisine sahip olarak tasarladığı deliler, talihlerinden memnunsalar ve bu memnunluklarını haykırırlarsa bu mağaradan çıkıp nesneyi olduğu gibi gören bilgeden daha mutlu değil midirler? Lucian'ın bahsettiği eskici, bütün hayatım kendini zenginliklere boğan hayırlı rüyanın hoşlukları içinde geçirseydi, fazla bir şey isteyebilir miydi? Demek ki bilgelerle deliler arasında hiçbir fark yoktur, eğer bir fark varsa bu tamamen delilerin lehinedir; çünkü, ilk önce, salt kanaatten ibaret olan mutlulukları kendilerine çok daha aza mal olur. Sonra, bu mutluluk onlarla çok daha fazla kimse arasında paylaşılır. Zira yalnız olarak tadılan haz, gerçek bir haz değildir.

46

İmdi, bilgelerin sayısının ne kadar az olduğunu bilmez misiniz? Gerçi, Yunanistan yüzlerce yıl içinde yedi tane yetiştirmiş olmakla gururlanır; fakat doğrusu, bunlar biraz yakından incelendiği zaman içlerinde bir yarı bilge hatta bir üçte bir bilge keşfolunursa ölmeye razıyım. Bakkhos'u överken, onun hakkında söylenen sözlerin en şanlısı (!) kuşkusuz, kuruntuları, endişeleri, ezaları dağıttığıdır. Fakat bu uzun sürmez, sarhoşluğun sersemliği geçer ve kederler koşa koşa dönerler, insanlara benim sağladığım mutluluk çok daha tam, çok daha tatlı değil mi? Ben onları bedava olarak sürekli bir sarhoşluğa daldırırım. Ruhları durmadan zevku sefa denizinde yüzer.

Ben bağışlarını ancak bazı ölümlülere dağıtan öteki tanrılardan daha yüce gönüllüyüm ve bir tek kişinin iyiliklerimden yoksun kalmasına dayanamam. Bakkhos, cesarete ilham veren, kederleri dağıtan, kalpleri ümit ve sevinçle dolduran o hoş içkiyi her yerde yetiştirmez; Venüs güzellik armağanını nadiren bağışlar; Mercurius ise güzel konuşma armağanını daha nadir bağışlar; zenginlikler ancak Herakles'in birkaç dostu üzerine yağar; Mars, bazen iki düşman ordusunun dileklerini duyar, fakat ne bir tarafın, ne öte tarafın dileğini yerine getirir; Apollon çoğunlukla, oraklarına başvuranlara verdiği cevaplarla hüzün yaratır; Jüpiter, bazen yıldırımıyla vurur. Phobos, ara sıra dünyaya veba gönderir; Neptün'ün derin uçurumlara yuvarladığı gemiciler, limana yönelttiklerinden daha çoktur; Plüton, kavga, eziyetler, sıtmalar ve daha başka birçokları gibi Tanrı'dan çok cellat olan muzır tanrılar hakkında bir şey demiyorum. Tanrıların ancak gözdelerinden birkaçına dağıttıkları o nimetleri bütün insanlara yayan yalnız benim, yani burada gördüğünüz Delilik'tir.

Jüpiter'in Ate'yi Olympos'tan atmasından önceki cezalandırışı.

Bunun için de ne adak, ne dua isterim; ölümlüler, dinimin herhangi bir törenini ihmal ederlerse, onlara hiddetlenmediğim gibi tövbe kurbanları da istemem. Tanrıları yağlı bir kurbana davet edip beni çağırmaya tenezzül etmeyen bir adamdan öç almak için göğü ve yeri karıştırmam, doğrusu öteki tanrıların hepsi, bu saçmaların üzerinde o kadar titizdirler ki, onlara bütün bu dini saygı gösterilerinde bulunmaktansa, onları oldukları yerde bırakmak belki daha faydalı, daha güvenli bir iş olurdu. Bu tanrılar, daima gamlı ve neşesiz darılıvermeye hep hazır kimselere benzerler, öyle ki onlarla teklifsizce yaşamaktansa, onları düşman edinmek daha iyidir. "Fakat, diyeceksiniz, kimse deliliğe kurbanlar sunmaz, kimse ona tapınaklar yapmaz"; size önceden söyledim, bu kadar nankörlüğe biraz şaşıyorum; fakat tabii iyiliğim sayesinde işi gayet iyi tarafından alıyorum. Zaten bütün bu kurbanları aramama gerek yok. Bir küçük günlük esintisi, bir parça pişmiş hamur, bir teke, bir domuz ve bunun gibi bütün adaklar beni okşayabilir mi? Ben ki yeryüzünde bulunan ölümlülerin hepsinden kulluk görürüm, bizzat teologların bütün kudretleriyle destekledikleri bir kulluk görürüm. Diana'nın sunaklarından akan insan kanını kıskandığımı herhalde sanmazsınız. Hayır hayır; her yerde insanların beni kalplerinde taşıdıklarını, ahlaklarıyla beni temsil ettiklerini, hareketleriyle beni ifade ettiklerini gördükçe, dinimin iyi yerleşmiş olduğuna inanıyorum.

Hıristiyanların azizleri de dahil olmak üzere bu derece samimiyetle tapılan tanrılar pek azdır. Örneğin birçok kimseler, Meryem'in tasvirlerinden biri önünde, öğle vakti bir mum yakarak ona büyük bir saygı gösterisinde bulunduklarını zannederler. Ama onun iffetini, alçakgönüllülüğünü, ruhi ve ilahi şeylere sevgisini taklide uğraşanlar ne kadar azdır. Oysa gerçek tapınma, Olympos ve Empyreus'un bütün sakinlerine sonsuz derecede yakışacak asıl tapınma bu olurdu.

Dindar kadınlar Bakire Meryem resmi önünde mum yakarken.

Hem tapınağa ne ihtiyacım var? Her yerinde her zaman saygı gördüğüm bütün bu evren, az görkemli bir tapınak mı? Yeryüzünde bana tapanları bulunmayan bir tek yer varsa, burası insanların yerleşim yeri değildir. Bir de, beni tasvirler, heykeller isteyecek kadar budala sanmayınız; bütün bu şeylerin gerçek dine ne kadar zarar verdiklerini bilirim. Ahmak ve kaba insanlar, aziz yerine onun heykeline taparlar, o zaman biz, yerimiz vekilimize terk etmiş olmak durumuna düşeriz. Ölümlülerin her biri, istemeseler bile, beni tabii olarak gösteren birer heykel, birer tasvirdir. Demek ki benim, öteki tanrıların belirli günlerde dünyanın şu veya bu köşesinde tapınılmak şerefine erişmekte olmalarını kıskanmama gerek yoktur. Phobos'a Rodos'ta, Venüs'e Kıbrıs'ta, Juno'ya Argos'ta, Minerva'ya Atina'da, Jüpiter'e Olympos Dağında, Neptün'e Taranto'da, Priapos'a Lampsakos'ta saygılar sunulmasından bana ne? Yeter ki evren her an bütün bu tanrıların sunaklarında kesilen kurbanlardan çok daha değerlilerini bana sunmaya devam etsin.

Belki burada ileri sürdüklerimde hakikatten ziyade yüzsüzlük var denecek. Fakat insanların hayatına bir bakış atalım, o zaman hem ölümlülerin bana ne kadar teşekkür borçlu olduklarını, hem de büyüklerin ve küçüklerin beni ne kadar takdir ettiklerini görürsünüz. Burada bütün tabakaları birbiri ardı sıra inceleyecek değilim; bu biraz uzun bir iş olurdu; yalnız en kibarlarından bahsedeceğim; buna göre de geri kalanlar hakkında hüküm verilebilir. Öyle ya ayak takımı denen tabakanın hayatını incelemekle ne diye vakit geçireyim? Bütün bu adamların tamamen benim olduklarını bir kimse inkâr edebilir mi? Bunlar, deliliğe birbirinden ayrı o kadar çok şekilde verirler, her gün o kadar çok yeni delilikler icat ederler ki, çılgınlıklarına gülmeye bin Demokritos ancak yeter. Bu bin Demokritos da yeni bir Demokritos'a birtakım gülünç şeyler sunabilecektir.

Bu küçük insanların her gün tanrılara ne gibi eğlenceler, ne gibi zevkler sağladıklarını tasavvur edemezsiniz. Sabahları ağızlarına içki koymayan Olympos sakinleri, öğleye doğru, çok defa kavga ile sonuçlanan görüşmelerde bulunur ve kendilerine arzolunan temenni ve dilekleri dinlerler. Fakat nektarın dumanları beyinlerini ısıtınca ve kendileri ciddi işlerle artık meşgul olamayacak bir hale gelince, Olympos'un en yüksek noktasına çıkarlar, orada otururlar, dünyada olup bitene bakarlar, işte o zaman manzaraların en eğlencelisi ile gönül eğlendirirler. Ey ulu tanrılar! Ne komedyadır bu! Nedir bu deliler sürüsü her cins deliden oluşan bu çılgın sürü! Bundan yetkiyle bahsedebilirim, çünkü tanrılar böylece eğlendikleri vakit ara sıra ben de onlarla beraber bulunurum.

Birisi, bir kadıncığa aşkından ölür, kadın onu ne kadar sevmezse, sevgisi o derece artar; bir başkası evlenirken, kızdan ziyade drahomayı alır. Beriki karısına eliyle âşıklar bulur; öteki, karısını o kadar kıskanır ki, bir an için olsun gözünden kaçırmaz. Burada, ansızın gelen bir ölümle kederlenen bir adam, bin bir çılgınlık yapar ve söyler, elem ve gözyaşı oyunu oynamak için para ile ağlayıcılar tutar, ötede böyle bir olaydan dolayı için için sevinen birisi kederli görünmek için en büyük çabalarda bulunur ve Greklerin dedikleri gibi, kaynanasının mezarı üstünde ağlar. Daha ötede oburluğunu tatmin için elinde olanı toplayan ve yakında bir kuru ekmeği bile olmayacak olan bir pisboğaz; ya da en yüksek mutluluğu avarelik ve

uykuda bulan bir tembel. Bazıları, kendi işlerini ihmal edip, komşunun işleri için durmadan harekettedirler. Bazıları da, borçlarını ödemek için ödünç para almakla zenginleştiklerini hayal ederler, oysa iflas etmek üzeredirler. Şu pinti, mirasını zenginleştirmek için dilenci gibi yaşamaktan daha hoş bir şey bilmez. Şu doymak bilmez tüccar, ufak ve deneyimli bir kazanç için, denizlerde dolaşır, bir kere elden gidince dünyanın bütün altınının ona geri veremeyeceği hayatını rüzgârların, dalgaların keyfine bırakır. Başka biri de evinde sakin sakin, rahatça yaşayacağı yerde gidip talihi savaşta aramayı tercih eder. Bazıları, mirasçısı olmayan bir ihtiyarı aldatarak kolayca zengin olmayı ümit ederler; bazıları da aynı maksatla, kendilerini zengin bir ihtiyar kadına sevdirirler. Fakat hem berikiler hem ötekiler aldatmak istedikleri kimseler tarafından aldatılınca, tanrıların neşesinin sınırı olmaz.

Uykucu.

Bütün insan sınıflarının en delisi ve en sefili tüccarlar sınıfıdır. Durmadan kazanç sevgisi ile, bu aşağılık sevgi ile, meşgul olan bunlar, sevgilerini tatmin için en alçak araçları kullanırlar; yalan, yalan yere yemin, hırsızlık, hile, aldatmalar bütün ömürlerini doldurur; buna rağmen altınlarının, kendilerini insanların birincileri diye kabul ettireceğine inanırlar; bu kadar fena tarzda kazanılmış bir servetten ufak bir parça koparmak için onlara herkesin önünde en şerefli unvanları veren keşişler de bulunur. Başka bir yerde de bütün mal ve mülklerin ortak olduğuna Pythagorasçılarla beraber inanmış birtakım insanlar görülür. Bunlar, ellerine düşen ne varsa hepsini insafsızca kendilerine mal ederler ve mirasa konmuş kadar meşru bir surette bunlara sahip olduklarına inanırlar. Bazıları vardır ki, yalnız ümitten yana zengindirler, en parlak, en hoş servet hülyaları kurarlar; zaten kendilerini mutlu kılmak için fazlasına da gerek yoktur. Bazıları herkesin önünde zengin geçinmek isterler; halbuki evlerinde yiyecek yemekleri yoktur; bir tanesi, bütün servetini yiyip bitirmekte acele eder; başka biri, her yola başvurarak servet toplar. Beriki, devlet memurlukları peşindedir; öteki, ocağının köşesinde durmaktan başka bir zevk bilmez, insanların büyük bir kısmı, bitmez tükenmez davaları izlemek için kendilerini azaba sokarlar; bunlar hem işlerini uzatan hakimi, hem de kendilerini aldatan avukatı zenginleştirmek için yarışa çıkmış gibidir. Şuradaki insanlar yeniliğe teşnedirler, oradakiler olağanüstü bir girişim tasarlarlar. Bir kısmı, hiç işleri olmadığı yerlere: Kudüs'e, Roma'ya, "Saint-Jacques"a gider, varlıklarına pek muhtaç olan karılarını çocuklarını evde bırakırlar. Kısacası, ayın küresi üzerinde oturup insanların sonsuz didinmelerine baksaydınız, kavga eden, döğüşen, birbirine tuzak kuran, birbirini soyan, eğlenen, divanelikler yapan, doğan, düşüp ölen büyük ve küçük sineklerden bir küme görmüş gibi olurdunuz, insanların, -kendine bir anlık ömrü bile sağlamaktan hemen hemen aciz, savaş, veba gibi dünyayı sık sık kasıp kavuran ve boşaltan afetlerle bu anın bile kısaldığını daima gören şu küçük hayvanın- bu küre üzerinde ne gibi türlü türlü hareketlere, karşılıklara, sahnelere sebep olduğu tasavvur edilemez.

49

Fakat halk arasında hakim olan bütün delilik, çılgınlık türlerini burada anlatmaya kalkışsaydım, bütün delilerin en delisi olurdum. O zaman da Demokritos'un bana kahkahalarla gülmekte çok hakkı olurdu. O halde, şimdi sözü insanlar arasında bilgeliğin görünüşünü taşıyan ve Altın Dal adını verdikleri nesnenin peşinde koşan kimselere getiriyorum.

Hacı

Dilbilgisi öğreten ukalalarla başlayalım. Bunlar, şüphesiz, insan türünün ensefil, en acınacak ve görünüşe göre, tanrıların en çok nefretini kendine çeken kısmı olacaktı; bereket versin ki ben onların tuttukları berbat mesleğin sefaletlerini deliliğin bir türü sayesinde hafifletiyorum. Bunlar daima en şiddetli azaplara uğrarlar, açlık, pis koku, kendileriyle sürekli bir savaşa girmiştir, okullarının, daha doğrusu barbarca mahvedilmelerine sahne olan kalyonlarının, hapishanelerinin içi ne gömülü, bir çocuk sürüsü içinde çalışa çalışa ihtiyarlar ve bağırmaktan sağır olurlar; pislik vücutlarını kemirir ve kurutur.

Okulun zorbası alıştırma yaparken.

Eh, bütün bunlara rağmen iyiliklerim sayesinde mutludurlar. Kendilerini bütün insanların en yüksekleri sanırlar. Suratlarının, sert ve korkutucu seslerinin etkisiyle utangaç uyrukları sürüsünü titrer görünce, zavallıların vücutlarını değnek, çubuk, kayış ile amansızca yara bere edince, kabalıklarıyla bu acınacak kurbanları üzerine her türlü eziyetleri yağdırınca, kendi yeterlikleri hakkında kim bilir ne gibi hoş fikirler edinirler! Masaldaki eşek gibi aslanın postu sırtlarındadır, diye kendilerini aslanın kudretine sahip sanırlar. Kendi kirlilikleri içinde kendilerine hayrandırlar. Etrafa saçtıkları fena koku, kendilerine yasemin ya da gül kokusu kadar hoş gelir; sefil bir kölelikten başka bir şey olmayan berbat işleri, onlar için o kadar şanlı bir devlettir ki, kudretlerini, Tyrannos Dionysos'un, Phalaris'in kudretine değişmezler. Fakat onları bütün bunlardan da daha mutlu kılan, bilginlikleri hakkında besledikleri yüksek fikirdir. Çocukların kafalarını birtakım gülünç küstahlıklarla doldururlar; oysa Palemon'lara[60], kendi mesleklerinde gerçekten yeterli olanlara, ne hor, ne yukardan bakarlar! işin garibi ne yapıp yapıp, kendi yeterlikleri hakkındaki fikirlerini, öğrencilerinin avanak ana babalarına da geçirirler. Bu ukalalara verdiğim başka bir haz da, küflü bir el yazısında Anchis'in anasının adını, yahut da bir yazıtın izlerini taşıyan eski bir taş parçasını buldukları zaman duydukları hazdır. Aman tanrılar! O zaman, ne sevinç, ne şan, ne övgüler duyarsınız! Sanki Scipio Afrika savaşını bitirmiş, ya da Dara Babil'i fethetmiş!

Sonra, her tarafta soğuk, tatsız şiirlerini okuyup, kendilerine hayran bazı budalalar bulurlarsa, ne hale girerler! Bütün beyinlerini Vergilius'un dehası tarafından kaplanmış sanırlar. Fakat iki eşeğin birbirine sürtünmesi gibi, böyle iki tane ukalanın birbirini karşılıklı övmesi, birbirine karşılıklı hayran olması en görülmeye değer şeylerdendir. Aralarından biri bir dilbilgisi yanlışı kaçırsın, bir başkası da farkına varsın, işitiniz artık gürültüleri, kavgaları, hakaretleri, sövmeleri! Şimdi, pek gerçek olan bir şeyi dinleyiniz; eğer buna kendimden bir şey katıyorsam, bütün dilbilimciler benden nefret etsinler. Bilimlerin hepsine sahip birini tanıyorum. Bu adam Grekçe, Latince, matematik, felsefe, tıp, her şey bilir. Şimdi altmışlıktır. Yirmi yıldır bütün bilimleri ihmal eder, dilbilgisini incelemek için gece gündüz nefsine azaplar çektirir, dilbilgisi yapılarının sekiz bölümünü açıkça ayırt edebilecek kadar -yani Greklerle Latinlerin bugüne kadar tam yapamadıkları işi başaracak kadar- uzun yaşamayı, büyük bir mutluluk olarak, ister. Sanki bir edatı bir zarf yerine kullanmak pek büyük bir

felaketmiş ve bu kadar feci bir yanlış kullanıma karşı koymak için en kanlı savaşlara girişmek gerekirmiş gibi... Bu tatlı ümitle, dilbilgisi uzmanları dilbilgisi hakkında ne yazmışlarsa -bunların üslubu istediği kadar sıkıcı, istediği kadar barbarca olsun- hiç durmadan inceler; üzerlerinde düşünür, okur, tekrar okur; bu da, gerçekten, ufak bir iş değildir, çünkü denebilir ki ne kadar dilbilimci varsa, o kadar da dilbilgisi vardır; hatta daha da çok vardır; zira dostum Aide, kendi başına beş taneden fazla yazmıştır. Bu zahmetli işin ortasında, bu konu üzerine yazılmış en küçük yazı yüzünden -yazı ne kadar budalaca, ne kadar bayağı olursa olsun- ölüm korkuları geçirir; çünkü olağanüstü buluşunda başka birinin ondan önce davranıp bu kadar güzel bir şanı elinden almasını, bu kadar büyük zahmet ve çalışmaların meyvelerinin kaybolmasını istemez. Buna, çılgınlık, delilik, istediğinizi deyiniz; ama itiraf ediniz ki bütün hayvanların arasında muhakkak en sefil hayvan olan ukala, benim yardımımla mutluluğun o kadar yüksek bir derecesine erişir ki, talihini, evrenin en büyük kralının talihi ile değişmek istemez.

50

Şairler bana o derece minnet borçlu değildirler; meslekleri doğrudan doğruya benim sunduğum armağanlara doğal bir hak kazandırır. Bildiğiniz gibi, şairler, durmadan delilerin kulaklarını saçmalarla, gülünç masallarla okşayan başına buyruk bir millettir. Ölmezliğe hak iddia etmek, hatta bunu başkalarına vaat etmek için fazlasına gerek yoktur. Özsaygı ile yüze gülücülük, şairlerle ayrıca dostturlar. Bunlar kadar da kimse bana saf, sürekli bir tapınmada bulunmaz. Hatipler her ne kadar bazen benim esaslarımdan uzaklaşır, filozoflarla biraz uyuşurlarsa da, birçok sıfatlarından ötürü gene bana bağlıdırlar. Bu sıfatların yalnız bir tanesi üzerinde duralım: Her gün birçok saçma söylemezler mi, bundan başka, şaka etmek sanatına ilişkin gayet uzun, gayet ciddi eserler yazmamışlar mıdır? Konuşma sanatı hakkında eserini Herennius'a sunan yazar -kim olursa olsun- deliliği şakalar arasında sayıyor demektir. Hatiplerin prensi Demosthenes gülme üzerine llyada'dan uzun bir bölüm yazmıştır. Kısacası, bütün bu kimseler deliliğin kudretinden o kadar emindirler ki, zorlukları çözmekte şakanın, en ciddi usavurmadan çok defa daha elverişli olduğuna inanırlar. Oysa, şakalarla güldürmek hakkının benim tekelimde olduğunu kimse inkâr etmez sanırım.

Şair.

Kitaplar yazarak ölmezlik peşinde koşanlar, hatiplerle aşağı yukarı aynı kumaştan yapılmışlardır. Hepsinin bana büyük minnet borcu vardır. Ama ben özellikle yalnız havailikler, saçmalar yazanlara ilham veririm. Zira, makul eserlerle, az sayıda akıllı kimsenin alkışlarını çekmek isteyen, hakem olarak Persius'ları, Laelius'ları[61] reddetmeyen bu yazarlara gelince, bunların talihleri bence gıptadan daha çok merhamete layıktır. Zihinleri hep işkencededir; metinlerine ekler yaparlar, değiştirirler, silerler, sildiklerini tekrar yazarlar, tekrar tekrar gözden geçirirler, düzeltirler, akıl sorarlar; yaptıklarından hiç memnun olmazlar; bir eseri meydana çıkarmak için dokuz on yıl çabalarlar. Bu kadar uykusuzluk, zahmet, çalışmadan sonra, uykunun zevkini tatmadan geçirilmiş bu kadar geceden sonra elde ettikleri ödül nedir? Pek az sayıda okurun alkışı, yani dünyanın en boş, en havai şeyi. Hem bununla da bitmez: sağlığın, şişmanlığın, istirahatin elden gitmesi, bu gayretlerinin kötü sonuçlarıdır. Hayatın bütün zevklerinden yoksundurlar; renkleri uçar, zayıflar, gözleri akar, hatta bazen de kör olurlar; fakirlik ezer, kıskançlık eziyet eder, ihtiyarlık, ömürlerinin ortasında yakalar; bütün dertleri çektiken sonra da zamansız bir ölümle göçüp giderler, işte bilge bir yazarın, kendi gibi üç dört sefil tarafından övülmek zevkini tatmak için, üzerine çekmekten korkmadığı dertler sürer. Benim koruyuculuğum altında yazan yazar ise, tersine ne kadar mutludur; ne zahmet, ne çalışma bilir, aklından geçeni yazar, heyecanlanmış düş gücünün bütün hayallerini kitap şeklinde bastırır; metninden hiç silmez, hiç düzeltmez; bilir ki yayımladığı saçmaların çılgınlıkları oranında hayranları olacak, yani delilerle cahillerin sayısız sürüsünü büyüleyecektir. Birkaç âlim ve ince kimse eserleri okur da hor görürse, onun umurunda mı? İki üç makul şahsın ıslıkları, her taraftan toplayacağı sayısız alkışların parlak gürültüsü ile bastırılacak değil mi ki!

Kendi adları altında başkalarının eserlerini çıkaranlar, daha da tedbirlidirler; asıl sahiplerine çok zahmet ve çalışmaya mal olan bir şana zahmetsizce el koyarlar. Pekâlâ bilirler ki hırsızlıkları er geç keşfedilecek; fakat şimdilik hayranlığı üzerlerine çekmiş olmak zevkini tadarlar. Övüldükleri, meydanlarda: işte budur, o mükemmel adam diye gösterdikleri vakit; kendileri de kitaplarını bir kitapçının dükkânında gördükleri, her sayfa başında adlarını genellikle yabancı ve anlaşılmaz eski kitaplarda bulunan deyimlere benzer iki üç lakapla birlikte okudukları zaman hindi gibi nasıl kabardıklarını görmeli! Bütün bu adlar da nedir? Adlar, işte o

kadar. Yeryüzünde bulunan bu kadar milyon insandan ancak birkaçı bunları işitmiştir. Hem de bu birkaç kişi için de ancak pek azı onlara saygı duyar; zira cahillerin zevkleri, en büyük doktorlarınki kadar birbirinden farklıdır. Çok defa bu lakapları kendileri uydurur ya da herhangi bir antik çağ yazarından alırlar. Bir tanesi kendine Telemakhos, bir başkası Stelenus ya da Laertes adını verir[62]; beriki Polykrates,[63] öteki Thrasymakhos,[64] aşağı yukarı kendini bukalemun yahut helvacı kabağı diye adlandırmak, bazı filozoflardan örnek alarak kitaplarını alfabenin harfleriyle işaretlendirmek gibi bir şey... Ama, mektuplarda, şiirlerde, övgülerde bunların birbirini karşılıklı olarak övmeleri kadar hoş bir şey yoktur. Delilerin övgücüsü deliler, cahillere hayran cahiller! Biri, "Alkeus'u[65] aşıyorsunuz" der; öteki, "Kallimakhos'tan[66] daha hünerlisiniz" diye cevap verir. Bir tanesi "Cicero'dan daha güzel söz söylüyorsunuz" diye haykırır. Öteki "siz de tanrısal Platon'dan bin kere daha bilginsiniz" diye karşılık verir. Başka defalar, şanları daha çok göze çarpsın diye ünlü bir karşı düşünceli seçerler. Tartışmaları karşısında ikircim içinde kalan halk, karşıt duygularla hiziplere ayrılır: Scinditur inctfrtum studia in contraria vulgus. Sonunda her iki pehlivan, marifetlerinden memnun olarak cenk yerinden uzaklaşır ve her biri zaferin şanını kendi için ileri sürer. Makul kimseler bütün bu deliliklerle alay ederler; bunda haklıdırlar. Ama şu da bir gerçektir ki, bütün bu yazarlar iyiliklerim sayesinde mutludurlar; onlar kendi zaferlerini Scipio'larınkine tercih ederler.

Bütün bu şeylere cam gönülden güldüklerini gördüğüm, başkalarının delilikleriyle alay etmekten bu kadar haz duyan bütün o sözde bilgeler bana hiç teşekkür borçları olmadığını mı sanırlar? Sizi temin ederim, onlar bana çok minnettar olmalıdırlar. Bunu inkâr ederlerse, bütün insanların nankör olmaları gerekir.

51

Hukukçularla başlayalım. Bunlar kendilerini bilginlerin birincileri sayarlar. Sisyphos gibi, gayet iri bir kayayı bir dağın tepesine çıkardıkları, kaya dağın tepesine getirilip tekrar aşağı düşünce, gene onu durmadan çıkardıkları vakit,-yani beş-altı yüz kanunu, konularıyla ilgili olup olmadıklarına bakmaksızın, birbiriyle karıştırdıkları vakit- yorum üzerine yorum, aktarma üstüne aktarma yığdıkları, bilimlerinin pek güç bir şey olduğuna sıradan halkı inandırdıkları vakit (zira en fazla hayranlığa layık şeylerin, çok zahmet ve çalışmalarla elde edilenler olduklarına inanmışlardır) kendilerine hayran oluş tarzları hiçbir ölümlüde görülmemiştir.

###Hukukçu.

Tartışmacılarla safsatacıları -Dodona'nın[67] en büyük kazanlarından daha fazla gürültü eden ve en az gevezesi, yeryüzünde bulabileceğimiz en geveze yirmi kocakarıya kafa tutmaya muktedir şu adamları- aynı sınıfa koyalım. Yalnız gevezelikle kalsalar, ne âlâ... Fakat en boş, en gülünç şeyler için inatla tartışırlar, kavga ederler, ettikleri kavgaların çokluğundan, peşine düştükleri gerçeği çok defa gözden kaçırırlar. Özsaygı onları tamamen mutlu kılar. Elde iki üç tasım, her türlü pehlivana karşı koymak, hangi konu üzerinde olursa olsun savaşmak üzere, korkmadan meydana atılırlar. Karşılarındaki Stentor[68] olsa bile, gerilediklerini hiç görmezsiniz. İnatçılıkları, onları yenilmez hale kor.

52

Sonra filozoflar gelir. Sakallarından, cüppelerinden ötürü kesinlikle saygıdeğer kimseler! Yeryüzünde yegâne bilge olmakla övünen, başka insanlara dünya üzerinde kımıldayan boş hayal gözüyle bakan kimseler! Felsefi saçmalamalarıyla, evrende birbirinden farklı, sayısı sınırsız acunlar yaratmak; güneşin, ayın, yıldızların ve diğer kürelerin büyüklüklerini, çırpıyla endazesine kadar ölçmüş gibi, bize bildirmek; gök gürültüsünün, rüzgârın, ay ve güneş tutulmalarının, daha başka anlaşılmaz olayların nedenlerini, sanki doğa, acunu düzenlerken özel yazmanlarmışlar, yahut tanrıların meclisinden henüz geliyorlarmış gibi açıklamak, bunlar için ne zevktir, bilseniz!

Filozof.

Fakat bu filozofların küçücük düşüncelerinden son derece daha üstün olan o doğa, onlarla ve tahminleriyle alay eder. Yakın hiçbir bilgileri olmadığının oldukça açık bir kanıtı, savundukları çeşitli görüş açıları üzerinde, aralarında, insanın hiç içinden çıkamadığı kavgaları olmasıdır. Kesinlikle bir şey bilmezler; her şeyi bilmekle övünürler; kendilerini tanımazlar; bazen görüşlerinin zayıflığı, yahut sık sık saçmalayan zihinlerinin dalgınlığı, ayaklarının altında bulunan bir hendeği, bir taşı görmelerine engel olur. Ama, onları dinleyiniz; sanırsınız ki, ideaları, tümel kavramları, tözel biçimleri, ilk maddeyi "ne"likleri, "böylelik"leri,[69] özü, bir vaşağın bile, bence seçemeyeceği küçücük birtakım şeyleri mükemmel surette görürler. Üçgenleri, daireleri, kareleri ve girift surette birbirine karışmış birçok başka matematik şeklini üst üste yığdıkları, yahut bu şekillere savaş düzeninde dizilmiş harfler ekleyip bunları bin bir türlü birleştirip, gene birleştirerek en açık şeyler üstüne karanlık perdesini gerdikleri, dinleyen cahillere bu açık şeyleri anlaşılmaz bir hale soktukları vakit, sıradan halka ne büyük hor görüyle bakarlar! Hatta filozoflar arasında birçokları vardır ki, bunlar geleceği yıldızlarda okumakla övünür, en büyük büyücülerin vaat etmeye cüret edemedikleri şeyleri vaat ederler: mutlu deliler! Kendilerine inanacak kadar budala kimseler bulan mutlu deliler!

Astrolog, matematikçi.

Q·SCOTI·

Teolog.

Teologlara gelince, belki onlardan hiç söz etmeseydim, iyi ederdim. Fena kokan bir nesneye dokunmak, onu sallamak, ihtiyatlı bir hareket olmaz. Bunlar alaydan anlamayan, önemsiz bir sorun yüzünden alev alan kimselerdir. Bunlar, üzerime dolu gibi kanıtlar yağdırarak beni tövbe etmeye zorlamak isterler; yahut, reddedersem, beni herkese bir "sapkın" diye ihbar edebilirler; zira iyilikseverlikleriyle onurlandırmadıkları kimselere karşı genellikle kullandıkları korkuluk işte budur. Yeryüzünde belki onlar kadar iyiliklerimi itiraftan tiksinen bir kimse yoksa da, bu iyiliklerden oldukça büyük bir parçanın kendilerine düştüğü de inkâr edilemez. Teologlar, özsaygının olağanüstü etkisiyle mutlu olurlar; mutluluklarından gökyüzünün üçüncü katına çıkarlar; birbirlerine birer küçük tanrı gözüyle bakarlar ve hayali Olympos'larından, öteki ölümlülere merhamet bakışları atarlar, o ölümlüler ki gözlerinde yeryüzünde sürünen aşağı hayvanlardır. Çevreleri bir muhteşem tanım, sonuç, ek, kanıt, örtük ve açık önerme ile sarılmış olduğundan kendilerine o kadar çok kaçamak yol sağlarlar ki, Vulcanus'un, sadakatsiz karısını ve cenklerin yiğit tanrısını içine düşürmeyi başardığı ağdan bile kurtulacakları umulur. En çözülmez zorlukların düğümünü birden çözüveren bir sürü ayrımlar, kesilmek bilmez bir kaynaktan akan yeni sözcükler ve şaşılacak deyimlerle, her zaman işin içinden çıkarlar. En açıklanmaz sırları kendi keyiflerine göre açıklamalarını bir görmeli! Size acunun yaradılışının, dünyada hükmü görülen harikulade düzeninin sebeplerini meydana çıkarırlar. Size ilk günahın, ilk ana baba sülalesine hangi yollardan geçtiğini gösterirler; Mesihin, Meryem'in karnında ne zaman, nasıl, ne yollarla meydana geldiğini söylerler, şarap ve ekmekte İsa'nın kanı ve eti bulunması sırrına, tözsüz olarak varolan ilineklere elinizle dokundururlar. Fakat bunlar, üzerlerinde binlerce defa durulmuş, sıradan sorunlardır, işte şimdi size ünlüler ve nur almışlar diye niteledikleri kimselere özgü kıldıkları başka sorunlardan birkaç tane; işte şu önemli sorunları ele almak söz konusu olunca uyanırlar: Tanrısal doğmanın bir anı olmuş mudur? Mesihe kadar birkaç döl kabul etmek gerekir mi? Şu önerme: "Baba Tanrı, oğlundan nefret eder" mümkün müdür? Tanrı, insan olduğu gibi, kadın, şeytan, eşek, helvacı kabağı, çakıltaşı olabilir miydi? Helvacı kabağı olmuş olsaydı, bu kabak nasıl vaaz edebilir, mucizeler yapabilir, çarmıha gerilirdi? Aziz Petrus, Mesih'in bedeni henüz çarmıha çiviliyken Missa duasını söylemiş olsaydı, neyi kutsamış olurdu? O zaman, İsa, hâlâ insandır denebilir miydi? Tekrar Dirilme'den sonra, yiyip içilebilir

mi? Adamcağızlar açlığa, susuzluğa karşı önlem alıyorlar; öngörüşlülükleri hayranlığa değer!

Vulcanus'un yatağı.

Bunlarda, yukardakilerden çok daha hoş birtakım başka budalalıklar vardır: kavramlar, bağıntılar, biçim almalar, "ne'lik"ler, "böyle'lik"ler, yani başka hiçbir yerde olmayanı, en zifiri karanlıklar içinde görebilecek gözleri olanlar tarafından ancak sevilebilen şeyler. Bununla da bitmiyor, ahlak kavramları da o kadar paradokslu hikmetlerle doludur ki, Stoacıların paradoksları yanlarında hafif kalır. Sözgelimi size şöyle derler: Bin kişiyi boğmak, pazar günü fakir bir adamın ayakkabısını bir tek defa tamir etmek kadar büyük bir cinayet değildir. Yahut da: En küçük bir yalanı söylemektense, bırakınız evren ve içinde bulunan ne varsa hepsi mahvolsun. Zaten pek ince olan bu incelikler, okulun bütün dolambaçlı yollarından geçerek daha da incelirler. Hem, bir labirentten çıkmak, Realistlerin, Nominalistlerin, Thomistlerin, Okhamcıların, Scotusçuların,[70] kısaca burada ancak başlıcalarını saydığım bütün teologia tarikatlarının ağlarından kurtulmaktan daha kolaydır. Bunlarda o kadar verimli bir güçlükler pınarı vardır ki, havarilerin bile, bütün bu konular cenk meydanında karşılarına çıkmış olsaydı, yukardan aldıkları ruhtan büsbütün başka bir ruha ihtiyaçları olurdu.

Aziz Paulus, imam olduğunu gösterdi: ama Paulus: İman, ümit edeceğimiz şeylerin tözü, duyularımızla neyi algılamıyorsak, onun kanıtıdır, dediği vakit, verdiği tanım pek bilimsel değildir. Bu kutlu havari, cömertlikle doluydu; fakat Korinthos'lulara birinci mektubunun XIII'üncü bölümünde, bu erdem hakkında verdiği tanım ve bölümleme, mantık kurallarına uymamaktadır. Havariler büyük bir dindarlıkla ekmeği kutsarlardı; ama a quo, ad auem deyimleri, tözün değişimi, aynı bedenin aynı zamanda ayrı ayrı yerlerde nasıl var olduğunu, Mesih'in gökteki bedeni, Mesih'in çarmıhtaki bedeni, Mesih'in tözünün değişimi sırasındaki bedeni arasındaki farklar onlardan sorulsaydı; töz değişiminin meydana gelmesi için söylenen sözler, parçaları çeşitli ve onlarda birbirini izleyen sınırlı ve ölçülü, bu sırrın hangi anda gerçekleştiği sorulsaydı hiç şüphesiz bütün bu sorunlar üzerinde harikulade bir verimlilikle tartışmada bulunan, bunlara dair gün kadar açık tanımlar veren medresecilerin cevapları kadar ince cevaplar veremezlerdi. Havariler, İsa'nın anasını şahsen tanıyorlardı; fakat aralarında bir tane var mıdır ki bu iffetli ananın ilk günah lekesinden nasıl korunmuş kaldığını yeni teologlarımız gibi kesin olarak kanıtlamış olsun?

Petrus'a anahtarlar verildi; o bunları, kime teslim ettiğini iyi bilen birinden aldı; fakat ben bu kutlu havarinin, anahtarların bir cahil elinde bilim anahtarı olacağını düşünecek kadar ince fikirli olduğundan şüphe ederim. Havariler her yanda insan vaftiz ederlerdi; ama onlar hiçbir zaman vaftizin biçimsel, maddi, etkin ve ereksel nedenlerinden söz etmemişlerdir. Onlarda, ayrılabilen, ayrılamayan belirtilerden hiç bahis yoktur. Onlar Tanrıya taparlar, salt İncil'in şu cümlesine dayanarak, ruh ve hakikat olarak ona taparlardı: Tanrı ruhtur, ona tapanlar ruh ve hakikat olarak tapmalıdırlar. Fakat, bir duvar üstüne kömürle karalanmış bir resim, iki parmağı uzatılmış, saçları uzun, başının gerisinde üç parlak ışın ile halelenmiş olursa, İsa'nın şahsına edilen kulluğun yanına muhakkak layıktır, diye havarilere vahiy gelmişe benzemiyor. Gerçekten, bütün bu güzel şeyleri insan bilebilir mi? Meğer ki Aristoteles'in, yahut Scotus'un yüksek okulunda otuz kırk yıl geçirmiş olsun Havariler her an size tanrının bağışlamasından söz ederler; ama grâce gratuite ile grâce gratifiante arasındaki farkı hiçbir yerde açıklamamışlardır. Havariler sizi hayır işlerine teşvik ederler, ama opus operans ile opus operatum arasına hiçbir fark koymazlar. Her tarafta cömertliği vaaz ederler, ama tanrı vergisi cömertlikle sonradan kazanılmış cömertliği birbirinden ayırmazlar; bu erdemin bir ilinek yahut bir töz olduğunu, yaratılmış yahut yaratılmamış bir şey olduğunu söylemezler. Günahtan nefret ederler; fakat bugün günah denen şeyin bilimsel bir tanımını verebilmiş olsalardı, ölmeye razı olurdum; ama Scotusçuların zekâsından ilham almışlarsa, o zaman karışmam. Havarilerin en okumuşu olan Aziz Paulus, günümüz doktorlarının bütün inceliklerinde deneyimli olmuş olsaydı, sorulan, tartışmaları, soyları ve bizzat kendinin dediği gibi, sözcük üzerine kavgaları reddetmez ve yasaklamazdı. Ben, bunun tersini hiçbir zaman düşünemem, itiraf etmeli ki, Havariler zamanındaki teologia münakaşaları, bugünkülerin yanında hiç kalır; gerçekten saygıdeğer üstatlarımızın incelikten yana ilkçağın en ince tartışmacısı, safsatacı Khrysippos'u aştıkları görülüyor. Bununla beraber teologlarımızın son derece büyük alçakgönüllülüklerine hayran olalım: Havarilerde rastlantıyla yeteri kadar doğru ve bilgince olmayan bir yer buldukları vakit, yanlıştır diye kesip atmazlar, kendi akıllarına göre açıklarlar; kısmen ilkçağa, kısmen havarilik mertebesine olan saygılarından gelen takdire değer bir ılımlılık! Öyle ya, isa'nın bu ilk müritlerinden bu kadar büyük şeyler beklemek, haksızlık olurdu; madem ki ilahi üstatları bunlara dair bir tek kelime söylememiştir! Khrisostomos'larda,

Basilios'larda, Hieronymos'larda[71] aynı dikkatsizliklere, aynı yanlışlara rastlarlarsa, kenara Non tenetur, kabul edilmemiştir, diye yazmakla yetinirler. Kilisenin bu eski doktorları, yapıca pek inatçı kimseler olan okulsuz filozoflarla, Yahudilerle savaşmaya mecburdular. Onlar bu savaşı, kanıtlardan çok yaşamlarının kutluluğu ile, mucizeleriyle başardılar. O zamanlar için pek akıllıca bir hareket; çünkü meşgul oldukları kimseler, Scotus'un en ufak inceliğini anlayacak kadar ince fikirli değillerdi. Fakat bugün, bu kadar sivri incelikleri görünce silahları terk etmeyen okulsuz filozof nerede, sapkın nerede? Meğer ki bu kimse, incelikleri anlayamayacak kadar kaim kafalı, bunlarla alay edecek kadar ihtiyatsız, yahut da savaşa girişecek kadar aldatıcı usavurmalar sahibi olsun. Sonuncu halde, sanki bir sihirbazı başka bir sihirbazla tutuşturmak, yahut silahları büyülenmiş iki kişiyi savaştırmak gibi bir şey olur; bu savaş da işi, Penelope'nin dokuduğu bezden daha ileriye vardırmaz.

Fikrimce Hıristiyanlar, Türklere ve Araplara karşı son haçlı seferlerinde pek parlak başarılar kazanmış olan o hantal ve kaba askerleri gönderecekleri yerde, yaygaracı Scotusçuları, dikkafalı Ockhamcıları, yenilmez Albertusçuları ve korkunç safsatacılar ordusunu göndermiş olsalardı, pek iyi ederlerdi. O zaman bütün savaşların en hoşu, bütün zaferlerin en garibi görülürdü. Kılı kırk yaran kavgalardan alev almayacak kadar soğukkanlı bir insan var mıdır? Sivri iğnelerle uyarılmayacak kadar ahmak bir kimse olur mu? Her yerde çevrelerine yaydıkları yoğun karanlıklarda açıkça görecek gözleri olan düşman hani nerede?

Belki, burada bütün söylediklerimin birer şaka olduğunu düşüneceksiniz. Buna şaşmam, çünkü bilirim ki teologlar arasında bile, okulun bu havai, bu gülünç kavgalarıyla mideleri bulanan daha okumuş kimseler vardır. Birtakımları vardır ki bunlar, içlerine nüfuz edilemez sırlar hakkında -ki Hıristiyanların bunlara sessizce tapmaları gerekirdi- söyledikleri bütün o saygısız nutukları, teologianın yüksekliğini her gün ayaklar altına alan, dine aykırı tartışmaları, okulsuz filozof incelikleri, iddialı tanımları, bütün o soğuk, tatsız, hatta çok kere aşağı ve iğrenç sözleri ve bilgelikleri birer küfür olarak görür, müthiş günah sayarlar.

Ama bütün bunlar bizim ince tartışmacıların, birbirlerine hayran olmaktan, birbirlerini alkışlamaktan hoşlandıklarını söylememizi ve onları insanların en bahtlıları saymamızı engellemez. Gece gündüz bu nefis saçmalarla meşgul olduklarından, İncil'i yahut Paulus'un nağmelerini

ömürlerinde bir defacık olsun geçirmek için boş bir anları kalmaz. Okullarında bütün bu dakik meseleleri evirip çevirdikleri vakit, şairlerin, göğü Atlas'ın omuzlarına temellendirmeleri kadar sağlam olarak tüm kiliseyi cılız tasımları üstüne temellendirdiklerini sanırlar; üstelik, harikulade yardımlarını esirgerlerse kilise çöküverecek kanaatindedirler.

Dinbilimin Atlas'ı kiliseyi sırtında taşıyor.

Kutsal Kitap yumuşak balmumu gibi, arzularına göre durmadan şekil değiştirince duydukları haz! Ya kararlarını Solon kanunları kadar saygıyla kabul etmenizi istedikleri ve onları, kendilerine benzeyen birkaç ukala tarafından beğenildi diye, papanın emirlerine tercih ettiğiniz vakit duydukları zevk! Ya insan türünün eleştiricileri olarak meydana çıkıp, kendi örtük yahut açık sonuçlarından azıcık olsun aykırı fikirler ileri sürmek bahtsızlığında bulunanları tövbeler terennüm etmeye mecbur ettikleri zamanki zaferleri! İşte o zaman, sözleri birer kerametmiş gibi gururla şunları bağırdıklarını işitirsiniz: Bu önerme hir rezalettir; öteki, cüretlidir; bu önermede baskı korkusu var; öteki edep ve ahlak kurallarına aykırıdır; öyle ki ne vaftiz, ne incil, ne Aziz Paulus; ne Hieronymus, ne Augustinus, hatta ne de Aristotelesçilerin piri Thomas insanı Hıristiyan eder, meğerki bizim teoloji diplomalılar onaylamış olsunlar, zira bunların usavurmaları o kadar incedir! Bu bilge doktorlar bize öğretmemiş olsalardı, kim tasavvur edebilirdi ki örneğin; lazımlık sen pis kokuyorsun ile lazımlık pis kokuyor önermeleri, yahut: tencere, sen kaynıyorsun ile tencere kaynıyor önermeleri, aynı derecede doğrudur diyen Hıristiyan değildir. Doktorlarımızın, bilgelikleri üzerine basılmış bulunan büyük mührü, halka bütün önermelerin varlığını öğretmemiş olsaydı -o, önermeler ki, aleyhlerinde ilan ettikleri yasak olmasaydı, belki hiçbir vakit okunmayacaklardı- kiliseyi bütün o uğursuz sapkınlıklardan kim kurtarırdı? Bu güzel şeyler teologları, bütün insanların en bahtiyarları kılıyor.

Bir de, cehennemin tasvirini; birkaç yıllarını içinde geçirmiş kadar doğru olarak verdikleri zaman, heveslerine göre yeni gökler yaratarak, tanrının affına erişmiş olanların, ruhlarının istedikleri gibi gezecek, ziyafet çekecek, top oynayacak bir yeri olsun diye, o geniş ve muhteşem Empyreus'u uydurdukları zaman ne kadar büyük haz duyarlar! Hem bu büyük doktorların kafaları bütün bu anlamsız sözlerle o kadar doludur ki, Jüpiter'in kafasının, beyninde yarattığı Pallas'ı doğurmak için, Vulcanus'tan baltasını vermesini yalvardığı zaman, daha dolu olmadığına gerçekten inanıyorum. O halde, genel tartışmalarda kafalarının bu kadar iyi sarılmış olmasına artık şaşmayınız; bu önlem olmasaydı, başlarının çatlayıp bin parçaya ayrıldığını görürdük.

133

Jüpiter'in kafasından çıkan Pallas Athena'nın doğuşu.

Ben de, kendilerini gerçekten teolog sandıklarını; bilhassa kullandıkları lehçe, aşağılığın, barbarlığın son derecesine erişmiş olduğundan bunu sandıklarını gördüğüm vakit, ancak kendileri gibi kimselerin içlerinden bir anlam çıkarabileceği karanlık ve sıkıntılı cümleler kekeledikleri vakit, bazen gülmekten kendimi alamıyorum. Çünkü sıradan halkın anlatttığı şeyleri pek zarif sayarlar. Onlarca, teologiayı dilbilgisi kurallarına bağlı kılmak, onun itibarını yerlerde süründürmektedir. Böylece her an dilin saflığına karşı günah işlemek hakkını kendilerinde bulurlar. Saygıdeğer doktorlarda, en aşağı halk tabakası ile ortak olan hayranlığa layık bir ayrıcalık!... Nihayet, Üstadlarımız Baylar diye adlandırılıp bir çeşit saygıyla selamlandıkları her defada, kendilerini tanrılara hemen hemen benzer sanırlar. Bu hitapta, Yahudilerin o kadar saygı gösterdikleri o tanımlanmaz Yehova adında olduğu kadar görkem gördüklerine inanırlar. Bunun içindir ki, üstadımız unvanını, o korkunç unvanı büyük harflerle yazmamayı cinayet saydıkları gibi, biri çıkıp Latincede bu iki kelimenin sırasını değiştirmeyi aklından geçirir ve Magister Noster yerine Noster Magister yazarsa, bu caniyane alt üst edişle onun teologiaya karşı bu büyük cinayeti işlemiş olduğundan emindiler.

54

İşte size şimdi de hemen hemen teologlar kadar mutlu kıldığım kimseler. Bunlar, genellikle rahip yahut keşiş denen adamlardır. Bu iki ad onlara hiç uygun değildir; çünkü bu sözde rahipler, bu sözde din adamları kadar az dindar insan olmadığı gibi, bu sözde keşişlere yani münzevilere her yerde rastgelinmektedir. Eğer bu kimselerin kendi gözlerinden bin türlü yolla durumlarının aşağılığını ve rezaletini saklamasaydım, dünya yüzünde onlardan daha sefil bir insan türü olur muydu? Her yerde korkunç hayvanlar gibi nefret edilen bu adamlara sırf rastgelmek fenaya yorulur; buna rağmen bunlar, olağanüstü kimselermiş gibi kendilerine hayrandırlar. En yüksek dindarlığın, en kaba cahillikten ibaret olduğuna inanan bu adamlar, okuma bile bilmemekle övünürler. Kiliselerinde ahmak bir tavırla anlattıkları mezmurları anırdıkları zaman, Allah'ın, meleklerin ve cennetteki bütün azizlerin onları dinlemekle büyük haz duyduklarından pek emindirler. Aralarında bazıları vardır ki bunlar pislikleri ve sefaletleriyle gururlanarak, son derece büyük bir küstahlık ve yüzsüzlükle kapı kapı gezip sadaka dilenirler. Onlara, misafirhanede, arabada, koçuda, pazar kayığında her yerde rastgelinir; her yerde etrafınızı sararlar, sizi usandırarak elinizden sadakalar koparır, böylece asıl fakirleri sadakalardan mahrum ederler, işte, pislikleri, cahillikleri, kabalıkları, edepsizlikleri ile bize havarilerin hayatını canlandırdıklarını iddia eden şanlı adamlar.

Keşiş Mezmur kitabıyla.

Bunların bütün emellerine bir çeşit matematik kesinlikle düzen veren ve azıcık dışına çıkıldığı zaman kefareti gerektiren bir cinayet işlenmiş demek olan o dakik kurallardan daha hoş bir şey var mıdır? Ayakkabıyı bağlayan düğümün adedi, kemerin rengi ve genişliği, cüppenin alacalı rengi, kumaşı, kukuletanın tam şekli ve genişliği, baş tıraşının tam çapı, uykuya ayrılacak saat, her şey belirlenmiş, ölçülmüş, saptanmıştır. Birbirinden tek farklı zihin ve bedenler üzerinde bu tekdüzeliğin bırakacağı güzel etkiyi düşününüz. Fakat bütün bu saçmalar yüzündendir ki, tarikata girmemiş serbest rahiplere o kadar az önem verirler, her iki taraf, birbirini karşılıklı hor görür. Bir parça farklı bir kemer, biraz daha açık yahut koyu bir giysi, işte, havarilerin cömertliğini uygulamayı kendilerine meslek edinmiş olan bu kimseler arasında en kanlı kavgaları doğurmak için fazlasına gerek yok. Bazıları, tövbekârlığı, en adi, en kaba kumaştan giysiler giymeye kadar götürürler, ama derileri üstündeki gömlek en ince kumaştandır. Başkaları, bunun aksine olarak, gömlekleri üste, yün giysileri alta giyerler. Öyleleri vardır ki para görünce titremeye başlarlar, bunlar en küçük sikkeye dokunmaktansa, en zehirli yılana dokunmayı tercih ederler. Fakat şarap yahut kadın elde etmek söz konusu olsun, aziz papazlar o zaman o kadar vicdanlı değildirler. Bu anlamda her keşiş kümesi, ötekinden ayırt edilmek için, ne kadar çaba gösterir! Onların en büyük istekleri Mesih'e benzemek değil, aralarında birbirlerine benzememektedir. Bir de, kendilerine taktıkları lakaplarda, mutluluklarının bir kısmını görürler. Bazıları Cordelier diye çağrılmakla övünürler; bu Cordelier'ler de, Recollet, Mineur, Minime, Bulliste'lere ayrılırlar? Sonra Benedictin'ler, Bernardin'ler, Brigittain'ler, Augustin'ler, Guillelmite'ler, Jacobin'ler gelir.[72] Sanki kendilerine düpedüz Hıristiyan demek az geliyormuş gibi, bütün bu adlardan onur duyarlar.

Keşiş kızı öpüyor, ama paraya dokunmayı reddediyor.

Bu kimselerin çoğu, törenlerine ve insani geleneklerine o kadar güvenir ki, bütün bu güzel şeylere uymakla geçmiş bir ömrü ödüllendirmek için bir cennetin ancak yettiğine inanırlar. Düşünmezler ki Mesih, bütün bu boş kuralları hor görerek, insanlara, verdiği kanunun dayandığı büyük cömertlik kuralına uyup uymadıklarını soracak. Oysa biri, her çeşit balıkla dolmuş koca karnını gösterecek; öteki, günde şu kadar yüz hesabıyla okunmuş, bin ölçek mezmuru ortaya dökecek; bir üçüncü, tuttuğu oruçları uzun uzun sayacak ve günde bir defa yemek yediğinden ötürü karnının kaç kere patlamak üzere olduğunu anlatacak; buradaki, taşımaya yedi koca gemi yetmeyecek kadar çok tören, ibadet, batıl inançtan bir yığın gösterecek; öteki, altmış yıl, parmaklarını önceden çift eldivenle kaplamadan hiç paraya dokunmamış olmakla övünecek; başka biri, gemicilerin en aşağısının bile giymekten utanıp kızaracağı, pis kirli cüppesini gösterecek; başka biri de, kayaya yapışık bir sünger gibi, elli yıldan fazla aynı manastıra bağlı yaşamış olmakla övünerek; bunlar, ilahi söylemekten seslerinin kısıldığını ileri sürecekler; şunlar, yalnızlıktan avanak olduklarını, yahut susmaktan dillerinin uyuştuğunu iddia edecekler. Ama Mesih, bu bitmez tükenmez övünmeler silsilesini durdurarak şöyle diyecek: "Yahudilerin bu yeni türü de nedir? Ben insanlara bir tek kanun verdim; benim tanıdığım yalnız o kanundur; bu adamların da hiç söz etmedikleri yalnız odur. Ben babamın devletini, cüppelere, dualara, perhizlere, sürekli oruçlara değil, cömertliğin bütün ödevlerini yerine getirenlere vaat ettim; şimdi fikrimi açıkça, benzetmesiz olarak anlatacağım. Ben, gördükleri hayır işlerinin değerini bu kadar iyi bilen, benden daha kutlu görünmek isteyen kimseleri tanımıyorum. Bunlar gitsinler benimkinden başka bir cennet arasınlar; onu, boş geleneklerini benim kanunuma tercih ederek izledikleri kimselerden istesinler." Bu bilgelikleri işitince, kendilerine gemicilerin, arabacıların tercih edildiklerini görünce, birbirlerine ne gözle bakacaklardır sanırsınız? Ama, şimdilik, onlara ilham ettiğim tatlı ümitlerin verdiği mutluluğu tatmaktadırlar.

Obur keşiş

Çeşitli keşiş tarikatları, her ne kadar halklardan büsbütün ayrı, başka başka topluluklar oluştururlarsa da, kimse onları hor görmek cüretinde bulunamaz, çünkü günah çıkarma âdeti, onlara bütün aile sırlarını açar. Bu sırları meydana vurmakla büyük bir cinayet işlediklerine gerçi inanırlar, ama bir Bakkhos töreninde hoş bir hikâye ile konuşmaları neşelendirmek istedikleri vakit, bu korkudan kolayca kurtulurlar; o zaman en şüphe götürmez halleri anlatarak, en açık ayrıntıları vererek sizden söz etmekten çekinmezler; size gösterdikleri biricik lütuf, adınızı söylememektir. Bir kimse bu tehlikeli eşek arılarını tesadüfen kızdırıverirse, vaizlerinde ondan nasıl öç aldıklarını, düşmanlarına nasıl kapalı kelimelerle işaret ettiklerini görmeli. Bu kapalı kelimeler, aynı zamanda o kadar da açıktır ki, bunları anlamamak için budala olmak lazım gelir. Kısacası, bu alçak Kerberoslar hiç durmadan havlarlar, ta ki ağızlarına iyi bir parça atılsın.

Rica ederim, bana şunu deyin: Kürsüde vaaz eden bir keşiş kadar zevkle inceleyeceğiniz bir aktör, bir meydan soytarısı bulunur mu? Cüppelilerin güzel söz söyleme kurallarını nasıl gülünç bir şekilde uyguladığını kullandığını görüp de kahkahalarla gülmemek mümkün mü? Aman Tanrılar; ne el kol hareketleridir o, ne komik ne gülünç ses nağmeleridir o! Ne havlamalar, ne böbürlenmeler! Her an suratlarını ne büyük çeviklikle değiştirirler! Ne kadar kuvvetli bağırtılar -kubbeleri çınlatan bağırtılar- çıkarırlar! Bu güzel konuşma sanatı onlarda, keşiş kardeşten keşiş kardeşe gizlice geçen büyük bir sırdır. Bu önemli sırlara ermek şüphesiz bana düşmez; o halde ben size yalnız zayıf tahminlerimin sonuçlarını bildireceğim.

Vaazlarına önce bir münacatla başlarlar; bunda şairleri taklit ederler; sonra uzun ve tumturaklı bir giriş yapıp, cömertliğe ilişkin bir nutukta, size Nü'den söz ederler; isa'nın ölümü sırrının açıklamasını, Babil'in o mahut ejderi Bel'in koruması altına korlar; sizi perhiz hakkında bir vaaz dinlemeye hazırlamak için burçların oniki şeklinden söz ederler; yahut da, arkasından imandan söz etmek üzere, önce dairenin kareye çevrilmesi üzerine uzun uzun tartışmada bulunurlar. Bu ünlü delilerden... affediniz, bu ünlü doktorlardan demek istiyordum, bu ünlü doktorlardan birini ben kendim dinledim; kutlu üçlük sırrını şanlı bir dinleyici kitlesi önünde anlatacaktı. Biliminin adi bir bilim olmadığını göstermek, aynı zamanda teolog kulaklarını tatmin etmek için, işe yepyeni bir tarzda başladı. Önce alfabenin harflerinden, sözcükleri oluşturan hecelerden, cümleleri oluşturan

sözcüklerden konuştu; sonra, ismin fiille ve sıfatla nasıl uyması lazım geldiğini söyledi. Dinleyicilerin çoğu hayret içindeydi; birkaçı, alçak sesle Horatius'un şu dizesini mırıldanıyordu.

Quorsum hoec tam putida tendum?

Bu gibi ahmaklıkların amacı ne olabilir?

Nihayet, şunu kanıtlamayı başardı: Dilbilgisinin esasları kutlu üçlük sırrının o kadar sadık bir tasviridir ki, en büyük geometrici, bütün şekilleriyle, onu hiçbir zaman bu esaslardan daha büyük bir açıklık, daha büyük bir pekinlikle ifade edemez. Bu yüksek doktor, teologianın bu büyük şaheserini meydana getirmek için sekiz ay çok zorluk çekmiş, kan ter içinde kalmıştı. Hem şimdi kendisi köstebekten daha kördür: Göstermeye mecbur olduğu dâhice çabada zihni, gözünün bütün inceliğini kendine çekmişti. Ona bakılırsa, kör olmaktan da canı hiç sıkılmıyor; görmeyi kaybetmesinin, kazandığı ölmez şanın pek pahalı bir karşılığı olmadığına kanaat getirmiştir.

Bunun kadar hoş bir başkasını daha dinledim: Seksenlik bir ihtiyar, tepeden tırnağa kadar teolog, hem o kadar teolog ki, Scotus yeniden dirilmiş sanılır. Bir gün İsa -Jesus- adının sırrını anlatırken, bu ilahi kurtarıcı hakkında ne söylenebilirse hepsinin adındaki harflerde saklı bulunduğunu ispat etti. Şöyle muhakeme ediyordu: "İsa'nın Latince adının yalnız üç hali vardır; bu, açıkça kutlu üçlüğün üç şahsına işaret eder. Şuna da dikkat ediniz ki yalın hali (Nominatifi) S ile biter: İesuS; (i) hali (accusatifi) M ile biter: İesuM; (e) hali (ablatifi) de U ile biter: İesU; şimdi, bu üç son harf: S, M, U, tarif edilmez bir sırrı ihtiva ederler çünkü şu üç Latince kelimenin: Sumum (Zenit), Medium (merkez) ve Ultimum'un (semti kadem, nadir) baş harfleri olduklarından, manaları açıkça anlaşılır: İsa -İesus- her şeyin esası, merkezi ve amacıdır. "Açıklaması, bütün bunlardan çok daha zor olan bir sır daha kalıyordu; bizim doktor bunun da içinden büsbütün matematiksel bir tarzda çıktı, İesus kelimesini, birbirinin eşi iki eşit parçaya böldü, öyle ki, S harfi ortaya yapayalnız kalıyordu. Sonra şöyle dedi: "İesus'un adında çıkardığımız bu S harfine, İbranilerde Syn derler; şimdi Syn bir iskoç kelimesidir; manası da sanıyorum ki, günahtır. Bu bize gün gibi açık olarak gösterir ki, günahı dünyadan çıkarıp atan İsa'dır, İesus'tur." Bu kadar harikulade bir girişi dinleyen bütün dinleyiciler ve özellikle teologlar, hayranlıklarından kendilerinden geçmişlerdi; az kalsın, tıpkı bir zamanlar

çocukları gözünün önünde Apollon tarafından öldürülen Niobe gibi taş olacaklardı. Bana gelince, ben Horatius'un anlattığı incir ağacından yapılma Priapos heykelinin, Canidia ile Saganus'un gece sihirlerine tanık olmak felaketine düştüğü zaman yaptığını yapmak üzereydim: Gerçekten buna değerdi; zira, Greklerde ve Latinlerde böyle bir nutkun lafı hiç işitilmiş midir? Demosthenes'le Cicero böyle bir incelikten bize örnek vermişler midir? Bu büyük adamlar nutuklarına, konularıyla ilgisi olmayan bir girişle başladıkları zaman, onları ayıplarlardı; o zamanlar düşünmezlerdi ki bu cins başlangıçlar kadar sıradan bir şey yoktur ve doğa bunları sığır çobanlarının en kaba sabasına bile ilham eder. Fakat bizim bilge doktorlarımız çok daha nurludurlar. Şuna inanırlar ki başlangıç dedikleri bu gibi sözlerde nutkun geri tarafına bağlayan hiçbir şey görülemez ve dinleyici hayret ve hayranlık içinde kendi kendine: Nereye varmak istiyor? diye sorarsa, birer iyi konuşma şaheseridirler.

Apollon, Niobe'nin çocuklarını öldürürken.

Doktorlarımız, sonra, İncil'in herhangi bir yerini, hikâye şeklinde anlatırlar; bunu acele ve söz arası gibi açıklarlar; düşünmezler ki bütün nutukları bu açıklamadan ibaret kalmalıydı; arkasından birdenbire şahıs değiştirir, bazen asıl konuya hiç uymayan bir teologia sorununu açarlar; işte, bir sanat harikası dedikleri şey budur! Nutkun bu yerindedir ki bizim keşişler, teologların kibrini taklit ederek, doktorlarına verdikleri şu tumturaklı unvanları kulaklarımızda çınlattırırlar: Heybetli doktor, ince doktor, fevkalade ince doktor, israfili doktor, kutlu doktor karşı çıkılmaz ve yadsınamaz doktor, işte burada bizi, bir sürü tasımlar, büyük önermeler, küçük önermeler, sonuçlar, ek sonuçlar, varsayımlar ve cahil halkın gözlerini kamaştırmak için kullandıkları bir sürü başka skolastik küstahlıklarla rahatsız ederler. Komedyanın nihayet beşinci perdesine gelince -ki burada artistin bütün hüneri göze çarpmalıdır- Tarih Aynasından yahut Romalıların Kahramanlıkları'ndan alınmış herhangi bir anlamsız, gülünç masalı size aktarırlar, onu evirir, çevirirler, simya, eğretileme, benzerlik bakımlarından yorumlar, böylece nutuklarını sona erdirirler. Yani, Horatius'un, Ars Poeticdrim başında tasvir ettiği ejderden bin kere daha acayip bir ejder!

Mitolojide bir hayvan.

İş bununla da kalmaz; bunlar bilmem nereden işitmişlerdir ki nutkun baş tarafı dingince, sesi pek yükseltmeden söylenmelidir. O halde, ne yaparlar? Girişlerinin ilk cümlelerini o kadar alçak sesle söylerler ki, kendileri bile ancak işitebilirler; sanki hiç kimse tarafından işitilmeyecek gibi konuşmak pek esaslı bir önlemmiş gibi. Onlara, ünlemlerin bazen tutkuları harekete geçirmekte büyük yardımları olduğu söylenmiş; onun için hiç beklemediğiniz bir anda birdenbire seslerini yükseltir, gereksiz yere divaneler gibi bağırırlar; onlara bir miktar çöpleme otu vermek arzusuna kapılırsınız, çünkü ihtar makamında bağırmak, boşuna zahmet olurdu. Sonra, bilirler ki nutuk, farkına varılmadan, derece derece hararetlenmelidir; onun için, vaazlarının her bir kısmının baş tarafını gelişi güzel okuduktan sonra, birdenbire konuşmada usta bir eda takınmakta hiç kusur etmezler; hatta bunu, en soğuk, en tatsız şeyleri söyledikleri ve ruhlarını teslim ediyorlarmış gibi bitirdikleri zaman da yaparlar. Sonra, onlara konuşma sanatı hocalarının şakayı ele aldıkları öğretilmiştir, onun için vaazlarını birkaç hoş sözle neşeli kılmak isterler. Ama, gerçekten, o kadar yerinde şaka ederler, ve o kadar zarif şaka ederler ki, onları saz çalmak isteyen eşekler sanırsınız. Bazen de ısırmaya kalkışırlar; fakat yaralamaktan ziyade, gıdıklarlar ve dinleyenlere en fazla yaltandıkları vakit, serbestçe doğruyu söylüyormuş, genel ahlaka karşı isyan ediyormuş gibi bir tavır takındıkları vakittir. Özetle, onları gördüğümüz, vaazlarını işittiğimiz zaman, panayır hokkabazlarını gördüğümüze yemin edebiliriz; oysa hokkabazlar onlardan çok da üstündürler; hoş berikilerin de ötekilerinde konuşmaları o kadar çok birbirine benzer ki, herkes, keşişlerin konuşma sanatını muhakkak surette soytarılardan, yahut soytarıların keşişlerden öğrendiklerini teslim edecektir.

Eşek ve arp çalan adam

Bütün bunlara rağmen, ve benim sayemde, hayranlar bulmaktan geri kalmazlar. Bazı kimseler vardır ki, onların vaazında bulundukları zaman, Cicero'ları, Demosthenes'leri işittiklerini sanırlar. Bilhassa tüccarlar ve kadınlar böyledirler. Onun için keşişler sırf onların hoşuna gitmeye gayret ederler, çünkü bilirler ki tüccarlara yaltaklanmakla, kötü yollarla kazanılmış bir servetin ufak bir parçasını onlardan çekeceklerdir. Kadınlara gelince, keşişleri sevmeleri için bin bir sebep vardır; fakat şüphesiz başlıca sebep, kocalarından bütün gizli şikâyetlerini genelllikle bu kutlu babalara açmalarıdır. Bu adamların bana büyük minnet borçları olmaları gerektiğini herhalde anlıyorsunuz; çünkü batıl inançları, gülünç törenleri, bitmez tükenmez bağırtılarıyla halk üzerinde bir nevi baskı sürdürmekten başka bir erdemleri olmadığı halde, kendilerini Paulus'lar, Antonius'lar[73] kadar büyük sanırlar.

Uydurma bir dindarlığın bütün görünüşlerini taklit ederek -iyiliklerimi saklamakla gösterdikleri nankörlük kadar- kötülük gösteren şu oyuncular sürüsünü bir tarafa bırakalım.

Biraz da kralları, prensleri sahneye çıkaralım. Bunların hemen hemen hepsi bana en temiz niyetlerle saygı gösterir; kanunlarıma açıkça uyan bu kimselerden açıkça söz edelim. Hükümdarların yarım dirhem sağduyuları olsaydı, halleri, durumları dünyanın en kötüsü, en bahtsızı olmaz mıydı? İyi bir hükümdara düşen bütün ödevleri tam olarak yerine getirmek isteyen bir kimsenin kendine ne kadar ezici bir yük yüklediği göz önünde tutulsaydı, tacın yalan yere yeminle, baba katliyle satın alınmaya değer bir nesne olduğunu aklından geçirecek bir tek kişi bulunur muydu? Öyle ya, bir milleti idare etmek işini üzerine almış bir insan, bütün hayatını toplumun çıkarlarına adamak için kendi çıkarlarından vazgeçmiş demektir. O, hep milletinin bahtiyarlığıyla meşgul, ve yasama gücüyle yürütme gücü şahsında toplanmış olduğundan kanunlara şaşmaz bir dikkatle boyun eğerek, bakanların, yargıçların doğruluğundan sorumlu olacak; düşünecek ki herkesin gözü üzerine dikilmiş olduğundan hareketinin doğruluğu ile, tatlı etkisi dünya yüzüne bahtiyarlık yayan iyiliksever bir yıldıza benzeyebilir; yahut da bunun aksine, uğursuz bir kuyrukluyıldız gibi her tarafa felaket ve ölüm saçabilir. Bilmelidir ki şahısların kötülükleri kalabalıkta hemen hemen hiç görülmez, etkileri de o kadar felaketli olmaz, ama bir prens, mevkisinin yüksekliği dolayısıyla öyle bir durumdadır ki, ödevine karşı işleyeceği en ufak kabahat, uyruklarını bol bol felakete boğan taşkın, zehirli bir kaynak olur. Soyun yüksekliği, zevkler, serbestlik, yaltaklanma, sefahat ve bunlar" gibi krallık mesleğine bağlı bin bir şey, kralları genellikle ödevlerinden alıkor. Ödevine bağlı kalmaya azmetmiş olanı, ne kadar cesur olmalı! Onu işlerinden uzaklaştırmaya uğraşan bu büyüleyici perilerin çekimine girmemek için kendini ne kadar dikkatle kollamak! İyi bir prensin ömrünü durmadan tehdit eden pusuları, kinleri ve başka tehlikeleri bir yana bırakalım, o düşünmelidir ki yakında edimlerinin doğru bir hesabını verecek; kendine teslim edilmiş devlet ne kadar genişse, bu hesap da o kadar dehşetli olacak! Evet, prensler bütün bu düşünceleri akıllarından geçirselerdi, -bilge olsalardı, bunu yaparlardı- öyle sanırım ki ömürlerinde bir an için zevk tatmazlardı. Fakat ben bu kadar keder verici

endişeleri onlardan uzaklaştırmaya çabalarım; devletlerinin işleri için tanrılara dayanmalarını ilham eden de ben değil miyim?

Prensler, gevşekliğe, hazlara dalarak ruhlarında iş ve endişenin en ufak görünüşünü uyandıracak her şeyi uzaklaştırır, kendilerine hoş sözlerle durmadan yaltaklananları en yakın çevrelerine kabul ederler. Her gün ava gitmekle, gayet güzel atlar beslemekle, mevkileri, memurlukları kendi çıkarlarmca satmakla, uyruklarının malım mülkünü azaltıp kendi kasalarına geçirtmek için her gün yeni çareler tasarlamakla krallara düşen ödevleri mükemmel surette yerine getirdiklerini sanırlar. Gerçi bunda pek tedbirsiz hareket etmezler: Yaptıkları eziyetleri haklı göstermek, dünyanın en haksız şeylerine hak görünüşünü vermek için bin bir bahane bulurlar; soydukları halkın sevgisini, hiç olmazsa bir dereceye kadar sağlamak için, ona bir parça dalkavukluk etmekten hiç geri durmazlar.

Kral.

Şimdi, bazen görülen prensler türünden bir prens düşününüz; yani kanunları bilmez, kamunun iyiliğini sevmez, sırf kendi çıkarıyla meşgul, her çeşit şehvete dalmış, hürriyetin, hakikatin, bilimlerin düşmanı, her şeyi kendi tutkularına, kişisel çıkarma dayandırır, toplumun selametinden başka her şeyi düşünür bir prens. Bu adama, bütün erdemlerin simgesi altın bir gerdanlık takınız; başını kıymetli taşlarla parıldayan bir taçla -kahramanca erdemlerle insanlar arasında parlayacağını ona hatırlatmaya mahsus bir taçla- süsleyiniz; eline, hakkın, bozulmaz doğruluğun kutsal simgesi asayı veriniz; nihayet, hükümdarın, milletine olan ateşli sevgisini gösteren erguvanı giydiriniz. Bu prens, hareketlerini, bütün bu büyüklük işaretleriyle karşılaştırsın, eğer bu süsleri taşımaktan utanmazsa, bütün bu tiyatro kıyafetini keskin zekâlı bir alaycının alaya almasından korkmazsa ben pek yanılmışım demektir.

56

Şimdi, nedimler hakkında, -çoğu kölelerin en aşağısı, en alçağı, en yerde sürüneni, en ahmağı olup da varlıkların en harikuladesi geçinmek isteyen bu kimseler hakkında- ne diyeyim? Ama bunların haklarını verelim; bir nokta vardır ki, onda insanların hepsinden daha alçakgönüllüdürler: Altını, erguvanı, kıymetli taşları üstlerinde taşımakla yetinir, bütün bu simgelerin temsil ettiği erdemleri gerçekleştirmek işini başkalarına bırakırlar. Şuna inanırlar ki, efendim, kral diyebilirlerse, bir övgüyü kısaca beceriverir ve Majeste, Altes, Ekselans gibi tumturaklı unvanları yerinde dağıtırlarsa, artık hiçbir şeyden kızarmamak derecesine erer ve zarafetle dalkavukluk etmek hünerini mükemmel surette elde ederlerse, mutlulukları artık en yüksek katına varmış olur. Zira nedimlerle yüksek şahsiyetlere yaraşan bütün bilimler, işte bunlardır. Zaten, hayatlarını biraz yakından incelerseniz, karşınızda Phaiaklar[74] kadar saf ve budala, Penelope'nin âşıkları kadar sefih kimseler bulursunuz.

Dalkavuk.

Bu adamlar öğleye kadar uyurlar. Uyandıkları vakit, bu anı beklemekten başka bir işi olmayan hamarat bir uşak, onlara çabuk çabuk bir Missa mırıldanır; duayı gecelikle dinlerler. Sonra kahvaltı, arkasından öğle yemeği gelir; ondan sonra kâğıtlar, zarlar, satrançlar, maskaralar, soytarılar, aşifteler, şakalar, kaba alaylar, ara sıra da bir iki güzel kahvaltı, yemekten sonraki bütün vakti doldurur. Akşam yemeği vakti gelir, sofraya oturur sonra kalkarlar; gece sık sık yemek yemeden yatmadıklarım da Allah bilir, işte, en ufak bir endişeye düşmeden, saatleri, günleri, ayları, bütün ömrü böyle geçirirler. Sarayda bulunduğum zamanlar, bütün bu nedimlerin gülünç cakalarından bazen benim de bıkıp usandığım olur; şurada bir sürü kız, bir sürü peri görürsünüz; kendilerini birer Tanrıça sanarak, meziyetleriyle zarafetlerini, arkalarında yerlerde süründürdükleri kuyruğun uzunluğu ile ölçerler. Burada, gayretli bir soylu, kendini prensin yanında görsünler diye kalabalığı dirsekleriyle yarar; başka biri memnun memnun böbürlenir, çünkü boynunda pek ağır bir altın zincir taşır ve bununla hem kuvvetini hem zenginliğini göstermekle gururlanır.

154

Piskopos.

Fakat prensler bu hoş hayatı sürmekte yalnız değildirler: Papalar, kardinaller, piskoposlar, onları taklit etmek için çoktan beri ellerinden geleni yapıyorlar, hatta denebilir ki onları geçmek işini de başardılar. Şu piskopos, giymiş olduğu bembeyaz kaftanın kusursuz bir ömür sürmesini kendine ihtar ettiğini; başını örten şu çift boynuzlu ve uçları bir tek düğümle birbirine bağlı külahın, eski ve yeni ahitlerin bilimini birleştirmesi gerektiği anlamında olduğunu; elindeki eldivenlerin, temiz ve ilahi sırları müminlere verirken dünyanın fenalıklarının bulaşmasından ellerinin korunduğunu gösterdiğini; asasının, kendisine teslim edilen sürüye devamlı surette bakacağının simgesi, haçın ise, bütün tutkulara karşı kazanması gereken zaferin simgesi olduğunu düşünmeye koyulsaydı, hayatı neye benzerdi? Bütün bu düşünceler ve daha bu çeşitten başka bin bir tanesi, zavallı başpapazı endişe ve kederle ezmez mi? Günümüzün piskoposları o kadar budala değildirler: Kendilerini otlamaya bakar; sürüleri otlatmak işini İsa'ya, papaz vekillerine, dilenci keşişlere bırakırlar; hem de piskopos kelimesinin, çalışma, şefkat, uyanıklık demek olduğunu kolayca unutur, para çekmek söz konusu olunca yeniden çok güzel hatırlarlar.

Kardinal.

Kardinaller, havarilerin ardılları olduklarından, onlar gibi yaşamaya mecbur olduklarını göz önünde tutsalardı; kilisenin mallarının, sahipleri değil mütevellileri olduklarına, o malları nasıl kullandıklarının yakında hesabını vereceklerine kani olsalar da, aynı hale düşerlerdi. Sonra "rütbetlular" biraz da ruhani giysi ve süsleri üzerinde düşünüp kendi kendilerine şöyle deselerdi: "Bu kaftanın anlamı, tam bir masumluk ve her sınava dayanabilen bir ahlak temizliği değil de nedir? Bu erguvani cüppeyle ayaklarımın üstüne katmer katmer yayılan, seyahatte dişi katırımı örten, icabında bir deveyi de örtmeye kâfi olan o geniş harmaninin anlamı nedir? Birincisi Allah'a karşı ateşli bir bağlılığa, ikincisi hemcinsimize karşı cömertliğe işaret etmez mi? Bu sonuncu tür cömertlik, herkese faydalı olmak, yani öğretmek, özendirmek, azarlamak, düzeltmek, savaşların çılgınlıklarını yatıştırmak, fena prenslere karşı koymak, kilisenin hayrı için malını canını zevkle feda etmek için ta uzaklara yayılır. Malını mı dedim? Fakir havarilerin malları olmalı mıydı?"

Bütün bu hakikatlere inanan bir başpapaz kardinalin yerine, bu tehlikeli yere, göz koymaz, oraya kadar yükseldikten sonra, onu memnuniyetle terk eder, yahut özen, kaygı, çalışma ile dolu bir ömür, özetle havarice bir ömür sürer.

Mesihin yeryüzünde vekilleri olan papalar, bu ilahi kurtarıcının gittiği yoldan yürümeye koyulsalardı; onun fakirliğini, çalışmalarını, mesleğini, acılarını, bu dünyanın nimetlerini hor görmesini taklide savaşsalardı; papa kelimesinin baba demek olduğunu, papalara şeref veren pek kutlu unvanının kendilerine buna hak kazanmayı ihtar ettiğini düşünselerdi, hayatların en gamlısını, en nahoşunu geçirmezler miydi? Bütün bu düşüncelerden sonra, sorarım size, bu kadar güçlükle doldurulabilecek bir yeri satın almak için bütün servetini fedaya hazır, yahut onu bir kere elde ettikten sonra elinde tutmak için, silah zehir kullanmayı isteyecek bir insan var mıdır? Papalar günün birinde bilgelik sahibi olmayı akıllarına korlarsa, birdenbire ne kadar türlü türlü eğlenceden, çeşitli kolaylıklardan kendilerini yoksun bırakmış olurlar. Bilgelik mi dedim, bilgelik değil, Mesih'in bahsettiği o tuzdan yalnız bir taneciğe sahip olsalar! Bu kadar zenginlik, şan, tanrının bağışlaması, kudret, zafer, mevki, makam, meslek, vergi, at, katır, maiyet ve her türlü şehvet yerine, kötü kötü uykusuzlukların, oruçların gözyaşlarının, duaların, vaazların, çalışmaların, ahların, bunlara benzer bin bir sefaletin geçtiği görülürdü. Ama o zaman bu kadar çok yazıcı, ayırtman, noter, avukat, müdür, katip, katırcı, seyis, banker, pez... (ağzımdan pek açık saçık bir kelime kaçırıyordum; iffetli kulakları rencide etmeyelim); Roma sarayı için bu kadar pahalıya mal olan, yok, öyle demek istemiyorum, Roma sarayına bu kadar onur veren bütün bu insan sürüsü açlıktan ölmeye mahkûm olurdu. Bu, büyük bir afet olurdu; ama bundan da çok daha gaddarca, çok daha feci, çok daha korkunç bir şey, kilisenin prenslerini, dünyanın o gerçek ışıklarını, değneği ele almaya, dağarcığı sırta vurmaya zorlamaktır. Bu felaketin kutlu babalarımızın başına geleceğinden hiç korkmayalım; çünkü onlar, papalığın zahmetlerini, işlerini boş vakti olan Aziz Paulus ile Petrus'a bırakır, kendilerine -bugün kutlu papalık makamının çevresini saran- şerefleri ve zevkleri akkorlar.

Kutlu ruhani reislerimizin insanlar arasında, en zahmetsiz, en şehvetli ömrü sürmelerini ve en az endişe, en az kederle yaşamalarını sağlayan benim; mistik, yani dramatik giysilerini giyip, birtakım küçük törenler düzenleyerek, kendilerine mutluluk, erdem, kutluluk sıfatlarını takarak, nihayet dünyaya her çeşit kutsama ve lanetlemeyi dağıtarak kilisenin çobanı rolünü oynadıkları vakit Mesih'in kendilerinden memnun kalacağına

inandıran benim. Papaların, eski zamanlarda olduğu gibi mucizeler yaratmasını, bize bu geçmiş modayı geri getirmesini mi istersiniz? Halkı aydınlatarak yorulmasını, bir ukala gibi kutsal kitabı açıklamasını, başka bir işi olmayan bir adam gibi dua etmesini, bir kadın yahut bir zavallı gibi ağlamak zaafını, bir baldırı çıplak gibi sefalet içinde yaşamak aşağılığını göstermesini mi isterdiniz? En büyük kralların bile, terliğini öpmek onuruna erişmelerine ancak gönül indirerek izin veren bir adamın bir kimseye yenilmesini nasıl isterdiniz? Nihayet, kendini nahoş bir ölüme isteye isteye maruz kılmasını, bir cani gibi çarmıha gerdirmesini nasıl isterdiniz? Bırakın canım, bu ayıptır! Bugünün papaları bütün bu belalıları uzaklara atmaktan geri durmuyor, yalnız silahları ve Paulus'un bahsettiği o tatlı kutsamaları alıkoyuyorlar. Onun için de kutsamakta hiç hasis değiller. Yasakları, törenden engellemeleri, ikinci üçüncü ceza tehditlerini, aforozları aforozculara şeytanın nasıl eziyet ettiğini gösteren resimleri sağa sola ne büyük iyilikle dağıttıklarını bir görmeli!

Papa X. Leo.

Zavallı ruhları cehennemden yüz fersah öteye atan o dehşetli aforozları ne büyük cömertlikle savurduklarını bir görmeli! Aforoz öyle korkunç bir yıldırımdır ki, onu, Mesih'in bu hizmetkârları, bu pek kutlu babalar, acunun kurtarıcısının halim selim vekilleri, şeytana uyarak Aziz Petrus'un mirasını kemirmeye savaşanlara en büyük şiddetle indirirler. Bu havari her ne kadar incil'de ilahi efendisine senin arkandan gelmek için her şeyi terk ettik, derse de, Papalar gene Petrus'un toprak, şehir, vergi ve prensliklerden ibaret bir mirası olduğunu iddia ederler; bu aziz mirası elde tutmak için gerçekten Hıristiyanca bir gayretle ateş ve demir kullandıkları, kutsal elleri her yanda Hıristiyanların kanını akıttığı zamandır ki, kilisenin düşmanları dedikleri bu zavallıları yere sermiş olmanın gururuyla dolu olarak, kilise için savaşmış, Mesih'in bu işini havarilere pek yakışır bir cesaretle savunmuş olmakla övünürler. Fakat doğrusu, düşünmezler ki, kilisenin en uğursuz düşmanları fena papalardır. Sükûtlarıyla Mesih'in unutulmasına sebep olan, utanmadan tanrının inayetiyle alışveriş eden, zoraki yorumlarla mesleğini saptıran, bu mesleği, nefretlik ahlaksızlıklarının bulaşık örneğiyle büsbütün mahveden papalar. Mesihin kilisesi kanla kuruldu, kanla temellendi, kanla büyüdü diye onu idare etmek ve savunmak için de kan dökmek lazımdır sanırlar. Sanki artık Mesih yokmuş, yahut kendinden olanları, her zaman savunduğu gibi artık savunamazmış! Şunu da bilirler: savaş o kadar hunharca bir şeydir ki, insanlardan ziyade yırtıcı hayvanlara yakışır; o kadar çılgınca bir şeydir ki, şairlere göre, Furtaların kendileri bile onu dünya yüzüne kusmuşlardır; o kadar uğursuzdur ki, en korkunç kargaşalıkları peşinden sürükler; o kadar zalimdir ki genellikle yalnız en alçak suçlular tarafından kışkırtılır; o kadar dinsizcedir ki, Mesih'in büsbütün karşıtıdır.

Dinden sapmışın bağlanıp yakıldığı odun yığını.

Böyle olduğu halde, bir barış tanrısının vekilleri olan bu adamlar, nefrete değer bu sanatla uğraşmak için, bütün başka işleri ihmal ederler. Bazen öyle çökmüş ihtiyarlar görülür ki, bunlar bu savaşlarda bir delikanlı kadar dinçmiş gibi tavırlar takınırlar; savaşları desteklemek için savurganca birçok para sarf eder, cenklerin lüzumlu kıldığı bütün işlere yorulmak bilmeyen bir gayretle göğüs gerer; kanunları, dini, barışı vicdansızca alt üst eder; böylece insan türünün başına bela kesilirler. Gazap olduğu besbelli olan bu hale, dindarlık, cesaret gibi güzel adlar vermek cüretinde bulunan dalkavuklar bulunduğuna; kılıcını çekip kardeşinin karnına sokan bir kimsenin hemcinsine karşı, Mesih'in müritlerine o kadar çok öğütlediği o lekesiz cömertliği kalbinde gene saklayabileceğini kanıtlamak için zihinlerinin bütün inceliğini kullanan usta dalkavuklar bulunduğuna kim inanırdı?

Bazı Alman piskoposlarına bu hususta papaların mı örnek olduğunda, yoksa papaların mı piskoposları örnek aldıklarında ikircikliyim. Her ne olursa olsun, Alman piskoposları o kadar yapmacık yapmıyorlar. Ruhani başlara mahsus bütün o süsleri üstlerinde taşımıyorlar; kutsama yahut buna benzer törenlerle gönül eğlendirmiyorlar, ama gerçekten Straplar gibi giyiniyor, hareket ediyorlar, hatta kuvvetli ve cesaretli ruhunu Allah'a cenk meydanından başka yerlerde teslim etmenin bir piskoposa layık olmadığına inanıyorlar.

Her şeyde amirlerinin izlerinde yürümemekle cinayet işleyeceklerine inanan sıradan rahipler, onları bu noktada da taklitten geri durmazlar. Öşür haklarını savunmak için cesaretle, askerce, yırtıcılıkla nasıl savaştıklarını bir görmeli! Bu hakları inkâr etmek cesaretinde bulunan cüretkârlara karşı kılıçları, kargıları, sopaları, taşları, kısacası her türlü silahı nasıl kullanırlar! Eskilerin kitaplarından, cahil halkı korkutmaya, öşürden de çok daha fazlasını vermek hususunda kandırmaya elverişli bir yer çıkarmak söz konusu olunca, ne kadar dikkatli, ne kadar keskin zekâlı olurlar! Ama, onları besleyen halkın, onlardan yardım ve hizmet olarak neler beklemeye hakkı olduğu da her yerde okunur. Bunu akıllarından geçirmezler. Düşünmezler ki başlarının tıraşı, rahibin, bütün insan tutkularını kendinden uzağa atması, yalnız ahrete ait şeylerle meşgul olması gerektiğini hatırlatır. Hayır, hayır, bu iyi din adamları, dua kitaplarını açıp mırıldanınca bütün ödevlerini yerine getirmiş olmakla övünürler. Mırıldanmak dedim, öyle bir mırıldanma ki herhangi bir Tanrı onları işitip anlarsa çok şaşarım; zira dualarım yüksek sesle okudukları vakit kendi kendilerini hemen hemen hiç işitmez, hiç anlamazlar.

Çıkarlarını korumaktan yana rahipler, hayat adamlarından hiç farklı değildirler; ama zahmetli bir ödevi yerine getirmek söz konusu olsun, onu başkalarına yüklemek, sonradan bir top gibi kendine geri getirtmek ihtiyatlılığmda bulunurlar. Din ödevleri aşağı yukarı devletin yönetimi gibidir: Prens, işleri nazırlarına bırakır. Nazırlar da kâtiplerine. Rahipler, alçakgönüllülüklerinden, dindarlığı halka bırakırlar. Halk, bu hususta din adamları adını verdiği kimselere güvenir, görünüşe göre de kendinin kilise ile hiçbir ilgisi olmadığını, vaftiz adağının onu kiliseye bağlamadığını sanır.

Hiç Mesih'in değilmiş de sanki asırlarının malı olmakla gurur duyarmış gibi kendilerine "seculier" adını takan tarikat dışındaki rahipler, topu, tarikata bağlı olanlara, bunlar da keşişlere, ıslah edilmiş keşişler ise ıslah edilmemişlere yollarlar; hepsi birden topu dilenci keşişlere atar; dilenciler, "Chartreux"lere geçirirler öyle ki tanrının inayeti bu kutlu babaların manastırında saklıdır, hem öyle saklıdır ki, hemen hiç görülemez. Bunun gibi, gelirlerinin zengin hasadını toplamakta o kadar etkin olan papalar, biraz fazla Hıristiyanca, havarice olan bütün işleri piskoposlara bırakırlar; piskoposlar mahalle papazlarına, papazlarda vekillerine; vekiller dilenci frater'lere (kardeş) yüklerler; bunlar da, koyunlara bakma işini, onları kırpmasını pek iyi bilenlere gönderirler.

Ama burada sorun, başpapazların, rahiplerin hayatlarını açıp dökmek değildir. Yoksa kendime övgüde bulunmaktan çok başkalarını hicvetmiş gibi olurum, fena prensleri övmekle de iyilerini eleştirmek istediğim sanılabilir. Bütün söylediklerim, ancak, hiçbir ölümlünün sırlarımı öğrenmeden, değerli yardımlarımdan yararlanmadan yeryüzünde hoşça yaşayamayacağını göstermek içindi.

Servet tanrıçası torbasını bir delinin avuçlarına boşaltıyor.

Zaten insanlar bensiz nasıl mutlu yaşayabilirler? Öyle ya, Talih, -onların yazgılarını belirleyen şu Tanrıça- benimle o kadar iyi uyuşmuştur ki daima bilgelerin amansız düşmanı, olagelmiştir, yardımlarını, tersine, uykuda olsalar bile, bol bol delilere dağıtmıştır. Timotheus'un -şehirleri uykuda zaptediyor atasözüne sebep olan şu Atina generalinin- adını şüphesiz işitmişsinizdir. Şu atasözlerini de bilirsiniz: Başı giyimli doğmuş. Masumlara dolu eller! Bunlar ancak delilere yaraşır; oysa şu atasözleri de genellikle bir bilge için söylenir: Yalnız düşüp ölmek için taşlar bulur. Fena bir yıldız altında doğmuş. Toulouse'un altını ondadır. Ama yeter artık atasözleri. Bunları dostum Erasmus'un Meseleler (Adagii) dergisinden çaldım sanabilirler.

Demin diyordum ki Talih, densizleri, cüretli, gözüpek kimseleri, Rubicon nehrini geçerken Caesar gibi, Talih zarı atılmıştır, diyenleri sever Bilgelik, insanları mahcup kılar. Onun içindir ki bilgeleri durmadan fakirlikle, açlıkla, acılarla savaşır, tanınmamış olarak herkesin aşağılama ve nefreti içinde yaşar görürüz. Deliler, bunun aksine, bolluk içinde yüzerler, devletleri idare ederler, özetle en mutlu, en verimli talihe kavuşurlar. Öyle ya, mutluluğu hükümdarların hoşuna gitmek, prenslerle nedimlerin parlak kalabalığı arasına kabul edilmekten ibaret görürseniz, bilgelik sizin nenize yarayacak? Dünyanın bütün bu Tanrıları ondan nefret ederler, aralarında ona katlanamazlar. Zengin olmak mı istersiniz? Bilgeliğin kanunlarına sadık kalarak, yalan yere yemine cesaret edemezseniz, yalan söylerken yakalanmaktan utanç duyarsanız, bilgelerin hırsızlık ve tefecilik hakkında uyandırdıkları bütün korkularla, ikirciklerle kafanızı rahatsız ederseniz, doğrusu ticarette güzel kazançlar elde edersiniz! Kilisenin rütbelerine, servetlerine mi göz diktiniz? Eh! Dostlar, bunları bir eşek yahut bir öküz, zekâ ve sağduyu sahibi bir insandan daha iyi yakalar. Şehvetler ve zevkler diyarında mı yaşamak istersiniz? Onu başlıca idare eden kadınlar, tamamen delilere sadıktırlar; onlar bilgeden, korkunç ve zehirli bir hayvandan kaçar gibi kaçarlar. Sonuçta kim eğlence ve sevinç içinde yaşamak isterse, işe, ilk önce bilgeliği özenle uzaklaştırmakla başlar; bilge, eğlence toplantılarına kabul edilmesi istenen insanların sonuncusudur. Özetle, istediğiniz yere gidiniz, papalara, prenslere, bilgelere, kanun adamlarına, dostlara, düşmanlara, büyüklere gidiniz, peşin parasız hiçbir şey elde edilmediğini

görürsünüz; bilgeler de parayı hor gördüklerinden herkesin onlardan kaçındığına şaşmamalı.

Epikürcüler sürüsünden şişman bir sefahat düşkünü.

Övgüm, tükenmez bir konudur, ama bu nutkun da sona ermesi gerek. O halde bitiriyorum. Ama ondan önce birçok büyük adamın bana yazılarında ve edimlerinde saygı gösterdiklerini bir iki sözcük ile belirtmek isterdim; zira bunu yapmazsam, içinizden birinin beni, ancak kendi gözüne güzel görünen bir budala sanmasından, hukukçuların da, başka yazarlara gönderme yapmamamı cinayet saymalarından korkarım. O halde, bunların örneklerine uyalım, başkalarına, doğru yanlış, göndermelerde bulunalım!

62

İlk önce herkes, pek tanınmış olan şu bilgeliğin doğruluğundan emindir: Bir şey insanda yoksa, o varmış gibi görünmek çok doğrudur. Onun içindir ki çocuklara erkenden: Yerinde deli olmayı bilmek büyük bir bilgeliktir, diye öğretilir. Madem ki bilginler deliliğin yalnız gölgesinin, görünüşünün övülmeye bu kadar hak kazandığına inanmışlar, o halde şimdi siz onun, kendisinin ne fevkalade iyi olduğuna karar veriniz. Horatius, Epikürcüler sürüsünün o semiz domuz yavrusu, deliliği bilgelikle karıştırmaktan söz ederken, bunu daha da açıkça söyler; gerçi, bu deliliğin kısa olması gerektiğini ekler. Ama bu düzeltme, ona en fazla onur kazandıran şey değildir. Başka bir yerde Horatius şöyle der: Yerinde saçmalamak tatlı bir şeydir. Başka bir yerde de, bilge olup da, bıkıncaya kadar kızıp kudurmaktansa, saçmalayan ve hiçbir hüneri olmayan bir adam sanılmayı tercih ettiğini söyler. Telemakhos'u o kadar çok öven Homeros, ona, çok defa hoppa der. Grek şairleri de tragedyalarında bu sıfatı çocuklarla delikanlılara sık sık verir, ona uğurlu gözüyle bakarlardı. Hem o pek meşhur llyada, kavimlerle kralların çılgınlıklarının, deliliklerinin hikâyesinden başka nedir?

Cicero da, dünya delilerle dolu demekle benim en mükemmel övgümü yapmıştır. Öyle ya, herkes bilir ki bir iyilik ne kadar yaygın ise, o kadar değerlidir.

63

Duns Scotus'un ruhunu yutmak isteyen delilik.

Fakat bütün din dışında bulunan bu yetki sahibi kimseler, Hıristiyanlar için pek ağır basmayacaklarından, istenirse övgümü kutsal yazıların tanıklığına dayandıracağım: yahut, bilimsel terim kullanayım; bu yazılar üzerine kuracağım. Önce, bu hususta teologlardan, alçakgönüllülükle izin isteyeceğim. Sonra burada pek güç bir iş söz konusu olduğundan, hem Musaları yardıma çağırmak, onları pek az ilgilendiren bir konu için bir kere daha ta uzaklardan getirmek, pek namusluca bir hareket olmayacağından, teologluk yapmadan, okulun dikenli yollarına dalmadan önce öyle sanıyorum ki, Scotus'un ruhunu -kirpiden bin kere daha dikenli olan o ruhu- yardıma çağırmak, bir an için sevgili Sorbonne'unu terk edip benim sineme girmesini dilemek yerinde olur. İşimi bitirdikten sonra ruh isterse Sorbonne'a geri dönsün, yahut cehennemin dibine gitsin. Neden başka bir çehre takınıp karşısına bir Sorbonne doktorunun parlak koşumlarıyla çıkmıyorum. Fakat, aklıma gelmişken söyleyeyim, ağzımdan bu kadar çok teologia lafının çıktığını işitince beni muhterem üstatlarınızın yazılarını yağma etmekle suçlayıverirsiniz. Lütfen düşününüz ki teologlarla bu kadar sıkı fıkı, bu kadar eski dost olduğumdan, bilimlerinden bir şeyler kapmış olmama şaşmamalı. Priapos, bu incir ağacından Tanrı, efendisinden duyduğu birkaç Grekçe kelimenin farkına varıp onları aklında tutmadı mı?

Lucian'ın, herhalde tanıdığınız horozu, insanlarla beraber yasaya yasaya, insan gibi konuşmayı öğrenmedi mi?

Fakat, konumuza dönelim ve işe güvenle başlayalım. Tevrat'ta Hazreti Süleyman'ın olduğu söylenen kitabın birinci bölümünde delilerin sayısı sonsuzdur, diye yazılı; imdi, birkaçı dışında, bütün insanlar, bu sonsuz sayının içindedirler, bu birkaçının da, bir kere olsun görülmüş olduğundan şüpheliyim. Yeremya, onuncu bölümünde; bütün insanlar, fazla bilgelik yüzünden deli oldular, dediği zaman fikrini daha açıkça anlatıyor. Bilgeliği yalnız Tanrı'ya yüklüyor, deliliği de bütün insanlara bırakıyor. Biraz daha yukarıda da şöyle diyor: insan, bilgeliğiyle gururlanmasın. -Ey kutlu Yeremya, insanın bilgeliğiyle gururlanmasını neden istemiyorsun? - Peygamber şöyle cevap veriyor: -Çünkü onda bilgelik yoktur. - Tevrat'a dönüyor: Vanitas vatitatum et omnia vanitas diye haykırdığı vakit, bizim dediğimizden, yani bütün insan ömrü, deliliğin yarattığı bir hayalden ibarettir'den başka bir şey mi demek istediğini sanırsınız? Bununla da Cicero'nun beni överek söylediği -Dünya delilerle doludur- sözünü (bu sözü ne kadar tekrarlasak azdır) pek güzel pekiştirmiştir.

Tevrat'ın bu bilgelik dolu kitabı başka bir yerinde de şöyle diyor: Deli, ay gibi değişir, bilge güneş gibi sabit kalır; bununla bütün insanların deli olduğunu, bilge şanının da yalnız Tanrı'ya ait olduğunu göstermek istiyor. Zira yorumcular, aydan insan doğasını, güneşten de her çeşit ışığın kaynağı olan Tanrı'yı anlıyorlar. İsa, İncil'de, yalnız Tanrı'ya iyi denilebileceğini temin etmekle aynı şeyi söylüyor. O halde, bilge olmayan delidir, sözü doğru ise, hem de Stoacıların dedikleri gibi, iyi ile bilge sözcükleri aynı anlamdaysalar, Mesih'in bu sözlerle bütün insanların deli olduklarını söylemek istediği açıkça anlaşılır.

Hazreti Süleyman, on beşinci bölümde; delilik, deli için bir sevinç kaynağıdır, der; bununla delilik olmadan hayatta hiçbir zevk olmayacağını açıkça itiraf eder. Şu sözlerle söylemek istediği de odur: Bilgelerimiz ne kadar fazlalaştırılırsa halimiz de o kadar fenalaşır. Sağduyusu fazla olan bir ruhta, memnuniyetsizliklere çok sebep vardır. Aynı şeyi başka bir deyişle yedinci bölümde yineler: Keder, bilgelerin kalbinde, sevinç ise delilerinkinde yerleşmiştir. Bilgeliğe sahip olmak ona yetmedi, beni nasıl tanıyacağını bilmek istedi; bana inanmak istemiyorsanız, birinci bölümde ne dediğini dinleyiniz: Ben yalnız ihtiyatı ve doğmaları tanımaya değil, sapkınlığı ve deliliği de tanımaya çalıştım. Lütfen dikkat ediniz ki, deliliğe daha fazla saygı göstermek için onu en sona koymuş, zira pekâlâ bilirsiniz, kilisede, rütbe bakımından ilk gelenler İncil'in kurallarına uygun olarak daima en önde yürürler.

Tevrat'ın bu kitabını kim yazmış olursa olsun, yazar, kırk dördüncü bölümde de, deliliğin bilgelikten daha değerli olduğunu açıkça gösteriyor. Fakat ben burada Platonla, Sokrates'le tartışanlar gibi yapacağım; yemin ederim ki sizi, çıkarmak istediğim sonuçlara uygun cevaplara yöneltmeden, şimdi söz edilen bu ibareden bir kelime bile duymayacaksınız.

O halde size soruyorum: Nadir ve değerli şeyleri mi, yoksa aşağı ve adi şeyleri mi en büyük gayretle saklamak gerektir? Ağzınızdan bir kelime çıkmıyor, istediğinizi yapınız, eğer siz cevap vermek istemezseniz, anlamı şöyle olan bir Grek atasözü yerinize cevap verecek: İnsan, testisini kapısının yanına bırakır. Bu bilgeliği reddedecek kadar dinsiz bir kimse çıkmasın diye hepiniz biliniz ki bunu, teologların ulu tanrısı Aristoteles nakletmiştir. İçinizde parasını, mücevherlerini sokağa bırakacak kadar budala bir kimse var mı? Doğrusu hiç sanmam. Bunları evinizin en saklı yerlerine, kasalarınızın en gizli köşelerine saklar, süprüntüleri herkesin gözü

önünde bırakırsınız, insan, kıymetli şeyleri dikkatle saklarsa, hiç önem vermediklerini herkesin önünde bırakırsa, bizim yazar, -madem ki deliliği saklamayı emrediyor bilgeliği saklamayı yasaklıyor- o halde, delilik daha değerlidir demek istemiyor mu? Şimdi de yazarın kendi sözlerini dinleyiniz: Deliliğini saklayan insan, bilgeliğini saklayandan daha değerlidir. Sonra kutsal kitap, delilere bilgede bulunmayan bir alçakgönüllülük yükler; çünkü bilge, kendisiyle hiç kimsenin karşılaştırılmaya layık olmadığına inanır; herhalde kitabın onuncu bölümünde bulunan şu ibareyi ben böyle anlıyorum: Bir deli gezdiği vakit, rastladığı bütün kimselerin kendi gibi deli olduğunu sanır. Kendini başka insanlara üstün saymamak, insanın daima hak ettiğini sandığı muhteşem övmeleri, onlarla paylaşmaya razı olmak, ne alçakgönüllülük! Ne saflık! Hazreti Süleyman büyük bir kral olduğu halde, deli adını taşımaktan utanmıyordu; hatta otuzuncu bölümde açıkça: Ben insanların en delisiyim, der. Çoktanrılıların doktoru Aziz Paulus, Korinthoslulara yazdığı zaman kendine teklifsizce deli adını takar ve görünüşe göre, delilikte geri kalmanın ayıp olacağına inanarak: Bir deli sıfatıyla konuşuyorum ve herkesten fazla deliyim, der.

Fakat bütün o Grek dili doktorlarının bağırtılarını işitiyorum. O doktorlar ki, yeni görüşleriyle gözlerimizi kamaştırmaya savaşır, teologların cahil olduklarına bizi inandırmak isterler; benim sevgili Erasmus'um bu yeni doktorların birincilerinden değilse, herhalde ikincilerindendir; onu sık sık anıyorum, çünkü doslarımm en iyisidir ve kendisine saygı göstermek isterim. Doktorlar, ne çılgınca alıntı derler, hem de deliliğe ne kadar layık! Havarinin düşüncesi, hülyalarınızın ona yüklemek istediğinden büsbütün başkadır. Onun amacı, bu sözlerle başkalarından daha deli olduğunu göstermek değildir. Onlar Mesih'in rahipleridirler; ben de, der ve incil'i tanımakta öteki havarilerin yalnız eşi değil, hatta onlardan da üstün olduğunu hissederek, ben onlardan daha fazla öyleyim'i ilave eder. Bu itirafta biraz fazla bencillik görebilecek kimseleri kızdırmamak için, bir deli sıfatıyla konuştuğunu söyleyerek özür diler, hem de bu sözlerle onlara, delilerin kimseyi incitmeden doğruyu söylemek hakkına sahip olduklarını anlatmak ister.

Baylar bu parçanın yorumu üzerinde istedikleri kadar tartışsınlar. Bana gelince, herkesin izlediği şu büyük, şişman, semiz teologların yorumuyla yetinirim; - doktorların çoğu, biraz öncekilerin sözüne dayanarak, bir hakikate inanmaktansa, bu teologlarla birlikte yanılgıya düşmeyi tercih eder, bütün ibrani dilleriyle, Grekçeleriyle, Latinceleriyle birlikte birincilere

birer papağan gözüyle bakarlar. Şimdi bu şanlı doktorlardan biri -adını size söylemeyeceğim, çünkü bizim küçük bilgiç teologlar duyarlarsa, onunla alay etmekten ve Grek atasözü gibi: Saz çalmak isteyen bir eşek, demekten geri kalmazlar. -Ne diyordum? Bu büyük doktorlardan biri: Bunu daha az bilgelikle söylüyorum; onlardan daha bilgeyim, ibaresini, nasıl teolojik ve doktorvari bir tarzda aktarıyor, bir işitseniz! O bu sözle yeni bir fasıl yapıyor; sonra -ki buna büyük bir tartışma sermayesi gerekir- şu tarzda açıklayarak bir konu ekliyor. Size onun kendi sözlerini hem biçimsel, hem maddi olarak aynen aktaracağım: "Bunu daha az bilgelikle söylüyorum; yani kendimi sahte havarilere eş göstermekle size deli görünüyorsam, kendimi onlara tercih etmekle size çok daha deli görüneceğim." Şu da var ki biraz daha aşağıda doktor, ne söylediğini artık bilmeyen bir kimse gibi birdenbire başka bir konuya atlıyor.

###Erasmus'un "Size onun adını söylemeyeceğim," dediği Nicolas de Lyra'yı bir deli ikna ediyor.

Ama, bir örnek çıkarmak için neden bu kadar zahmet çekmeli? Bilinmiyor mu ki teologlar, cenneti, yani kutsal kitapları bir deli gibi sermek hakkına sahiptirler? Kutsal kitabın bazı fıkraları vardır ki, bunlar Aziz Paulus'un yazılarında çelişki halindedirler; halbuki alındıkları yerlerde okunurlarsa, birbirlerini çelmezler. Aziz Hieronymus, beş dil bilen şu büyük doktor, bakınız bu havari hakkında neler anlatıyor: "Aziz Paulus, Atina'da, üzerinde şu yazıt bulunan bir sunak bulmuş: DİİS, ASLE, EUROPE ET AFRİCE, DİİS İGNOTİS ET PEREGRINIS, Asya'nın, Avrupa'nın, Afrika'nın Tanrılarına, bilinmeyen ve yabana Tanrılara; bunu Hıristiyan dininin çıkarma kullanabileceğine hükmetmiş. Amacına zarar verecek ne varsa hepsini bir yana bırakarak yazıtın yalnız son kelimelerini: DİİS IGNOTlS, bilinmeyen Tanrılara sözcüklerini almış, ustalıkla DEO İGNOTO, bilinmeyen Tanrıya çevirmiş; bununla Atinalıların işte bu bilinmeyen Tanrı olduğunu iddia ettiği İsa'ya bir sunak yaptırdıklarını kendilerine ispat etmiş. Şüphesiz bu büyük havarinin örneğine uyaracaktır ki, teologlar, bir yerden dört beş sözcük, başka bir yerden de dört beş sözcük koparıp atarlar, hatta sözcükleri çıkarlarına göre değiştirirler ve önce ve sonra gelen sözlerle verdikleri anlam arasında hiçbir ilinti olmadığı, hatta bunlar birbirlerinin doğrudan doğruya karşıtı olduğu halde, elde ettikleri sözü güvenle aktarırlar. Bu küstahça aktarmalarda teologlar o kadar talihlidirler ki, hukukçular bile onları bu hususta çok kere kıskanmışlardır.

Bir din bilgini bir el orgunu çalarken.

Öyle ya, Grek atasözünden ötürü adını söylemek istemediğim şu doktorun Aziz Luka'dan bir ibareye, su ateşin ne kadar karşıtı ise İncil'in ruhuna o kadar karşıt bir anlam verdiği görülünce, her şeyde başarılı olduklarından şüphe edilebilir mi? Büyük bir tehlike zamanında, bütün iyi müşterilerin, ellerinden geldiği kadar yardım etmek için patronlarının etrafından toplandıkları bir zamanda, Mesih, müritlerini insanların yardımlarından vazgeçirmek amacıyla, onlara giderlerken, dikenlere, taşlara karşı ayaklarını korumak için ayakkabı, yolda yiyip içmek için erzak ve birer kese para vermediği halde, bir şeyleri eksik olup olmadığını sormuş; havariler, ne gerekliyse hep vardı, diye cevap verince İsa şöyle demiş: Şimdi, küçük yahut büyük bir torbası olan, onu yanına alsın, kılıcı olmayan da kaftanını yahut gömleğini satıp bir kılıç alsın. Mesih'in bütün mesleği, sırf tatlılığa, hoşgörüye, hayatı hor görmeye dayandığına göre, ilahi kurtarıcının bu fıkrada ne demek istediğini herkes açıkça görüyor, değil mi? İsa, dünyasal şeylerden ilgilerini kesmeleri gerektiğine havarilerini o kadar kuvvetle inandırmak istiyordu ki, onlara yalnız ayakkabıyı ve parayı yasak etmekle kalmıyor, gömlekler için bile terk etmeyi emrediyor ve bununla onlara, kendilerini İncil'in vaazı işine büsbütün, vermek için dünyanın her nimetinden vazgeçmeleri gerektiğini göstermek istiyordu. İsa, havarilere yalnız bir kılıç almalarını öğütlüyor; canilerin, baba katillerinin taşıdıkları cinsten bir kılıç değil, kalbin en gizli köşelerine kadar giren, orada bütün insan tutkularım kesip, yalnız merhametin hüküm sürmesine izin veren o ruhani kılıcı! Şimdi bizim hünerli doktorun bu sözlere nasıl bir biçim verdiğini dinleyiniz: Kılıçtan, zulme karşı kendini savunma hakkını, torbadan da bol erzak anlıyor; görünüşe göre, bu kutlu doktor, Mesih'in, düşüncesini değiştirdiğine, havarilerinin pek az donanımla yola çıkmalarından korkarak, pişmanlık havaları söylemeye başladığına inanıyordu. Bu ilahi kurtarıcı havarilere: Ayıplara, hakaretlere, işkencelere sabırla katlanırsanız mutlu olursunuz, demişti. Bununla da zülme karşı koymayı yasak etmiş, krallığını yırtıcılığa değil tatlılığa vaat ettiğini hatırlatmıştı. Mesih'in bu sözleri söylediğini hatırlamadığını mı sanıyordu? Sonra havarilerini birer zambak, birer serçe kuşu gibi temiz gönderenin, bellerine birer kılıç edinmek için -sanki silahsız gitmektense çırçıplak gitmelerini tercih edermiş gibi- gömleklerini satmalarını öğütlediğini nasıl düşünebiliyordu? Fakat doktor, kılıçtan kuvveti püskürtmeye yarayabilecek her şeyi anladığı gibi, kese sözcüğünden de hayatın ihtiyaçlarını temin edebilecek ne varsa onları anlıyor. Böylece Tanrı'nın ruhunun bu

yorumcusu, havarileri mızraklar, kılıçlar, yaylar oklarla silahlandırıyor ve çarmıha gerilmiş bir Tanrı'yı haber versinler diye, onları bu donanımla yola çıkarıyor. Onları bir misafirhaneden, yemek yemeden çıkmak sıkıntısına maruz kılmamak için, iyice dolu dağarcıklar, bohçalar, keselerle yüklüyor. Bu büyük adam şuna dikkat etmemiştir ki, havarilere bu kadar pahalıya satın aldırttığı o kılıcı Mesih yasak etmiş; havarileri, kılıcı çektiler diye azarlamış ve onu gene kınına koymalarını emretmiştir; o düşünmemiştir ki, havarilerin, payenlere karşı koymak için kılıçla kalkan kullandıkları hiçbir zaman işitilmemiştir. Üstatları isteseydi, şüphe yok ki bunu yaparlardı.

Bir sapkınlık nedenini öğreten yargıçlar.

Kendine karşı duyduğum büyük saygıdan ötürü adım söyleyemeyeceğim başka bir doktor -Grek atasözü bu adama tatbik edilemez- bir gün Habauk'tan bir fıkrayı: Turbabımtur pelles terrae Madian -Madian ülkesinin çadırları mahcup olacaklardır- fıkrasını açıklarken, asıl deri anlamına gelen, ama burada Madianlıların çadırları deriden yapılmış olduğundan çadır demek olan pelles kelimesinin, canlı canlı derisi soyulmuş olan Aziz Bartholomeus'un derisi olarak anlaşılması gerektiğini iddia ediyor.

İşte size şimdi kulaklarımla işittiğim bir olay. Çok defa olduğu gibi geçen günde bir teologia tezinin savunmasında bulunuyordum. Biri, din yolundan çıkmışları sağlam usavurmalarla inandırmaktansa, yakmanın daha doğru olacağının, kutsal kitabın hangi fıkrasıyla ispat edildiğini sordu; teolog kibrini, teolog bencilliğini bütün kuvvetiyle yüzünde taşıyan asık suratlı bir ihtiyar, avazı çıktığı kadar bağırarak şöyle cevap verdi: "Aziz Paulus, hereticum hominem post unam et alteram correptionem devita, demekle bunu açıkça emretmiştir." Adam hep aynı ibareyi tekrar ettiğinden, dinleyenlerin çoğu, ne demek istediğini keşfedemeden, hayretle birbirine bakıyordu. Nihayet fikrini şöyle anlattı: "Devita kelimesi, çıkarmak, eksiltmek anlamına gelen de edatıyla, hayat demek olan vita isminden yapılmış değil mi? O halde devita'nın manası, hayattan çıkarmak, hayattan eksiltmektir. Fıkranın da doğru anlamı şudur: Yoldan çıkmış kişi, halini düzeltmezse, bir iki ihtardan sonra onun hayatını elinden almak lazımdır." Birkaç dinleyici gülmeye koyuldu, bazıları bu güzel açıklamaya hayran oldular, bunu gerçekten teologca buldular. Nihayet, bu usavurmamn gücü karşısında boyun eğmemiş gibi görünen birkaç kişi çıktığından, bizim inci fikirli doktor, bir tasım yumurtladı, sorun da karşı çıkılmaz bir hale girdi: "Şimdi söyleyeceklerimi iyi dinleyiniz, dedi. Malejicum ne patiaris vivere, Muzır olanı yaşatmayınız diye yazılıdır. imdi her din sapkını muzırdır; o halde din sapkınlarını yakmalı." Bu o haldeyi işitince, bütün dinleyenler teologun yüksek zekâsı karşısında bayrakları indirdiler, onun tarafına geçtiler. Bu fıkranın, yalnız, evvelleri muzır (İnalefici) diye genel bir adla adlandırılan büyücülere, gözbağcılara, sihirbazlara ait olduğunu ve bizim doktorun usavurmasını kabul edince, zina edenlerle sarhoşları da yakmak gerektiğini düşünen bir tek kişi çıkmadı.

65

Ama ben de ne deliyim ki Khrysippos'la Didymos'un[75] bütün ömürlerince yazdıklarından daha fazla cildi doldurmaya yetecek kadar çok şeyi burada boyuna anlatıyorum! Ben yalnız şuna dikkatinizi çekmek istiyordum: Madem ki bütün bu yüksek üstatlar korkmadan bu kadar çok küstahça aktarma ve açıklamada bulunmuşlar, o halde ben -ancak zavallı bir teolog olan ben- neden mümkün olan en büyük doğrulukla aktarma ve ad belirtmeme kabahatinden bağışlanmayayım?

Aziz Paulus'a dönelim. Kendinden söz ederken o şöyle der: "Delilere memnuniyetle katlanıyorsunuz. beni bir deli gibi kabul ediniz" Başka bir yerde de şöyle der: "Tanrı'nın ağzından söylemiyor, deliymişim gibi konuşuyorum. Bizler Mesih'in uğrunda deliyiz!" Bakınız bu kadar büyük bir insan beni nasıl övüyor. Hatta şöyle söylediği vakit, deliliği pek faydalı, pek gerekli bir şey olarak öğütlemeye kadar varmış oluyor: "Aranızda kendini bilge sanan, bilgeliği bulmak için deliliği kabul etmelidir." Mesih, Emmaus yolu üzerinde rastladığı iki müridine deli diyor. Ama, daha da şaşılacak şey, Aziz Paulus'un deliliği Tanrı'ya yüklemesidir. Bakınız ne diyor: "Tanrı'nın deliliği, insanların bütün bilgeliğinden daha değerlidir." Fakat, size bu kadar tanıklık aktarmakla neden yorulayım? Mesih, mezmurlarda, babasına açıkça: Benim deliliğimi bilirsin, demedi mi ki?

Yerinde akıl yürütürsek görürüz ki, Tanrı'nın delileri sevmesi için mükemmel sebepler vardır. Öyle sanıyorum ki, ilahi saray, dünya prensleri saraylarına epeyce benzer. - Malum ya, hükümdarlar saraylarında cahilleri, budalaları, zekâ ve tedbir sahiplerine tercih ederler. Çünkü bu sonunculara şüpheli ve tehlikeli gözüyle, bakarlar. Onun için, Caesar'ın Brutus'tan, Cassius'tan kaçındığını, halbuki şehvetli Antonius'tan korkmadığını, Neron'un Seneca'ya katlanamadığını, Tyrannos Dionysos'un az zamanda Platon'a katlanamamaya başladığını görüyoruz, işte aynı sebepledir ki Mesih, bütün güvenleri kendi bilgeliklerine dayandıran filozoflardan nefret eder; onları yasak eder. Paulus şunu söylemekle, bu iddiamı açıkça kanıtlıyor: "Tanrı, dünyada deli olanı seçmiştir... Tanrı, dünyayı delilikle kurtarmayı uygun görmüştür." Şüphesiz bilgelikle kurtaramazdı da ondan. Bizzat Tanrı bunu, peygamber İsa'nın ağzından şöyle haykırarak, "Bilgelerin bilgeliğini yok edeceğim; uz-görüşünü reddedeceğim;" başka

bir yerde de Kurtuluş sırrını bilgelerden saklayıp onu küçüklere, yani delilere, belli ettiğinden dolayı memnun olduğunu söyleyerek, açıktan açığa ilan ediyor. Mesih'in, hahamlara, ikiyüzlülere, din bilginlerine karşı durmadan tazelenen taşkın öfkesiyle cahil halka gösterdiği koruyucu iyiliği bu anlamda anlamalı. Hahamlar ikiyüzlüler, vay halinize! diye haykırması, Dünyanın bilgeleri, vay halinize! diye haykırmasına bedel değil mi? Bilgelere böyle muamele eden bu ilahi kurtarıcı, en çok çocukların, kadınların, balıkçıların meclisinden hoşlanırdı.

Kurtarıcının sadeliğe olan sevgisi, hayvanları seçişinde de de kendini gösterir. Yeryüzünde yaşayan bu kadar hayvan türü arasında, özellikle tabiatları tilkinin inceliğinden en uzak olanları tercih etmiştir. O ki, en yırtıcı aslana, hiç korkmadan, böğrüne vura vura, binebilirdi. Kudüs'e tantana ile girişinde kendini taşımak onurunu bir eşeğe verdi. Kutsal ruh, yeryüzüne bir kartal yahut çaylak şeklinde inmiştir. Kutsal kitapta, birçok yerinde geyikleri, tayları, kuzuları saygı ile anar. Zaten Mesih, sonsuz hayata kavuşturacağı insanlara koyun adını veriyor. Halbuki koyun hayvanların en aptalıdır. Aristoteles'e inanmak yerindeyse, bu ad, Greklerde bir hakaretti ve alay olsun diye kaim kafalılara, ahmaklara, koyun kafalı, derlerdi. Bununla beraber Isa kendine, bu koyun sürüsünün çobanıyım, diyor. Hatta bununla da kalmıyor, kendine kuzu adının verilmesinden hoşlanıyor. Bu unvanladır ki Aziz John onu halka şu sözlerle bildiriyor: Ecce agnus Dei, işte Allah'ın kuzusu. Apokalypsis de ilahi kurtarıcıyı bu hayvanın şeklinde gösteriyor.

Bu kadar tanıklık bir araya gelince, en kutlularını dışta tutmadan bütün insanların deli oldukları kanıtlanmaz mı? Bizzat Mesih, Baha'nın bilgeliği olduğu halde, insanların deliliğini iyi etmek için kendini bir çeşit deli etmiş, çünkü insan tabiatıyla birleşmiş, yani insan olmuştur, ilahi kurtarıcı, günaha karşı ilaç bulmak, günahı mahvetmek için onu (yani günahı), yüklendiği gibi, deliliği de yüklenmiştir. Peki o, hangi çarelerle günahı mahvetmek istiyor? Çarmıh deliliği ile, budala ve kaba havarilerle. Bu havarilere de durmadan deliliği öğütlüyor. Onları bilgelikten uzaklaştırmaya uğraşıyor; bunun için de onlara örnek olarak, çocukları, zambağı, hardalı, serçeyi yani ne aklı, ne sağduyusu olan ve kendilerini doğanın dürtülerine düpedüz, kaygı duymadan kaptıran birtakım şeyleri gösteriyor. Sonra, onlara, prenslerle bilgelerin huzuruna çıkmadan önce cevaplarını hazırlamalarını yasak ettiği, gelecekten kaygı duymalarını emrettiği vakit, bilgeliğe

güvenmemelerini, fakat her şeyde ona, Mesih'e dayanmalarını öğretmiyor mu?

Yehova, Adem ve Bilgi Ağacı.

Gene aynı sebeple değil midir ki, büyük Yaratıcı ilk ana babamıza bilgi ağacının yemişinden tatmayı yasak etti? Tanrı, uğursuz bilginin günün birinde onların bütün bahtiyarlıklarını zehirleyeceğini önceden görmüştür. Bu yemişi yasak ederken onun muzır olduğunu, kalbi şişirmeye yaradığını söylemekle bu hakikatten pek emin olduğunu gösteriyor. Öyle sanıyorum ki Aziz Bernardus, Şeytan'ın üstünde karar kıldığı dağa Bilgi Dağı adını, bu büyük havarinin fikrine uyarak vermiştir.

Fakat işte size, belki pek hor görmeyeceğiniz başka bir kanıt. Madem ki bir bilge de hiçbir zaman bağışlanmayacak kabahati delilik işliyor ve her gün bağışlanıyor, o halde deliliğin gökte çok iyi karşılanması gerek. Onun içindir ki bilgeliğin etkisi ile bir adam herhangi bir saçmalık yapınca, onu hemen deliliğe yükler, bu iyi tanrının koruyuculuğu altında kendini cezadan sakınır. Bunun için Harun peygamber de, Âdetler kitabında karısının bağışlanmasını şöyle diler "Ya Rap! Sırf delilik yüzünden işlediğim bu kabahati kerem et de bize yükleme!" Seul, Davut'a karşı kendini böyle mazur gösteriyor ve "Bir deli gibi hareket ettiğin meydanda" diyor. Davut'un kendi de gazaba gelen rabbini aynı tarzda yatıştırmaya gayret eder ve: "Rabbim, yalvarırım sana, bu günahı hizmetkârının hesabından sil, çünkü bana onu işlettiren deliliktir" diye haykırır; çünkü Tanrıya onu bağışlatacak biricik şeyin, kendi deliliği, cahilliği olduğuna inanmaktadır.

Şimdi de size büsbütün başka ağırlıkta bir tanıklık, İsa çarmıhta düşmanları için dua ederken: Baba, onları affet dediği vakit, onları ancak, kabahatlerini cahilliklerine vererek mazur görüyor ve onları affet diyor, çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar.

Aziz Paulus, günahlarının bağışlanmasını aynı sebebe yüklüyor ve Timotheus'a şöyle yazıyor: "Tanrı bana merhamet etti, çünkü imansızlığım, cahilliliğimin sonucuydu." Bu, çünkü beni harekete getiren fenalık değil, ancak deliliktir, demekle aynı değil midir? Ve o çünkü kelimesi, Tanrının merhametine ancak deliliğin saygınlığı ve korumasıyla eriştiğine inandığını açıkça göstermiyor mu? Mezamirde bir de ancak şimdi hatırıma gelmiş olan ve sorunu çok güzel pekiştiren şu ibare var: "Rabbim! Gençlik yanılgılarıyla cahilliklerini lütfet de unut!"

Rica ederim şuna dikkat ediniz ki, özür olarak iki şeyi ileri sürüyor:

Genellikle sadık arkadaşı olduğum gençlikle, en iyi dostlarımdan cahilliği. Hem de bu cahilliği ifade etmek için, deliliğinin bütün genişliğini

daha iyi hissettirmek için, onu adeta fazlalaştıran bir şekil, cahilliklerin şeklini kullanıyor.

193

Gerçek Hıristiyan servetini dağıtıyor.

Fakat, bitmez tükenmez ayrıntılara daha fazla girişmeden bir kelime ile şunu biliniz ki, Hıristiyan dini belli bir delilik türüne tamamen uygun ve bilgeliğe taban tabana karşıt görülüyor. İlk önce, dikkat etmediniz mi ki, çocuklar, kadınlar, avanaklar, dini törenlerden başkalarından daha fazla hoşlanıyor ve sırf doğal içgüdünün etkisiyle onlara gittikçe daha fazla yaklaşıyorlar. Sonra, Hıristiyanlığı kuranlar kimlerdi? Son derece sade, edebiyatın ve bilimin en büyük düşmanı kimseler. Hem de dünya yüzünde hiçbir deli kalbi, dindarlığın sevgisiyle alevlenmiş olanı kadar deli görünüşlü değildir. Bunlar her tarafa bol bol para saçarlar, hakaretlere sabırla boyun eğerler, aldatılırlar, dostlarıyla düşmanlarını aynı derecede severler, şehvetten nefret ederler, ruhlarını oruçlar, gözyaşları, uykusuz geceler, hakaretlerle doyururlar; hayatı hor görür, yalnız ölümü isterler, özetle anlayış derinliğinin her türünden o derece vazgeçmişlerdir ki, insan, ruhlarının bedenlerinden ayrı yaşadığına kolayca inanır. Bu, deli olmak değil de nedir? Bunun üzerine de havarilerin bazen sarhoş sanılmasına, hakim Festus'un Aziz Paulus'u bir çılgın sanmasına şaşmalı mı?

Ama madem ki usavurmalar yürütmeye kalkıştım, devam edeceğim ve size Hıristiyanların o kadar çok zahmet ve çalışma sayesinde hak kazanmaya çabaladıkları mutluluğun bile bir çeşit bunaklık, bir çeşit delilikten başka bir şey olmadığını göstereceğim. Ama, hemen isyan edivermeyiniz; sade görünüşlere bakarak hakkımda hüküm vermeyiniz. Yalnız sorunu benimle incelemek zahmetine katlanınız.

İyi kalpli yoksul adamın paraya karşı tiksinti duyması.

İlk önce, Hıristiyanlarla Platoncularda adeta ortak bir esas vardır; o da şudur: Bu hayatta maddenin çamuruna batmış olan ruh, bedenin bağlarıyla bağlıdır; maddeye bağlılık onu, hakikati görmekten, hakikatten yararlanmaktan alıkor. İşte buna dayanarak Platon, felsefeyi, ölümü düşünmek diye tarif etmiştir; çünkü her ikisi -yani hem felsefe hem ölüm- ruhu, görünür ve maddi şeylerin üstüne yükseltir. Halbuki bir kimsenin ruhu, bedeninin organlarını düzenli biçimde etkiledikçe, o kimse sağduyulu olarak kabul olunur. Ama ruh bağlarını koparıp özgürlüğe kavuşmaya, zindanından kurtulmaya uğraşırsa, o zaman ona deli derler. Bu duruma, rastlantıyla bir hastalık yahut organların bozulması sebep olursa, herkes delilik der. Bununla beraber, bu deliliğe tutulmuş kimselerin, gelecekten haber verdikleri, dil ve bilimleri öğrenmeden bildikleri, bütün kişilikleriyle gerçekten ilahi bir yön sundukları olur. Bu, şüphesiz ruhun beden bağlarından biraz kurtulunca, doğal yetilerini işletmeye başlamasından ileri gelir. Aynı illet, ölüm döşeğinde bulunan kimseler üzerinde buna benzer etkilerde bulunur; ölmek üzere olan insanlar, bazen ilahi bir nefesle doluymuş gibi olağanüstü şeyler söylerler. Ama, ruhu böyle maddi şeylerin üzerine yükselten, dindarlık sevgisi olunca, bu sefer delilik belki öncekinin büsbütün aynı olmamakla birlikte, gene ona çok benzer. Madem ki buna tutulmuş birkaç kişinin, başkalarının büsbütün karşıtı bir ömür sürdüğünü gören insan türü, bunlara kolayca deli sanını takar; o zaman, berikiler de ötekiler de Platon'un mağara efsanesini, o zekice tasarlanmış efsaneyi gerçekleştirirler. Bu filozof, içinde zincire vurulmuş insanların gölge ve görünüşten başka bir şey görmedikleri bir mağara tasarladı; insanlardan biri mağaradan kurtulur, gerçek varlıkları görür, sonra gelip arkadaşlarına şöyle der: "Siz ne bahtsızsınız! Yalnız boş gölgeler görüyorsunuz, bunlardan başka hiçbir şeyin var olmadığına inanmakla da büyük bir yanılgıya düşüyorsunuz. Gerçek varlıklar bu mağaranın dışındadır, ben onları biraz önce gördüm." Bu bilge, bu sözle bahtsızların yanılgılarına, deliliklerine üzülüp dururken bunlar da ona deli gözüyle bakar, onunla alay eder ve onu kovalar, işte hayat adamlarıyla sofuların bir tasviri. Sırf duyularla algılanan şeylerle uğraşan birinciler, bunların dışında başka hiçbir varlık olmadığına inanmaya eğilimlidirler; sofular, tersine, madde ile ilgisi olan ne varsa hor görür, ruhlarını görünmez ve ruhi varlıkların seyrine yükseltirler. Hayat adamları ilk önce servet toplamayı, sonra bedenlerinin ihtiyaçlarını düşünürler; ancak ondan sonra ruhları akıllarına gelir. O da ancak bir ruha sahip olduklarına inanıyorlarsa.

Ötekiler, bunun büsbütün tersine hareket ederler, ilk önce, varlıkların hepsinin en basiti olan Tanrı'ya karşı ödevlerini yerine getirmeye ellerinden gelen gayretle çabalarlar; sonra ruhlarını düşünürler, çünkü ruh, yaratılmış varlıklar arasında Tanrı'yla en çok ilgisi olandır. Bu kimseler bedenlerine bakmayı tamamen ihmal ederler; parayı, çamurmuş gibi hor görür, para görür görmez derhal kaçar, eğer bazen ona dokunmaya mecbur olurlarsa, o zaman son derece büyük bir tiksinme ve iğrenme duyarlar; zira, İncil'de dendiği gibi: Onlarda varlık, yokluk gibidir; onlar, sahip değilmiş gibi sahiptirler.

Hayat adamlarıyla sofular arasındaki bu fark, hayatlarının bütün edimlerinde görülür. Her ne kadar ruh yetilerinin hepsi bedenin organlarına bağlıysalar da, bunlar arasında işitme, görme, dokunma, tatma, koku alma gibi madde ile bağları daha sıkı olanların yanında, bellek, algı, istenç gibi, görünüşe göre, bağları çok daha gevşek olanları da vardır. Ruh, yetilerinin kâh bu kâh o türünü az çok kullandığından, az çok maddeye bağlıdır. Sofular, maddenin üstüne yükselmek için ellerinden geleni yapmakla cisimlerden gelen izlenimler karşısında duygusuz ve avanak gibidirler, işte bunun için, bazı kutlu kişilerin farkına varmadan şarap yerine yağ içtiklerini işitiriz. Hayat adamlarında tam tersi: Madde onları çok etkiler, ruh ise epeyce az!

Tutkular arasında büsbütün cisimsel diyebileceklerimiz vardır; örneğin aşk, açlık, susuzluk, uyku, hiddet, kibir, kıskançlık gibi. Sofular onlara karşı sürekli savaşırlar; hayat adamları ise, tersine, onlarsız yaşanamayacağına inanırlar. Sonra, ruhla beden arasında, ikisinin ortasında duran ve bize doğa tarafından esinlenmiş gibi görünen tutkular da vardır, örneğin vatan sevgisi, baba şefkati, evlat muhabbeti, dostluk gibi. Toplum adamları bütün bu tutkulara biraz değer verirler, ama sofular bunları da kalplerinden söküp atmak için ellerinden geleni yapar, yahut hiç olmazsa bunlar da ancak en ruhani olan tarafları korurlar. Örneğin bir sofu babasını, babasıdır diye sevmez -çünkü babası olarak ondan ancak bedenini almıştır; o bedeni de herkesin babası Tanrı'ya borçludur- iyiliksever bir insan olduğu için, babasında en büyük iyilik olarak gördüğü -ve kendince sevgilerin, arzuların biricik konusu- en yüksek zekâyı bulduğu için sever. Hayatın bütün öteki ödevlerinde sofularda kural işte budur. Görülür şeyler arasında büsbütün hor görmedikleri bulunursa da, bunların herhalde ruhani ve görünmez şeylerden çok aşağı olduklarına inanırlar.

Aziz Hieronymus esrime halinde.

Sofular, dini sırlarda ve hatta başka dini ödevlerde birbirinden ayrı bir madde ile bir ruh görüyorlar. Örneğin perhizin et yememek ve akşam yemeği yemeden gidip yatmaktan ibaret olduğuna hayat adamları gibi inanmıyorlar; tersine, diyorlar ki perhizin ruhu, aynı zamanda tutkularına eziyet etmek, kendini hiddete daha az kaptırmak, övünme ve kibirle daha az kabarmış olmak için elinden geleni yapmaktan ibarettir; amaç da ruhun, maddenin ağırlığı altında ezilmeyip göksel şeyleri bilmek ve tatmak için daha büyük bir güçle yukarılara yükselebilmesidir. Onlar şöyle derler: "Missa törenleri büsbütün hor görülecek şeyler değillerse de, pek faydalı da değildirler; hatta ruh, yani algılanabilir işaretlerle temsil olunan varlık olmazsa, zararlı da olabilirler. İmdi, işaretlerin temsil ettiği, Mesih'in ölümüdür. Hıristiyanlar da, yeni bir hayata doğmak için, kendi aralarında birleştikleri gibi, İsa ile de birleşerek ilahi kurtarıcının emri altında bir tek beden oluşturmak için, tutkularına sahip olmak, onları öldürmek, gömmek suretiyle Mesih'in ölümünü taklit etmelidirler." İşte sofuların hayatı ve düşünceleri, hayat adamları büsbütün başka düşünürler. Onlara göre Missa, mihrabın pek yakınında durmak, rahibin telaffuz ettiği kelimeleri işitmek, onun başlangıçtan sona kadar yaptığı bütün küçük törenlere bakmaktan ibarettir. Özetle, sofu adam, maddi ve algılanması mümkün şeylerden, yalnız anlattığım örneklerde değil, fakat bütün ömründe uzaklaşır ve bu suretle ölmez, ruhani ve görülmez şeylere yükselmek ister. Madem ki hayat adamlarıyla sofular birbirlerine bu kadar zıt hareket ederler, o halde birbirlerine deli gözüyle bakmaları da doğaldır. Bence bu unvana en layık olanlar sofulardır.

Ben size, erişmek istedikleri en yüksek iyiliğin delilik olduğunu, söz verdiğim gibi kanıtlarsam, bunu teslim edersiniz.

Şuna dikkat ediniz ki, Platon, âşıkların deliliği bütün deliliklerin en tatlısıdır, dediği vakit zihninden aşağı yukarı buna benzer bir şey geçiriyordu. Öyle ya, şiddetle seven, artık kendi içinde değil, sevdiğinin içinde yaşar; hem de bu sevgiliye bağlanmak için kendinden ne kadar uzaklaşırsa, sevincinin, bahtiyarlığının o nispette çoğaldığını hisseder. Pekâlâ, bir adamın ruhu, maddenin üstüne yükselip, saçmalamak üzere, bedeninden çıkıyormuş gibi olursa, o adam deli değildir de nedir? Yoksa bu bayağı deyimlerin ne anlamı olurdu: Kendinden geçmiş... Kendine gel... Kendine geldi... Sonra, aşk ne kadar mükemmelse, delilik o derece büyük, bahtiyarlık o derece bellidir, işte şimdi bakınız, sofuların bu kadar hararetle peşinden koşup ah çektikleri o göksel mutluluk neden ibarettir. Ruh maddeyi yendikten sonra onu içine gömecek ve kendi doğasına eş bir hale sokacaktır. Bu ona pek güç gelmeyecek, özellikle, zavallı beden oruçlarla, perhizlerle ve daha başka dindarca eziyetlerle iyi hazırlanmış olursa... Sonra bu ruhta, kendinden sonsuz derecede daha güçlü, daha kudretli olan en yüksek ruh tarafından yutulacaktır. Öyle ki, büsbütün kendinden geçmiş olan insan, bu mutlu boşlukta mutlu olacak ve bütün varlıkları çeken o en yüksek iyiliğin huzurunun verdiği, sözle anlatılmaz hazzı tadacaktır.

Bu mutluluğun, ancak bedenlerle ruhların şanla dolu birleşmesi anında başlaması gerekir; bununla beraber, sofuların ömrü bu göksel hayatın betimlenmesi ve sürekli surette düşünülmesi olduğundan, onlar daha yeryüzündeyken, alacakları nefis ödülün tadını biraz tadarlar. Bu, gerçekten sonsuz mutluluk pınarının, o pek büyük pınarın, ancak gayet küçük bir damlasıdır; ama bu küçücük damla, küçüklüğüne rağmen, duyguların bütün hazlarıyla bütün insani hazların topunu birden sonsuz derecede aşar. İşte, ruhi hazlar beden nazlarım bu derece geçerler; görülmeyen iyilikler, görülen iyiliklere bu kadar üstündürler! Peygamber, azizlere şu sözleriyle böyle bir mutluluğu vaat etmiştir: Rabbin, onu sevenlere hazırladığı kazları, göz hiç görmemiş, kulak hiç işitmemiş, insan kalbi hiç hissetmemiştir. Doğru insanların daha dünyadayken tutuldukları delilik türü işte böyledir; bu mutlu delilik, öbür hayata geçtikleri vakit ellerinden alınmak şöyle dursun,

tersine yetkileşecek ve sonsuz mutluluk denen o en yüksek delilik olacaktır. Doğruların dünyada tattıkları bu küçük delilik damlası, ona sahip olmak bahtiyarlığına erişen tek tük azizlerde açıkça görülür. Bunlar, aralarında hiçbir bağ bulunmayan, insanların sıradan dilleriyle ilgisi olmayan sözler söylerler: ağızları anlamdan yoksun sesler çıkarır; yüzleri de bir anda bin bir türlü şekil değiştirir. Kâh uyanık ve neşeli, kâh gamlı ve düşüktürler; şu anda ağlarlarsa, biraz sonra güler, içlerini çekerler; yani kendilerinden büsbütün geçmiştirler. Kendilerine gelince, nereden geldiklerini bilmezler, bedenlerinin içinde olup olmadıklarını, uyuyup uyumadıklarını bilmezler, gördüklerini, işittiklerini, dediklerini, yaptıklarını unutmuşlardır; kendilerinde bir fikir kalmışsa, o da geçici bir hayalin, uyanınca uçup giden tatlı bir rüyanın bellekte bıraktığı karışık izlenime benzer. Kesin olarak ileri sürebilecekleri biricik şey, bu şehvetli delilik sürdüğü müddetçe pek mutlu olduklarıdır. Onun için zavallı sağduyularına geri döndüklerinden dolayı yazıklanırlar; ve dileklerinin en hararetlisi, bu mutlu deliliğin nefis esrimeleri içinde sonsuza kadar yaşamaktır. Nefis ödülün önceden biraz tadılan tadı işte bundan ibarettir.

Aman, size sözlerimi bitirmeyi vaat ettiğimi az kalsın unutuyordum. Sonra, fazla gevezelik ettiğimi yahut ağzımdan biraz aşırı bir çılgınlık çıktığını düşünürseniz, lütfen unutmayınız ki Delilik, yani bir kadın konuşuyor. Hem şu Grek atasözünü de hatırlayınız: Bir deli bazen iyi şeyler de söyler. Meğer ki siz kadınların bu genel kurala uymadıklarını düşünesiniz.

Görüyorum ki bir son söz bekliyorsunuz; eğer burada size söylediğim bütün gevezelikleri hatırladığımı sanırsanız, gerçekten pek yanılırsınız. Grekler eskiden: Belleği fazla iyi olan davetliden nefret ederim, derlerdi; ben de size şimdi: Her şeyi hatırlayan bir dinleyiciden nefret ederim, diyorum. Elveda, Deliliğin yüksek ve aziz dostları; beni alkışlayınız; size sağlık ve güzel eğlenceler dilerim.

Delilik kürsüsünden iniyor.

Notlar

[←1] Kardeşi Agomedes'in katili olan Trophonios'un gömüldüğü mağara. Buraya, kendisine danışmaya gelen herkesi kederlendirmekle ünlü kâhinin yeridir.

[←2] Busiris ve Phalaris, baş belası anlamında kullanılmıştır. Busiris, gayet kanlı ve zalim bir Mısır kralı idi. Phalaris, Agrigente'de (bugünkü güney İtalya) hükümdarlık etmiş, gayet kanlı bir adamdı. Pirinçten yaptırdığı bir boğa heykelinin içinde insanları kaynatılmış. MÖ 549'da öldüğü söyleniyor.

[←3] Burada son derece bilgin bir adam anlamında kullanılmıştır. Thales'e eskiden, şimdikinden daha fazla önem verilirdi.

[←4] Bizde yerleşmiş olan "ilham perisi" deyimine sözcüğün aslını yeğledik.

[←5] Zenginlik tanrısı. Demeter ile Jason'un oğlu. Bireyleştirilmiş bir tanrıdan çok, bir kavramı simgeler, (y.n.)

[←6] Tanrıça Athena'nın ön adı. (y.n.)

[←7] Erasmus, Zeus ile Hera'nın kızı Hebe'ye yeni bir isim vermiştir. Gençlik perisi Hebe, tanrılara içki sunmakla görevlidir, (y.n.)

[←8] Büyük komedya yazarının Plutos'u kör olarak canlandırdığı Plutos adlı komedyasına gönderme.

[←9] Kyklad'lardan kayalık bir ada. Bugün kimse yaşamamaktadır, İlkçag'da din

ve siyaset bakımından önemli bir merkezdi. Apollon'un Delos'ta doğduğu söylenir.

[←10] Saadet Adaları: Bugünkü Kanarya Adaları'nın eski adı, aynı zamanda ahretin en mutlu yerlerinden biri. (y.n.)

[←11] Bir cins sarımsak.

[←12] İlah için Tanrı kelimesini kullandıktan sonra, Tanrıça'nın doğru olup olmadığı hakkındaki tartışmalara girişmeksizin bu şekli kabul etmeyi doğru bulduk.

[←13] Greklerde ziyafetleri izleyen içki âlemlerini simgeleyen bir kişilik. Sanatçılar tarafından uydurulmuştur.

[←14] Rüyalar Tanrısı: Gece ile Vyku'nun oğlu.

[←15] Stoacılığın, Erasmus'un, yani Rönesans'ın hayat anlayışına hiç uygun olmadığı, yapıtın ilerisinde de rastlayacağımız alaylardan anlaşılır.

[←16] Pythagorasçılara göre evrenin temeli olan ilk dört tam sayı. (y.n.)

[←17] Greklerde, ahretteki ırmaklardan biri; suyundan içen geçmişi unuturmuş.

[←18] Büyük Latin komedya yazarının ünlü bir yapıtına anıştırma.

[←19] Ahlak kurallarına bağlı olmayan, tasasız yaşayan, yemek, içmek, zevklere dalmaktan başka bir şey bilmeyen.

[←20] Belçika ülkesinin sakinleri ortaçağdan beri neşeli, zevki sefayı seven, aynı zamanda biraz kaba insanlar olarak tanınırlardı.

[←21] Medea: Grek mitolojisinde ünlü bir büyücü kadın.

Kirke: Odysseus'u baştan çıkaran ünlü büyücü kadın.

Aurora: Şafak Tanrıçası Eos'un Latince adı. Pek çok aşığı vardır.

[←22] Troya prenslerinden, güzelliğiyle meşhur Aurora'nın kocası.

[←23] Phaon, Lesboslu yaşlı ve çirkin salcı. Venüs onu gençleştirince Grek kadın şairi Sappho ona âşık olmuş; Phaon yüz vermediğinden Sappho kendini bir kayadan uçuruma atmış.

[←24] Çiçek ve bahar tanrıçası. Çiçek açan her bitkinin yönetimi ondadır, (y.n.)

[←25] Alay, şaka, istihza tanrısı.

[←26] Arabozucu: Ate. Türkçede gaflet sözcüğüyle karşılayabileceğimiz Greklere özgü soyut kavram ve onu simgeleyen tanrıça. Jüpiter'i bile aldatmıştır, (y.n.)

[←27] Aslen bir Küçük Asya tannsı. Bahçelerin, bağların, döl bereketinin tannsıdır.

[←28] Bakkhos'u yetiştirdiği söylenen, ihtiyar, çirkin, sarhoş bir adam; aynı zamanda kocamış Satyrlerin genel adı.(y.n.)

[←29] Pan'ın kaba müziğinin karşıtı olarak ince ve yüksek müzik.

[←30] Drahminin eski şekli.

[←31] Başka bir sözcük bulamadığımızdan "kozmetik"i korumak zorunda kaldık.

[←32] Aklı selim yerine bu şekli yeğledik.

[←33] Sevgili demektir. Ancak, eseri Fransızcaya çeviren burada bir anakronismaya düşmüştür. Görünüşte saf sevgiliye, ancak Moliere'den beri Agnes denmektedir; halbuki Deliliğe Övgü yaklaşık 120 yıl önce yazılmıştır.

[←34] Yeux de Iynx için "vaşak" gözlü dememeyi yeğledik.

[←35] Nireus: Troya savaşına katılmış olan krallardan biri. Akhilleus'tan sonra en güzel Grek oydu.

Thersites: Troya savaşına katılanlardan; hem ağzı bozuk, hem tabansızdı.

Phaon için 23 numaralı dipnota bakınız.

[←36] Nestor burada iyi bir insan örneği olarak değil, ukala bir bilge örneği olarak alınmıştır.

[←37] Demosthenes: Atinalı hatip. Arkhliokhos: Grek şairlerinden. Şiddetti taşlamalar yazmıştır. (MÖ VII. yüzyıl)

[←38] Boire la cigûe için sadece, zehir içmek demeyi yeğledik.

[←39] Octavius'un yasadışı ilan ettiği Brutus ve Cassius, ünlü Philippi Savaşı'nda Octavius ve Antonius'a yenildiler. Gracchus kardeşler senatonun otoritesini, zengin tüccar sınıfıyla plebleri birleştirerek zedelemek istediler. (y.n.)

[←40] Grek filozofu (V. yüzyıl) Adı "asık suratlı".

[←41] Amphion, Thebes duvarlarını yaparken taşlar, o saz çaldıkça kendiliğinden gelip sıralanırmış. Orpheus da sazıyla en yırtıcı hayvanları yumuşatırmış.

[←42] Deciuslar ailesinden üç erkek -büyükbaba, baba, oğul- Roma ordusunun zaferi için kendilerini tanrılara kurban etmişlerdir. Roma soylularından Curtius, Forum'da bir yer sarsıntısı yüzünden açılan büyük bir çukurun kapanması için, Roma'nın en kıymetli servetinin içine atılması gerektiğini duyar duymaz, at üstünden kendini atmış, çukur da kapanmış.

[←43] Heykel dükkânlarında görülen düdüklü, kavallı Silenler ortadan ikiye bölünür ve içlerinden küçük tanrı heykelleri çıkar, (y.n.) Platon'un "Şölen" diyalogunda Alkibiades Sokrates'i bir Silen'e benzetir.

[←44] Musaların oturduklan dağın adı. Bazen Pindos, Pamassos yerine kullanılır.

[←45] Burada sözü geçen Tantalos, Jüpiter'in Tutuos'a atıp sonsuz açlık ve susuzluğa mahkûm ettiği Lydia kralıdır.

[←46] Delilik intihar eden antik çağ filozoflarını sayıyor. Cassius ve Brutus da MÖ 42'de, Antonius'un Philippi zaferinden sonra intihar ettiler. Herakles'in yanlışlıkla yaraladığı Kheiron ölümsüz olmasına rağmen ölümü seçti, (y.n.)

[←47] Akhilleus'un eğitimini üzerine alan Kentaur.

[←48] Fureur uterine'in karşılığı.

[←49] Mısırlıların Thoth adlı tanrıları olmalı; sayıları ve harfleri bulduğu söylenir.

[←50] Demon adının "bilmek" ya da "eğitmek"in Yunancasından türemiş olması

olanaksızdır, (y.n.)

[←51] Odysseus'un sadakati ile ünlü eşi. (y.n.)

[←52] Aziz Christophorus (3. yüzyıl): Efsaneye göre çok iri cüsseli olduğundan dev Polyphemos'la karşılaştırılır, (y.n.)

[←53] Azize Barbara (3. yüzyıl): Savaşçıların koruyucusudur. (y.n.)

[←54] Aziz Erasmus (4. yüzyıl): Bazı hastalıklarda ve denizciler tarafından yardıma çağrılır. Burada zenginlikle bağdaştırılmış, (y.n.)

[←55] Aziz Hippolytos'un iki atın arkasında sürüklenerek şehit düştüğü söylenir; çünkü Hippolytos (Theseus'un oğlu), Posedion'un gönderdiği deniz canavarının atlarını ürkütmesiyle ölmüştür, (y.n.)

[←56] Aziz Georgius'un ejderhayı yenmesi Herakles'in Lerna ejderini yenmesiyle eş tutulmuştur. (y.n.)

[←57] Sardialı ünlü bir şarkıcı, (y.n.)

[←58] Şiir dilinde bu adanın adı, aşkların alegorik vatanı anlamında kullanılıyor.

[←59] İki büyük Grek ressamı.

[←60] Ünlü Romalı gramerci, (y.n.)

[←61] Roma şairleri.

[←62] Telemakhos, Odysseus'un oğlu; Laertes ise babasıdır. Stelenus antik bir yazar değildir; şair Sthenelus (5. yüzyıl) ile karıştırılmış olabilir,

(y.n.)

[←63] Polykrates: Atinalı hatip ve Sofist, (y.n.)

[←64] Thrasymakhos (5. yüzyıl): Kalkedonlu hatip, (y.n.) Grek lirik şairlerinden.

[←66] Grek şairi, iskenderiye döneminden.

[←67] Dodona: Eski Jüpiter kahininin merkezi; rahipler rüzgârda birbirine çarpan bakır kazanları, hışırdayan yaprakları yorumlarlardı, (y.n.)

[←68] Troya kahramanlarından; gür sesiyle ünlüdür.

[←69] Skolastik felsefe terimleri.

[←70] Ortaçağ felsefi akımları.

Realizm: tümel kavramların gerçek varlıklarına inanan.

Nominalizm: bunların ancak birer işaret olduğunu kabul eden akım.

Bu ikisinin arasında ortaçağda uzun bir tartışma olmuştur.

Thomizm: Aquino'lu Aziz Thomas'ın yandaşları; yüksek skolastikte hakim olan akımdır; kilisenin resmi felsefesini temsil eder.

Ockhamcılık: Ockham'lı William'ın tarzında nominalizm.

Scotizm: Duns Scotus'un açtığı çığır; nominalizme karşıdır.

[←71] Kilise babalarından; Hıristiyan dinînin ilk bilginleri.

[←72] Cordelierler tüm Fransiskenlerin genel adıydı. Delilik, kasıtlı olarak az bilinen mezhepleri sıralarken bilinen mezhepler için de az bilinen isimler kullanmıştır, (y.n.)

[←73] 4. yüzyıl münzevileri, (y.n.)

[←74] Homeros'ta (Odys.) adı geçen bir adanın sakinleri.

[←75] Khrysippos'un 700'den fazla, Didymos'un ise 3500-4000 eseri olduğu söylenir. (y.n.)